Torbjørg Sægrov, tekst
Sigmund Alsvik, foto

Kvinnestemmer

Sjå Jæren

Årbok for Jærmuseet 2013

JÆRMUSEET 2013
ISSN 0802-6378
ISBN 978-82-90929-32-4

Kvinnestemmer. Sjå Jæren. Årbok for Jærmuseet 2013
25. årgang
Redaksjon: Sigmund Alsvik, Berit Bass, Anne Jorunn Frøyen, Målfrid Grimstvedt, Inger Smidt Olsen, Torbjørg Sægrov.
Designmal: Unniform
Grafisk produksjon: Kai Hansen Trykkeri, Stavanger

Framside foto: Sigmund Alsvik
Bakside foto: Berit Bass, Jærmuseet og Sigmund Alsvik

Innhald:

04 Forord

05 Litt kvinnehistorie fra Sandnes
TORBJØRG SÆGROV

06 Edith Bakken Jensen

14 Anna Sægrov

22 Johanne Skog Gripsrud

32 Liv Haavaag

42 Kristine Lura

50 Ruth Austvoll

60 Ågot Wallem Rovik

66 Maria Ramvi

74 Margot Irene Haugland

82 Ella Lura

90 Brynhild Broch

98 Bjørg Gran

106 Borghild Røyseland

114 Gudrun Hetland

124 Kari Eikeland

132 Judith Gramstad

140 Åse Wiig Hanssen

150 Herdis Oftebro

158 Mona L'orange-Svendsen

168 Berith Sørensen Rosenberg

177 Forfattaromtale

178 Annonser

Forord

Årboka som du held i hendene, har fått tittelen «Kvinnestemmer». I år markerer Stemmerettsjubileet at det er 100 år sidan innføringa av allmenn stemmerett i Norge. I dag er dette sjølvsagt i vår del av verda, men for 100 år sidan var det ikkje slik. Den stegvise utvidinga av stemmeretten for kvinner fram mot innføringa av allmenn stemmerett i 1913, er ein milepæl verd å minnast.

Det er difor naturleg å la «Kvinnestemmer» tala i denne årboka. Gjennom historiene til 20 kvinner, busette i Sandnes, får me del i kvardagsliv og opplevingar. Utvalet av kvinner ikkje gir seg ikkje ut for å vera representativt, men historiene blir ikkje mindre interessante og verdfulle av den grunn.

Dei eldste kvinnene nærmar seg 100 år og har opplevd utvikling og store samfunnsendringar i landet i denne perioden. Mange av dei som vaks opp og var unge i 1920 -og 1930-åra, visste godt kva fattigdom og sjukdom var. Tuberkulosen herja i mange heimar, og fleire døydde i ung alder. «Dei harde trettiåra» med arbeidsløyse, tvangsauksjonar og flytting frå gard og heim, var også ein del av livet og kvardagen for mange. Likevel synest det ikkje som slit og problem har dominert kvardagen til desse kvinnene. Her er livsglede, humor, pågangsmot og engasjement i rikt monn!

Nokre av kvinnene måtte tidleg ut i arbeidslivet, andre kunne velja skule og vidare utdanning. Me møter dei på typiske kvinnearbeidsplassar og i meir utradisjonelle karriereval. Her er einslege, me møter bondekona, heimeverande husmødrer og dei som kombinerte yrkeskarriere og familieliv. Det frivillige engasjementet har vore stort og sterkt og gitt mange varige og synlege resultat. Fleire av kvinnene har engasjert seg aktivt og sett spor etter seg i politikken.

Det er Torbjørg Sægrov og Sigmund Alsvik som står bak presentasjonen av dei 20 kvinnene. Dei har gjennomført eit imponerande arbeid. Gjennom tekstar og foto formidlar dei kvinneportrett som gir lesarane spennande og varierte livshistorier og tidsbilde frå om lag 1920 og fram til i dag. Viktig kvardagshistorie frå vår nære fortid blir levande og nær. Kvinnene som deler sine historier og tankar med lesaren, fortener også ein stor takk.

Torbjørg Sægrov

Litt kvinnehistorie fra Sandnes

Sandnes er en ung, moderne by, etablert som ladested i 1860, senere kom bystatusen. Byen har tradisjon for å feire seg selv hvert 25. år, markert med jubileumsfeiring.

Tilbake til 75-årsjubileet i 1935. Den gang ble fotograf Ludvigsen engasjert til å fotografere fra industrien. Dermed har ettertiden skaffet seg verdifull informasjon om byens industri og arbeidsplasser fra den perioden.

Byjubileet i 2010 ga oss inspirasjon til å kaste lys over den eldre kvinnens hverdagsliv. Dagens eldre kvinner kan se tilbake på opplevelser og en hverdag, nokså ulik den som dagens unge kjenner.

Vi har intervjuet et knippe godt voksne kvinner som er mer eller mindre representative for sin generasjon. I intervjuene forteller de fritt om opplevelser, hverdagsliv og ikke minst frivillig innsats. Vi har bedt den enkelte om kommentar til alderdommen.
Kvinnene har ulik bakgrunn, slik blir ingen fortellinger like. Sandnes er en by i rask utvikling, noen kvinner er født i byen, andre er kommet tilflyttende. Intervjuene er utført i perioden 2010–2012.

Tanken om å nå byjubileet kunne vi snart glemme, men heldigvis lå kvinnenes stemmerettssjubileum bak neste sving.

Edith Bakken Jensen

Født 1915 i Meråker
Gift med Alfred Jensen
To barn
Ryfylke folkehøgskule, hattemakerlære
Modist, butikkdame

Hun er en fargerik kvinne med mange interesser. Selv betegner hun seg som arbeidsnarkoman. Friluftsliv, sang og dans har vært viktige hobbyer. Hun innredet sitt eget modistatelier i hjemmet og har opptrådt med Sandnes Operakor i fremføringen av Tosca på Rogaland teater. Dessuten er Edith Bakken Jensen landets første kvinnelige visitor og har besøkt innsatte ved Åna fengsel.

DE FØRSTE ÅRENE

Jeg er trønder, født i Meråker. Da jeg var fem år gammel, flyttet vi til Follafoss i Verdal kommune. Der var det bare et tresliperi blant alle gårdene, og Follafoss kraftverk, der min far var maskinist. Bygden hadde skole, men ikke bedehus, og ikke kirke. Her bodde vi til jeg var tolv år. Det året ble det innskrenkninger på bedriften. Min far måtte se seg om etter ny jobb. Det føltes omtrent skammelig å være arbeidsledig, husker at temaet ikke skulle omtales. Vi barna skulle ikke vite noe. I den perioden var det generelt vanskelig arbeidsmarked, nye stillinger vokste ikke på trær. Omsider ordnet det seg, far fikk maskinistjobb på smelteverket i Sauda, og hele familien flyttet dit.

SAUDAUNGDOM

Vi merket at vi var kommet til Vestlandet, både søstera mi og jeg. Her møtte vi kristent barnekor, barneforening og fem bedehus. Vi hadde ungdommelige, voksne foreldre som danset, jaktet, konkurrerte på ski og tok seg en pjolter til jul. Den første tiden i Sauda bodde vi hos et eldre ektepar. De hadde plommer og epler i hagen, slikt hadde jeg aldri sett før. Vi sendte epler i kasser hjem til Trøndelag.

Familien fikk dyrke friluftslivet. Vi leide oss støl oppi fjellet. Da sa saudafolket: «Den galne trønderen skal bygge seg hytte på fjellet for kone og barn.» Vi bygget videre på glade barndomsminner om nikkers og niste i løypen. Jeg var sportsinteressert, rente slalåm, likte å konkurrere og vant små pokaler. Engang kom en kjent alpinjente fra Stavanger med det fineste utstyret

Friluftsliv og slalåm var en stor interesse for Edith Bakken i ungdommen. Her sitter hun i bakken i Saudafjellene. Fotografi: Privat eie, fotograf ukjent

til konkurransebakken. Det hjalp ikke, jeg i mitt gamle utstyr vant rennet.

Jeg hadde lyst å gå videre på skole, men mulighetene satte grenser. Ikke hvert år var økonomien vår den beste. Fast realskole kom først til bygden da jeg var 18. Da hadde jeg ikke råd, måtte ut i arbeid. Min drøm var å bli danserinne. En hemmelig, urealistisk drøm. Det ble lite skole, desto mer har jeg hentet fra livets skole.

Selv ble jeg boende i Sauda til jeg var 30 år. Der traff jeg en ryfylking og opplevde forelskelse, giftermål og

barnefødsler. Sauda var kosmopolitisk. Jeg fødte mine barn på sykehuset der med mannen min til stede, og jeg har nok vært litt fremfusen. Menn på fødestuen var ikke vanlig for mer enn 70 år siden.

Jeg husker fra saudatiden at én i fattigstyret beundret en eldre som holdt seg så godt. Hvordan er det mulig? «Jeg ergrer meg aldri over andre», svarte den gamle. Dette hørte jeg i ungdommen, og det sitter enda.

SANDNES KALLER

I 1947 kom jeg og familien til Sandnes og har altså bodd her i byen langt over 60 år. Mannen min hadde teknisk utdannelse. Han kom til Sandnes Aducerverk, som det året flyttet inn i det store nybygget på Hana. Sandnes tok imot oss med åpne armer.

Her har vi alt: hav, fjell og strand, det beste utgangspunkt for et variert friluftsliv. Vi hadde båter, selv om jeg var redd for havet.

Vi var uten bil i mange år, vi kom oss ikke uten videre opp i fjellet. Slalåmaktiviteten gled ut.

MODIST

Etter hattelære og praksis både fra Oslo og Bergen hadde jeg lært meg modistyrket. I Sandnes var jeg hjemme med barna de første årene. Så modnet idéen seg, nemlig eget modistatelier hjemme. Det kunne jo samordnes med barn og husmorplikter. Det var nok mer tidkrevende enn tenkt. Vi skaffet oss hushjelp, og min mann sørget alltid for at hushjelpen fikk feriepenger. Jeg har hatt to hushjelper som jeg har pyntet til brud. Det var morsomt. Alle brukte hatter på 1950- og 1960-tallet. Jeg hadde mange faste kunder, sydde nye hatter og sydde om gamle hatter. Du verden så mange hatter jeg har sydd. Min mor var fra Melbu i Vesterålen. Som ung kvinne pleide hun og venninnene å skrive til Paris etter hatter.

Fortsatt har jeg liggende noen eksemplarer av hattene mine. Tidligere var samlingen ganske omfattende, men hatter har blitt lånt ut og brukt i festlige lag gjennom mange år. Nå er samlingen noe slankere. Utover 1970-tallet var det merkbart at hatten forsvant fra motebildet. Samtidig følte jeg meg noe bundet av egen virksomhet i hjemmet. Etter en 20-årsperiode var tiden inne for å se seg om etter annen utfordring.

BUTIKKDAME PÅ ROGALAND FELLESSALG

Før jeg visste ordet av det, var jeg blitt butikkdame på Rogaland Fellessalg. Omtrent midt i Langgaten stod jeg og solgte kjøttvarer i 15-20 år, helt til de la ned. Det

I Sauda fant Edith sin ektemann, Alfred Jensen, som senere ble ansatt som ingeniør i Sandnes Aducerverk (SAV). Begge var glad i å gå tur i fjellet. Fotografi: Privat eie, fotograf ukjent

var like før jeg ble innhentet av pensjonsalderen. Men tenk, jeg lærte aldri å pakke inn, det hele gled så fort fra hverandre. Innpakningene mine skilte seg klart ut. Jeg slurver fortsatt med å pakke inn gaver. Her har jeg liggende ferdig håndarbeid som venter på papir.

Egentlig er det litt rart at jeg holdt ut så lenge bak en disk, men arbeidsplassen var så festlig at jeg tenkte aldri på å slutte. Det var heller ikke så mange alternative muligheter for meg, en voksen kvinne uten skoler. Som sagt, vi hadde det morsomt.

RØDE KORS BESØKSVENN

En av hobbyene har vært Røde Kors besøksvenn. Jeg har gått 30 år som besøksvenn på sykehus. Sykehusvisittene gikk alltid til Sandnes sykehus. Den bygningen ble jeg godt kjent med. Etter hvert utvidet jeg området og kan i tillegg se tilbake på 15 år som fengselsbesøker. Vi ble skolert, gikk først på kurs og lærte.

Det var rart første gang jeg ble låst inn på en celle som visitor på Åna. Det var da blitt vanlig fengsel. Jeg var en voksen kvinne og var den gang landets første kvinnelige visitor. Omtrent hver 14. dag tok jeg turen dit. Vi hadde lov til å ha med mat til den innsatte, for eksempel varme wienerbrød. Det var populært. Denne hobbyen hadde jeg til jeg nærmet meg 70 år. Jeg har aldri vært for fengselstraff, og dette besøksengasjementet mitt ble en berikelse.

Før dette hadde jeg fungert som domsmann i retten i mange år. Jeg synes det gikk igjen at straffen ble fengsel for små forseelser, som for meg innlysende burde vært samfunnsstraff.

KOR

Én av de første vi ble kjent med i Sandnes, var musikeren Sigurd Oftedal. Han inviterte oss begge med i kor, blanda kor. Sigurd Oftedal hørte til de musikalske Oftedølene . Han var sønn av Rasmus, en av de sju brødrene Oftedal som var dyktige smeder og ivrige musikere. Sigurd hadde arbeidsplassen sin i familiebedriften Brødrene Oftedal Mekaniske Verksted. Han var ikke smed, men tok seg av kontorarbeidet. Den store hobbyen hans var musikk, det kan jeg bekrefte. Vi sang på engelsk og på italiensk. Det var så hyggelig, og vi kormedlemmer ble kjent med hverandre og samlet oss rundt i hjemmene.

En gang annonserte Sandnes Operakor etter amatører. Det var 14 dagers innøving med operakoret før tre Tosca-forestillinger på Rogaland teater. Jeg meldte meg på. En dame fra Sandnes var i teatersalen under oppføringen. Hun hvisket til venninnen: «Ser du det sama som eg, fru Jensen fra Fellessen?» Nå har hun passert 90 år, men opplevelsen sitter. Det gjorde nok inntrykk å se at fru Jensen mestret mer enn kjøtt.

Jeg har i veldig mange år sunget i kor, barnekor, ungdomskor, blandakor, damekor og operakor. De siste årene har jeg holdt meg til blandakor på Tronessenteret, et veldig bra tilbud, til stor glede for mange av oss. Nylig døde dirigenten, vår avholdte Julius. Nå er det mer usikkert om det finnes noen som kan erstatte han. Stemmene våre blir samtidig stadig mer brustne. Vi har hatt vår beste tid, nå er det sangforening, med pianist, men uten dirigent. Jeg har stemme fremdeles. Det er ikke så om å gjøre å gå rundt i kirker og opptre,

men heller til andre eldresentre, der er kanskje kravene litt mindre. Alle i koret er pensjonister, men yngre enn meg. Mange kjører bil, dermed er det lett for koret å ta seg frem.

Jeg har hatt mange flotte, spennende venninner. Noen ganger har jeg tredd kvinner og kvinneskjebner nedover hodet på mannen min, alt han har tålt! Jeg er blitt eldre og mange av venninnene er gått bort.

GLAD I Å LESE, DANSE OG SYNGE

Jeg liker bøker om spennende mennesker, har nettopp lest bøkene til Mia Berner og Per Fugelli. Han er menneskelig og sosial, nå med boken «Danse med døden». For kort tid siden sendte jeg en liten artikkel til Stavanger Aftenblad:

Min venn, bokhyllen.
Om alt svikter i min høye alder, så svikter ikke bokhyllen. Den er alltid overfylt. Det har vært store utskiftninger, men det er alltid en stamme som står igjen.

Det er litt spennende å lete etter en bok, og en dag fant jeg en som var utgitt i 1940. Boken var skrevet av Eva Ørn. Jeg fikk den av min mor, og jeg husker at det var en dristig bok, til den tiden å være. Hovedpersonen var lærerinne, og boken het «Tenk om jeg giftet meg med presten». Hun giftet seg ikke, men fikk barn med ham, og allikevel fortsatte hun som lærerinne. Det som forbauset meg når jeg leste den på ny, var at likelønn for mann og kvinne var på tale også for 70 år siden. Det er aktuelt fortsatt.

Jeg leter etter bøker jeg vil lese om igjen. Mens jeg leter, ser jeg at de står der, Bjørneboe, Johan Borgen, Falkberget med flere. Å ha dem der er noe trygt. Det minner meg om hva jeg har lest, og hva jeg likte. Bokhyllen er min gode venn, tross sitt rot og mange forskjellige bøker.
(Stavanger Aftenblad 03.06.2010)

En liten omsorgsleilighet setter begrensninger, også for bokhyllen, men de kjæreste bøkene er med. I øverste hylle står pokaler fra slalåmbakken.

Jeg har vært glad i å danse. Nå har jeg dårlige knær og går til fysioterapeut hver mandag for å bli god i beina. Da mannen min og jeg hadde passert 75 år dro vi sammen med venner til Buøy på swingkurs. Vi danset, svettet og lærte. Det var gøy. Jeg elsket swing. Vi var glad i sang og musikk i barndomshjemmet. Nå begrenses engasjementet for meg til gammeldans og koret på Tronessenteret.

BREVSKRIVER

Fra jeg var småpike skrev jeg mange, lange brev til tanter, senere til barna. Skrivelysten sitter der inne enda.

Mens jeg sitter og funderer i min lille stue, kommer tankene. Det hender jeg sender tankene videre til Stavanger Aftenblad.

Ville jeg være en humle?
Jeg er over 94 år og sitter på min terrasse på eldresenteret. Deilig vær, og jeg nyter min frokost. Så oppdager jeg en humle som flyr fra blomst til blomst i min lille terrassehage. Den virker så bekymringsløs, og jeg tenkte: «Ville jeg vært en humle? Og hvorfor ble jeg ikke det?» Den var så pen i sin gule og brune fløyelsprakt. Har humler hjerne, og hva tenker de? Lever de bare for å spise og formere seg? Har de ansvar som oss, bare i mindre målestokk?

Vi er lenge barn, på godt eller vondt. Skole, kjærester, ekteskap, barn osv. Vi må ha jobb, hus, barn og alt som er status. Her jeg sitter i dag, synes jeg det virker veldig travelt. Var det vanskelig, kanskje, til sine tider?

Ville jeg heller vært en humle? Eller firfirsle for den del? De har vel òg sin måte å leve livet på, om enn i annen målestokk. Jeg så en gang et teaterstykke som het «Insektsliv». Der var en bille som trillet på en gjødselklump hele dagen, kanskje hele livet? Der var også flere døgnfluer, altså et døgn fra fødsel til død. De virket lykkelige og morsomme. Men som med oss mennesker, ikke alle levde opp, og noen ble syke etc., men livet deres var et døgn.

Hvorfor ble jeg menneske med hjerne, tanker, gleder og sorger? Vi er vel de mest avanserte? Og jeg tenker «Hvordan vil vi være om noen millioner av år?» Ville jeg heller vært en humle? Eller en døgnflue? Her jeg sitter og følger humlens flukt er jeg glad for den jeg er. Og har heller ikke noe valg.

Søsteren min og jeg levde tett sammen i barndommen og ungdommen. Vi likte friluftsliv og fart. Hun var vakrest, og jeg husker hun suste i vei på egen Harley-Davidson. Som livsledsager valgte hun en predikant. Dette kom til å prege livet hennes videre. Det tette samholdet som engang var mellom oss søstre, ble etter hvert fjernere.

Edith og søsteren var bestevenner i ungdommen. Her står Edith på skuldrene hennes. Fotografi: Privat eie, fotograf ukjent

ALDERDOM

Vi fikk flytte inn i leilighet på Tronessenteret for 15 år siden, da hadde min mann sviktende helse. Han døde i år 2000. Mannen min og jeg var veldig forskjellige, men fant felles interesser i politikk, friluftsliv og musikk, og så var vi veldig glad i hverandre. De siste årene han levde, ble det mange sykehusopphold. Jeg reiste daglig på besøk, hadde bil den gangen, men du verden så sliten jeg kunne bli. En dag tenkte jeg, dette klarer du ikke, dette klarer du ikke. Men jeg kom meg gjennom de vanskelige dagene òg. Jeg kjørte bil til jeg var 92 år. Da solgte jeg den til en god venninne.

Jeg har vært arbeidsnarkoman og er det fremdeles. Personalet her er veldig bra. De gjør så godt de kan. På senteret her har vi bl. a. arbeidsstue og litteraturgruppe. Men jeg må innrømme at jeg misunner mennene, som har fått etablert «Karatreffet» med foredrag, som de driver her på senteret.

Ungene mine vil så gjerne ha meg med til fjellgården i Trøndelag, gården som sønnen har overtatt og restaurert videre på. Der er jeg så kjent, har opp gjennom årene hatt utrolig flotte opplevelser, dyrket friluftsliv, hatt gode samtaler med familie, slekt og ikke minst venner. Nå er det nok. Jeg kan ikke lenger bade i vannet, hoppe på steinene jeg kjenner så godt. Sånn er det, det er ikke mer å slikke. De får greie seg uten meg. Det som var vakker natur, er blitt vanskelig terreng. Jeg har nok med mitt lille rede på eldresenteret.

Ungene bor ikke her. De har til tider hatt omtrent hele verden som arbeidsplass. Det gleder meg stort at de fikk seg utdannelse og har benyttet seg av muligheter. De kan være langt unna, men er utrolig oppmerksomme og ringer meg stort sett daglig, begge to.

En stolt oldemor med sitt yngste oldebarn, Eline.

Det er ikke kjekt å bli gammel, for det er ikke et morsomt liv. Jeg savner teater og musikk, men pleier få med meg Operakafé i Kulturhuset.

Jeg liker ikke den siste jobben jeg skal gjøre, for den må jeg gjøre selv. Jeg har nok vært sterk og dominerende. Om jeg ikke skulle våkne i morgen, så har jeg ikke en uvenn, ikke noe uoppgjort.

Etterordet må ikke være at jeg var flink til å bake og strikke, selv om det er riktig. Det er ikke spennende nok. Kanskje «Var glad i å danse, lese og synge».

Anna Sægrov

Født 1916 i Riska
Ugift
Solborg folkehøgskole, lærerskole Volda
Lærer

Anna Marie Sægrov vokste opp som nummer seks i en stor søskenflokk. Anna ble lærer. Studietiden og møtet med arbeidslivet bar preg av et Norge i krig. Den lengste arbeidsdagen, bortimot 35 år, hadde hun i Sandnes kommune. Parallelt med et utfordrende yrke måtte hun til tider kjempe med sviktende helse. Læreren sviktet ikke, de siste årene i Sansehagen kjørte hun sitt eget tirsdagsprogram for medpasienter over temaet «Sanger og salmer jeg er glad i».

FORELDRENE KJØPTE SEG GÅRD I RISKA

Far kom fra husmannsplass i Jølster. Han hadde arbeidet på jernbanen som smed i mange år, la seg opp penger og kunne omsider slå seg ned på egen gård i 1910. Litt tilfeldig falt valget på Søre-Hogstad, som på den tiden sorterte under Høyland, for så å gå over til Hetland kommune snaue to år etterpå.

JULAFTEN 1924, ET MINNE FRA BARNDOMMEN

Dette er så lenge siden. Mor hadde fått det tiende barnet i november. Vi skulle ha barnedåp første juledag. Vi var ni barn heime, fra 16 år og nedover. Den eldste på 19 var reist til Amerika det året.

Mor hadde mye å gjøre. De fire eldste barna var gutter, og den eldste jenta var ti år. Et spedbarn skulle ha mat og stell. Mor måtte i fjøset og melke. Hun skulle forberede middagen til juledagen og fadderne. Skrelle ei bøtte poteter, koke en stor terrin sviskegrøt og gjøre klar resten av maten. Hun slapp å gjøre i stand til overnatting, for fadderne var bygdefolk.

Nå var vi samlet i stuen. Guttene var ferdige med fjøsstellet, og vi hadde spist risengrøten. Vi hadde slått sammen klaffebordet, så det skulle bli lettere å gå rundt juletreet. Og vi hadde begynt å synge «Her kommer dine arme små».

Da banket det på ytterdøren. Vi ble forundret. Hvem kunne det være som kom på mørke julaften? Far og mor gikk ut. I bislaget stod en mann, han var våt, for det regnet. Han bad om husrom for natten. Far og mor sa aldri nei til folk som bad om overnatting, men de spurte oftest om å få ligge i høyet i løa. Far bad bare om å få utlevert pipe og fyrstikker. Det ville han ta vare på for natten.

Men denne mannen kunne de ikke sende på løa, våt og kald som han var. Du får komme inn, det blir vel ei råd. Men du må ligge på gulvet, sa mor. Og du må være ute av huset i morgen tidlig, for vi skal ha gjester og barnedåp, sa far.

Så kom de inn. Og stuen ble enda fullere. Han fikk en stol ved ovnen. Mor hang opp de våte klærne. Mannen fikk mat og varme. Men vi var på langt nær ferdige med programmet. Så vi tok fatt med «arme små» og sang alle åtte vers. Og så var det «Jeg er så glad hver julekveld», alle ni versene. Mannen satt der og så på oss og så ned i gulvet. Jeg kan ikke huske at noen ba han med i ringen. Jeg tror ikke han hadde lyst. Så ble det julegodt.

Da vi ungene hadde lagt oss, redde mor opp halmseng på kjøkkengulvet nær den varme komfyren. Men da vi stod opp juledagsmorgen, var mannen vekk og kjøkkenet ryddet.

OPPVEKSTÅR

Det snakkes ofte om de harde trettiårene, men mon ikke tjueårene var vel så harde. Jeg minnes tvangsauksjoner, der folkene måtte flytte fra gårdene. Så ble det gjerne å ta inn hos velvillige naboer der en kunne få et par loftsværelser. Rundt om i heimene herjet tuberkulosen. På skolen satt barna og hostet, så læreren måtte avbryte undervisningen og sende noen helseråd med oss heim. Men på gangen i skolehuset stod vannbøtten med øse som vi kunne drikke av etter tur. At vi ikke ble syke! Mange av våre skolekamerater døde i ung alder.

UNGDOMSTID

Det vanlige var at når en var konfirmert, så var en klar til å gå ut i arbeidslivet. Jeg hadde hatt noen småjobber, før jeg 16 år gammel fikk reise til Solborg ungdomsskole. Det var en god start for meg. Av de 25 som ble konfirmerte i Riska det året, var vi bare fire som fikk så mye som ungdomsskole eller en folkehøgskole som det heter nå. Jeg jobbet på Frue meieri et år og var innom noen husposter.

Men jeg tenkte ofte på at jeg skulle hatt mer utdannelse. En av lærerne på Solborg nevnte i 1937 at nå var lærerskolene åpne, etter å ha vært stengt noen år pga. overproduksjon av lærere. «Å, du verden!» tenkte jeg. Det vil jeg prøve. Men da måtte jeg ha mer skole. Fra nyttår 1938 var jeg igjen elev ved Solborg, gikk halve vinterkurset og så to måneders puggekurs om våren, for konkurransen var stor. Jeg meldte meg opp til opptaksprøve ved Volda lærarskole. Vi var ca. 90 søkere. som konkurrerte om de 30 plassene. Så gikk vi der

Studenten Anna Sægrov på hybelen sin i Volda.
Fotografi: Privat eie, fotograf ukjent

i fjorten dager, var oppe i 21 skriftlige og muntlige fag. Spenningen var stor i festsalen da rektor leste opp hvem som var kommet inn. Etterpå sang vi «Løft ditt hode, du raske gutt! Om et håp eller to blir brutt».

LÆRERSKOLE I VOLDA I KRIGSÅRENE

Det var rike år disse på lærerskolen, på tross av krig og avbrudd. Lærerskolen var to år etter artium, men for oss uten artium var utdanningen fire år.

Jeg gikk i andre klasse da krigen stoppet oss. Rektor sa: «De som ikke kan komme seg heim, må prøve å få seg arbeid på gårdene for maten, så dere ikke bruker opp pengene.»

Jeg havnet på en gård i Jølster, og ble der i syv uker. Jeg deltok i våronna og var med og bar ut møkk. Det var ikke hest på den bratte gården. Vi skavet bork til krøterfôr og satte poteter. I juni kom jeg heim.

Den sommeren kjøpte jeg sykkel. Vi var seks elever fra Rogaland som syklet sammen til Volda. Seks dager tok turen. Vi ventet på ferjer, krysset fjorder, overnattet i løer eller i ungdomsherberge. Det var mye moro og kåtskap på den turen. Så unge og sterke vi var! Så begynte vi i tredje klasse. Matrasjonene var store nok for de fleste. Men det var lite med ¼ liter skummet melk pr. uke. Lyset ble en periode tatt klokken sju om kvelden. Det ble lekselesing med stearinlys. Men samholdet var sterkt. Elevlaget sørget for mange fine fedrelandskvelder.

Det gikk bra helt fram til juleferien i fjerde klasse i 1941. Skolen ble stoppet og kom ikke i gang før i 1945. Vi var reist heim på juleferie, men i romjulen fikk vi beskjed om at vi ikke måtte komme tilbake.

Anna sammen med søsken og foreldre på 1950-tallet, bak f.v. Anfinn, Arne, Otto, Selmer og Johan, foran f.v. mor Gine, Anna, Gudrun, Selma, Jenny og far Sakarias.
Fotografi: Privat eie, fotograf ukjent

Skolen ville prøve med litt undervisning pr. korrespondanse resten av skoleåret, men alt var så usikkert. Der stod jeg, uten eksamen, uten arbeid og med tre og et halvt års skolegjeld. Gjeld ja, det var ingen Statens lånekasse i den tida. Banken ga ikke uten videre lån til utdanningsformål. Men siden far hadde gård, og han ville kausjonere for meg, ble lånesøknaden innvilget. Jeg skulle få kr 1 000 per år, og det beløpet greide jeg meg for.

LÆRERVIKARSTILLING UNDER KRIGEN

Og sannelig ordnet det seg med arbeid også. En lærerinne på Hommersåk hadde giftet seg og sluttet i skolen. Barna var uten lærer. Jeg fikk vikariatet, kr 50 pr. uke. Men det ble ikke mange ukene. I slutten av februar 1942 ble alle skolene i landet stengt. Vi skulle ha «brenselsferie». Det strammet seg til. Lærerne måtte «Herrefolket» få bukt med. Det ble mange arrestasjoner av lærere over hele landet. Det var overfylt i de lokale fengslene, og mange havnet på Grini. Mange ble sendt med D/S «Skjerstad» til Kirkenes, ei forferdelig ferd.

Ut på våren kom skolen i gang igjen. Det ble sommerferie.

AVSKJED MED EN ELEV

Dette er fra tiden i vikarpost på Hommersåk. I ett år hadde jeg en tredje klasse. Blant elevene der var Brit, og hun hadde nok svakere helse enn de andre. Utpå vinteren, etter få dager på sykehus døde hun.

Moren hennes tok kontakt og inviterte lærer og klasse til kaien, for å ta imot og følge båren til kirken. Elevene som hadde lyst, de var der sikkert alle, møtte på kaien kl. 16.30, ventet på rutebåten og fulgte båren til fots til kirken.

Inne i kirken var en annen lærerinne allerede på plass ved orgelet. Hun spilte, og tre småjenter sang «Deilig krone, deilig krans». Kisten ble plassert i midtgangen. Lokket ble tatt av, og moren strødde liljekonvaller rundt hodet til den lille. Verken lærer eller elever var forberedt på at de skulle se den døde, men alt var så fint og høytidelig.

Skoledagene gikk sin gang, noe senere var ordet «hellig» tema i kristendomstimen. Alteret er hellig; døpefonten er hellig. Spørsmålet ble rettet til klassen. Kunne noen nevne annet som var hellig?

En hånd ble rakt opp; «Jeg tenker på noe som alle her har opplevd, da vi var i kirken og stod omkring båren til Brit». Svake «Ja, ja, ja» gikk gjennom klasserommet.

ETTER FRIGJØRINGEN

I postkassen lå det lapp til meg om at det var rekom-

mandert brev på postkontoret. Jeg syklet til posthuset og fikk et tykt brev fra Volda. Du store tid! «Anna Sægrov har teki lærarprøva ved Volda lærarskule med dette utfall». Og så ei rekke med fine karakterer. Det svimlet for meg. Jeg la sammen brevet og hev meg på sykkelen. Vel heime forstod jeg at jeg hadde fått eksamen og var godkjent lærerinne.

Under okkupasjonen kunne vi ikke søke lærerposter dersom vi ville være gode nordmenn. Ingen søkte posten på Hommersåk, så vidt jeg vet, og jeg ble værende der på usikre vilkår like til 1945. Min kollega og tidligere lærer fra folkeskolen var nazist. Han var nå min overordna. Så det var på mange måter en vanskelig tid. Han ba meg søke fast på vikariatet jeg hadde, da ville jeg få høyere lønn. Jeg var ikke alltid lydig mot han, men det gikk.

Krigen var slutt, og vi kunne endelig søke poster. Men stopp! Det var ikke nok med eksamenspapir og de vanlige attestene. Vi måtte ha attest på at vi hadde vist «fast nasjonal innstilling» under okkupasjonen. Slik attest fikk jeg av lærerinnen som jeg hadde arbeidet sammen med, og av prosten. Men skoledirektøren godkjente ikke tilsettingen. De eldre med ansiennitet skulle gå foran, som rett og rimelig var. For meg ble det nytt vikariat, nå på Bollestad i Gjesdal. I 1946 fikk jeg endelig fast stilling, ved Folkestad skole i Telemark, men jeg merket mer og mer at jeg hadde røttene i Rogaland.

SANDNESLÆRER 1948-1981

Nyttår 1948 kom jeg til Stangeland skole i Sandnes og ble i 14 år. Der trivdes jeg godt og fant meg vel til rette med barn, kollegaer og foreldre. I 1949 og i 1959 tok jeg videreutdannelse i håndarbeid og forming i Oslo.

Jeg begynte som regel med første klasse, og hadde dem i fire år. Jeg likte godt å ta imot nye elever i første klasse. Det var kjekt å se framgangen de gjorde det første året. Når de hadde hatt meg i fire år, syntes de det var bra å få en mann som lærer fra femte klasse.

Med spesialutdanning i forming og håndarbeid underviste jeg alle klassetrinn og framhaldsskolen i håndarbeid.

I 1962 flyttet jeg til Trones skole og var der til jeg gikk av i 1981.

Tross perioder med veik helse, trivdes jeg i skolen. Ja, det føltes som rene medisinen å komme inn i klasseværelset.

De første årene hendte det at elevene forsnakket seg og tiltalte meg «mor». Og i mine siste skoleår ble

Gamle hender, skapende hender. Anna Sægrov hadde håndarbeid som spesialfelt og underviste i faget både i barne- og framhaldsskolen.

det gjerne «bestemor»! Det tok jeg som et godt tegn. Barna følte seg heime og trygge.

I etterkrigstiden var det vanskelig for enslige å skaffe seg egen bolig. Familiene ble prioritert. Jeg bodde til leie i en del år; først midt på 1960-tallet fikk jeg min egen. Vi var to venninner som fikk satt opp en tomannsbolig. Der trivdes jeg godt, med gangavstand til arbeidsplassen.

MØTTE VEGGEN

Yrket var inspirerende, elevene gilde, men likevel skulle jeg bli syk. I dag ville en sagt at jeg møtte veggen. Den gangen i siste halvdel av 1950-tallet var psykiske lidelser et vanskeligere tabu. Primærlegen min henviste meg til psykiater i Stavanger, og deretter ble det opphold på hvileheimen Lindum i Suldal. Videre gikk ferden til Bjørnegård psykiatriske klinikk i Asker. Navnet bak dette stedet var psykiateren Gordon Johnson. På denne tiden var samme mannen i ferd med å etablere Modum Bad Sanatorium. Modumanlegget ble offisielt tatt i bruk på nyåret 1958, og da var jeg blant de første som fikk stifte kjennskap med dette behandlingsstedet. Anlegget var i sin tid bygget opp av Røde Kors. Gordon Johnson tok over og ledet ombygging til psykiatrisk behandlingshjem. Sentralt i anlegget lå et sykehus. I skogen omkring var det mange små villaer, hver beregnet på tre pasienter. I slike små villaer har jeg bodd og hentet nye krefter.

Psykiske lidelser er jevnt over langvarige. I ettertid kommer tankene om at jeg nok burde hatt lengre sjukemelding av hensyn til elevene. Det plager meg at jeg, tidvis, ikke var i stand til å gi elevene den gode undervisningen de hadde krav på.

Behandlingen jeg fikk utetter, har for meg vært enestående. Jeg fikk følge utbyggingen av Modum, har hatt mange, minnerike sommeropphold der. Vi her i distriktet etablerte vår egen Modumforening, med faste treff for oss med felles Modumopphold i bagasjen. Det er til styrke og inspirasjon.

TIDLIG UTE MED EGEN SCOOTER

Jeg fikk polynevropati det første året jeg var pensjonist, bare 65 år. Da fikk jeg gangvansker, og det økte på. Den første tiden brukte jeg støtteparaply, slik som butikkdamen tilrådde, senere ble det stokk.

I 1987 så jeg et foto i Sunnhetsbladet. Jeg skrev til Plesner, som averterte, og spurte om pris og utstyr. Svaret kom, og så skrev de til slutt: «Vi anbefaler at du kontakter trygdekontoret.» Dermed tok jeg bildet med til trygdekontoret, og spurte om jeg fikk støtte hvis jeg kjøpte meg en scooter. «Ja, det har du rett på, bare kom med legeattest», var svaret.

Tre scootere til utprøving ble sendt opp i gårdsrommet mitt. Den første var svær og hvit, så nesten ut som en sykebil, så stor var den. Men så valgte jeg en annen, og den var veldig grei. Senere har jeg fornyet scooterparken, og blitt en trofast scooterbruker.

ALDERDOM

Det var forsommeren 2009 jeg forlot hjemmet. Til jeg var 93 år, var jeg selvhjulpen i egen leilighet, hadde riktignok vaskehjelp og rullator i minst ti år. To dager pr. uke var jeg i ett års tid på dagsenteret på Åse Bo- og aktivitetssenter. Det var en fin ordning å bli hentet

Anna Sægrov var glad i å lage bildevev. Denne hobbyen krevde både nøyaktighet og tålmodighet.

i bil og servert frokost så snart vi kom fram til senteret. Der var det aktiviteter, prat og middag med kaffe før vi returnerte for dagen.

Jeg var uheldig den forsommeren jeg var 93. Da brakk jeg en overarm og kom på sykehuset. Med det samme jeg kom dit, søkte jeg om å få komme til Åse bo- og aktivitetssenter. Egentlig trengte jeg ikke sykehusplass, men opptrening. I påvente av ledig kommunal omsorgsseng ble jeg liggende i fire uker. De syke føttene hadde ligget stille, de ville ikke bære meg lenger. Jeg kunne ikke gå. To og tre medhjelpere måtte til for å løfte meg ut av senga. Etterpå ble det tre måneder på Riskatun, med opptrening. Treningen hjalp. Nå trenger jeg en til å hjelpe meg med å stå opp, men heretter er jeg avhengig av rullestol. Og omsider ble det en ledig plass på Åse Bo- og aktivitetssenter.

Her kom jeg først til en somatisk avdeling, til et utrivelig rom. Dagligstua var stor. Her var mange svake og hjelpeløse mennesker. Jeg spurte om å få komme til en annen avdeling der det var eldre å prate med. Svaret var negativt. Men jeg gikk og spurte igjen, jeg. Etter noen lange uker og måneder ordnet det seg.

Nå bor jeg i Sansehagen, Åse Bofellesskap, i en moderne og passe stor leilighet tilknyttet Åse bo- og aktivitetssenter. Her er stue, soverom, bad, et lite kjøkken, til og med dør fra stuen ut i Sansehagen. Vi er bare sju stykker om felles spisestue, og alle er å snakke med. Her er det svært godt å være, og vi får all hjelp vi måtte trenge. Dette må være eldreomsorgens første klasse.

I dag har jeg hatt besøk av biblioteket og fått nye bøker. Jeg tar gjerne turen til Gann kirke når kirkekoret deltar. Da benytter jeg taxi og TT-kort, og fyller gladelig bilen opp med interesserte.

Ellers er jeg heldig som har mange nieser og nevøer, og ikke å forglemme tidligere kollegaer som stikker innom til en prat.

Livet, det har vært godt. Jeg er takknemlig, har levd mange år, har opplevd mye, men føler meg ikke gammel. Jeg er god i hodet, følger med i fjernsynet og leser avisen og bøker. Nå har jeg nettopp lest den tykke boka om spedalskkolonien nede ved Middelhavet.

Av og til var det litt tøft å være lærer, men for all del, det har vært mange, mange gilde år og fine, hensynsfulle unger.

I august 2011 sovnet Anna rolig inn i sengen sin i Sansehagen. Et langt liv fikk en verdig slutt.

Johanne Skog Gripsrud

Født 1916 i Vestfold
Gift 1) 1937 med Normann Thorkildsen, d. 1961
Gift 2) 1971 med Egil Bjarne Gripsrud, d. 2000
To barn
Handelsskole, journalist korrespondansekurs, Rogalands fylkeshusflidskole, norsk grunnfag
Journalist

Johanne Skog Gripsrud er høylandsjente. men akkurat fødestedet ble Valberg gård i Vestfold. Faren var tilflytter fra Nesna, så kanskje hadde han litt uro i kroppen. I hennes barneår ble flytting og nye omgivelser ganske vanlig. Som ung husmor ved krigens slutt ble hun oppslukt av fred og fredsarbeid. Hun engasjerte seg i Internasjonal Kvinneliga for Fred og Frihet (IKFF) da lokalavdelingen i Sandnes ble etablert i 1947. Hun har vært journalist i «Stavangeren» og «Rogalands Avis», og har mottatt Kongens Fortjenestmedalje for samfunnsnyttig arbeid. Sist, men ikke minst, har hun gitt ut bøker om fredsarbeid, kvinnesak og lokalhistorie.

OPPVEKST

Min familie flyttet mye, langt oftere enn det som var vanlig for folk flest. Mor var gardajente fra Bråstein, mens far var bondesønn fra Nesna. De giftet seg i krigstid i 1915. Samme året kjøpte de seg gård, sammen med mor sin bror Arne og kona Hallgjerd, Valberg gård i Vestfold. Hvordan var det mulig når dette var en herregård? Her i disse prektige omgivelsene ble jeg født året etter. Og far, han var sanitetskorporal på nøytralitetsvakt.

Oppholdet østpå varte bare en kort tid. Alt i 1917 ble gården solgt. Tilbake i Høyland var det gård til salgs på Svebestad, og mor og far overtok der. Dette skulle òg bli av kort varighet. Så, i 1919 havnet vi i Gjesdalveien og far fant seg arbeid på Stangeland mølle, men trolig ble dragningen mot gård og gårdsarbeid for sterk.

Alt i 1921 gikk flyttelasset til Møllegården, jordene like sør for Høylandskirken, i dag en del av kirkegården. Her ble vi igjen jordeiere. Men etter en toårs periode skjedde det saker på familiegården på Bråstein. Dette bruket var delt mellom eldste og yngste broren til mor. Det var vanskelige tider for bønder, slik var det òg på Bråstein. De to brødrene til mor ville dra til Amerika, slik som andre brødre alt hadde gjort, og legge seg opp penger for å hindre konkurs. Imens trengte de en forpakter. Slik gikk det til. Foreldrene mine solgte gården på Høyland til Bernt Skjelbred og flyttet til Bråstein i 1923, til forpakterjobb. Bråstein ble et eldorado. Her hadde vi besteforeldre og søskenbarn under samme tak, og her fikk jeg de første skoleårene. Samtidig var det stram økonomi. Søster til mor og familien hennes kjøpte, få år senere, slektsgården på auksjon. Dermed måtte foreldrene mine tenke nytt.

Etterjulsvinteren i 1926 flyttet vi til Krampadalen på Hana, med ny forpakterkontrakt klar. Huset hadde enkel standard, men lå høgt og fritt. Vi flyttet fra bygd til by. En ny verden åpenbarte seg, med nye naboer og livlige diskusjoner. Tidlig neste år kom det en liten søster, men lykken varte ikke lenge. Problemet var å skaffe penger til forfalne veksler. En dag utpå våren var lensmannen på døren med auksjonsfolkene sine. Innbo med kyr og høns havnet på tvangsauksjon. Familien vår måtte ut av huset, og fant seg en liten leilighet i Hanadalen. Det var kort skolevei, men av kort varighet. Far, som livnærte seg som «dagsarbeider», hadde ikke penger til å betale husleien. Og huseieren gikk til «forsorgen» og fikk husleiepenger, men uten å orientere far. Her stod mye på spill. I all hast flyttet vi til Bråstein til bestemor og bestefar. Med tvangsauksjonen tapte far retten til å kjøpe seg ny eiendom, og med stønad fra «forsorgen» ville han miste retten til å stemme ved kommune- og stortingsvalg. Bror min og jeg var nå så store at vi følte fattigdomsstempelet. Skoleveien fra Bråstein til Hana var å følge melkekjerren om morgenen, og var vi heldige, nådde vi kjerrereturen. Ellers måtte vi gå heim. Heldigvis var det skole bare annen hver dag.

Neste leilighet lå på Vågskjær, med en liten stue og to små skråkammers. Her var vi så vidt kommet på plass før en ny leilighet dukket opp. Det ble Pilestredet på Austrått, i nærheten av den lille fotballbanen. Vi er kommet til 1929, og far hadde fått seg fast arbeid

Johanne Skog, 17 år gammel. Fotografi: Privat eie, fotograf ukjent

i Rogaland Felleskjøp etter to år med nødsarbeid. Nå fikk vi oss hus helt nede i Austråttbakken, det siste huset i Gjesdalveien. Her ble foreldrene mine boende i 46 år. Dette var det tiende flyttelasset mitt, og jeg var ikke blitt 13 år. Det høres ut som turbulente år, men egentlig sitter jeg igjen med mange positive opplevelser. Jeg husker mennesker og miljø helt tilbake fra Svebestadtiden. De første skoleårene, to og et halvt år, var i nynorskklasse på Bråstein, sammen med forsagte bondeunger fra nabogårdene. Vi lærte å øve – øve jevnt og trutt på fine bokstaver og tall. Ingen blekkflekker i boka. Salmevers og sanger gikk inn – linje for linje, tekst og melodi, til det satt. Siste del av tredje klasse, sjette og sjuende klasse gikk jeg på Austråtta, i klassen til Edvard Astad. Han var en flink lærer. Fjerde og femte skoleåret var jeg på Hana. Det var en relativt ny skole, og i sin tid veldig moderne. Jeg fikk med meg mye fra Høylands skolehistorie fra den perioden.

Jeg var nok ganske skoleflink og fortsatte etter fortsettelseskole på handelsskolen. Butikk- og kontorjobber var ettertraktet. Med særdeles i hovedkarakter ble det likevel avslag på de to jobbene jeg søkte, før jeg ga opp. Jeg merket meg at jobbene ikke gikk til de mest skoleflinke, det var andre kriterier som gjaldt. Jeg meldte meg på et fire måneders sykurs, tenkte nok at her får en ordne opp og greie seg selv.

UNG KJÆRLIGHET OG LANG BYGGEPROSESS

Vi giftet oss i 1937 og flyttet inn i egen leilighet. Året etter kom Ellen. Vi sparte og skaffet oss snart ei rimelig tomt på Austråtta. Jeg var hjemmeværende. Mannen min var elektromontør, men inntektene var beskjedne. Så startet vi byggeprosjektet. Kamerater hjalp til, og det ble satt opp grunnmur. Da vi kom til kjellergulvet, stoppet arbeidet opp. For å komme videre måtte vi ha ny kapital. Heldigvis fikk vi lånt det vi trengte av en venn, ungkaren Fridtjof. Renten skulle være som ordinær bankrente. Byggematerialer og tømmermann kom på plass, og til jul første krigsåret stod huset klart med

Brudebildet av Johanne og hennes første ektemann Normann Thorkildsen vekker gode minner.

lafta tømmervegger, kledd med tjærepapp. Vi flyttet inn. Det var en usigelig god følelse. Toalett var installert, men det var ikke innlagt vann. Jeg bar vann som en selvfølge de første årene. Senere, mens det enda var krig, kvittet vi oss med ei gammel hytte, og dermed åpnet muligheten seg både for innlagt vann og bordkledning. Krigen tok slutt, byggevarer ble igjen tilgjengelige, og snart kunne kjellergulv og bad tas i bruk.

FREDSARBEID

På nyåret i 1945 var vi seks - sju unge mødre som startet venninneklubben og studieringen «Frøya». Foruten meg, var det bl.a. Rakel Lapin, Marit Skadsem, Gerd Hove og Judith Rasmussen. Målet var å forberede oss og finne ut hva vi ville bruke tiden til når krigen var slutt. Dette ble forløpet til fredsarbeid. Vi underholdt oss selv med foredrag om tidsaktuelle og historiske temaer en gang hver måned, og vi forberedte oss grundig.

I den første foredragsserien spente temaene fra «Gamle Grekenland, Sokrates og Platon» til «Røde Kors», «Folkerettens historie», «Motenes skiftende historie», for å nevne de, jeg husker i farten. Felles for oss jentene var stort sett folkeskole og vitebegjær. Da freden kom, slo vi lag med mange andre og begynte fredsarbeid.

INTERNASJONAL KVINNELIGA FOR FRED OG FRIHET (IKFF)

Denne organisasjonen er egentlig internasjonal (WILPF) og ble stiftet i 1915, med hovedkontor i Genève. Det var kvinner som stod fram. De så tragediene og ville ha slutt på 1. verdenskrig. Norge har også vært med siden 1915, med ni aktører den gang. Hovedkontoret for norske Internasjonal kvinneliga for Fred og Frihet (IKFF) ligger i Oslo.

Etter krigen lengtet alle etter fred. IKFF var aktive. De var bl.a. representert med cand. mag. Lilly Hertel Aas. Hun slo seg litt senere ned i Stavanger og fikk stiftet lokalavdeling der i juni 1947. I desember samme året fikk Sandnes sitt lokallag. Johanne Lea (1917-1986) var første formannen og fortsatte i åtte år. Venninnegjengen fra 1945 var aktive i IKFF. I 1948 var medlemstallet 100, men gikk drastisk ned til 25 i de første årene etter Norges tilknytning til Atlanterhavspakten (NATO).

Deretter fulgte den «kalde krigen», en vanskelig tid for fredsarbeid, da verden politisk sett ble delt i to fiendtlige militærblokker: vest - øst. Sandnesavdelingen har alltid vært sterk, en av dem som har klart opp- og nedturene best. Det var et viktig grep at nettopp Johanne Lea var leder de første årene. Hun ble senere en meget avholdt lokalpolitiker, jordnær med humor og gode replikker. Vi søkte samarbeid lokalt. IOGT i Sandnes hadde òg fred på programmet, og vi fant felles plattform og arbeidet sammen i lokalmiljøet.

KVEKERNE GA OSS INSPIRASJON

Enda sterkere bånd ble knyttet til kvekerne. I etterkrigsårene formidlet Kvekerhjelpen mat og klær til vår tidligere fiende. Initiativtakeren bak dette tiltaket var Anna Andersen, kveker, fredsarbeider og pensjonert lærer ved St. Svithun skole. Første desember i 1947 sendte Kvekerhjelpen avgårde 16 lastebiler samlet, fra Nytorget i Stavanger, med mat og klær til Hamburg. En av bilene var fra IKFF Sandnes / Stavanger. Det var jo rasjonering og begrenset tilgang på varer i Norge på den tiden, men vi hadde tross alt klær og mat å avse. Rektor Olden var kveker, og han var vår veileder i en tiårs periode. Første foredragsserien var «Inn i atomalderen.» Vi fikk en veldig god innføring i fredsarbeid, fredstenkning og hjelpearbeid gjennom samarbeide med kvekerne.

Vi satte vårt håp til Verdens Forente Nasjoner – FNs formål: *«å redde fremtidens generasjoner fra krigens svøpe»* som det står i innledningen til FN-pakten. Aldri mer krig og konfliktløsning uten vold er den bærende tanken bak opprettelsen av FN- institusjonen.

Etter krigen var det naturlig å hjelpe andre. Via Kvekerhjelpen åpnet Johanne heimen for sommerbesøk fra Østerrike og datteren Gro fikk seg en ny venninne.
Fotografi: Privat eie, fotograf ukjent

I fredsbevegelsen og IKFF protesterte vi mot opprustning og opprettelse av Atlanterhavspakten (NATO) fordi vi mente at det ville medføre en undergraving av FNs fremtidsvisjoner. Men opprettelse av FN var alle for.

LOKAL IKFF-LEDER I TRE PERIODER

Selv har jeg vært leder for IKFF lokalforening i tre perioder. Den internasjonale Kvinneligaen har kongress

Fanen fra Fredsmarsjen 1981. Den er en kjær gave og ble applikert av datteren Gro. I dag brukens den både ved tilstelninger og som veggteppe.

hvert tredje år og legger i prinsippet opp retningslinjer for arbeidet vårt.

Landsforeningen vår gir ut tidsskriftet «Fred og Frihet». Det kommer med fire nummer i året. I en 13-års periode var jeg journalist og redaktør for dette landsdekkende bladet. Senere er jeg blitt æresmedlem av IKFF. Studiearbeid var og er veldig viktig for å holde interessen oppe. Dess mer en lærer, dess viktigere blir saken. 1975 ble proklamert som FNs kvinneår. Likestilling - Utvikling - Fred var i tiden og ga oss et løft.

I 1976 reiste vi, Johanne Lea og jeg, med «fredsflyet» til London, der vi deltok på fredsmarsjen som de nordirske kvinnene Betty Williams og Mairead Corrigan arrangerte. Det var en fantastisk opplevelse der 20 – 30 000 mennesker deltok. Avisene var plutselig der hvor fredsfolket var. I Norge satte vi i gang med innsamling av Folkets Fredspris til de modige kvinnene som satte livet inn i protest mot volden i Nord-Irland. Året etter, i 1977 fikk de Nobels Fredspris. Innsatsen deres fikk folk i alle land til å gå fredsmarsjer i minst 10 år, hele 1980- tallet. *NEI til krig, ressursene til krigsformål må gå til mat til de som sulter*, var hovedinnholdet i freds- og protestmarsjene. NEI til opprustning, og NEI til atomvåpen, runget over alt. Fredsmarsjen til Paris i 1981 ble en stor begivenhet og gav positivt fokus. Fredsmarsjen i Rogaland ble arrangert ti ganger.

Rundt om i landet har IKFF lokalavdelinger. Dette er foreninger for kvinner, dvs. menn kan delta, men bare kvinnene har stemmerett. Fullt medlemskap for menn har vært diskutert opp igjennom. Jeg har stemt for.

Vi er ikke alene som arbeider for fred. Vår forening står tilsluttet Norges Fredsråd, opprettet 25. oktober 1945. Dette rådet er igjen tilsluttet Det Internasjonale Fredsbyrå i Genève. Norges Fredsråd er en samarbeidsorganisasjon for norske fredsorganisasjoner. Det er 23 medlemsorganisasjoner tilsluttet Norges Fredsråd i 2011.

ENEFORSØRGER OG UT I ARBEIDSLIVET

Vi giftet oss relativt unge, og jeg ble tidlig enke, i 1961, bare 44 år gammel. Da satt jeg igjen med eget hus og to tusen kroner i banken. Min eldste datter hadde egen familie, den yngste gikk på videregående skole. Jeg var ikke forberedt på arbeidslivet. I ungdommen sydde jeg, hadde faktisk min egen lille systue den gang. Lønnsomheten var ikke til å leve av. Så fikk jeg oppbakking gjennom kjente, bl. a. av pastor Skarung. Han spurte rett ut «Hva har du lyst å drive med?» Journalisttankene mine var nærliggende. Han kjente til at «Stavangeren»

trengte folk og formidlet kontakt med redaktøren. Første møtet førte ikke umiddelbart til ansettelse, men etter få dager var jeg på plass. Jeg husker at en av de første oppgavene var bystyrereferat i Sandnes.

Ansettelsesforholdet varte i vel to år. Da var avisen konkurs. I kjølvannet dukket det en ny avis opp, «Stavanger Morgenavis», og jeg begynte der. Redaksjonen så helst at jeg meldte meg inn i Høyre. Det var mot min overbevisning, og det ble respektert. Men de ansatte en annen journalist til å ha hovedansvar for Sandnesavdelingen. De ville ha meg med, men gjerne i underordnet stilling og kombinert med kontorarbeid. Vi kom ikke til enighet, tilbudet passet meg ikke. Derfor sa jeg opp. Avisen stusset, og jeg tok en tenkepause.

Johanne Skog Gripsrud kan se tilbake på mange fredsmarsjer i årenes løp.

Jeg dro til Finnmark, ble værende et halvt års tid hos min yngste datter, Gro, som fikk sitt første barn på den tiden. Så tok jeg et fri år og fikk med meg et års husflidskole. I denne perioden gikk den nye avisen, «Stavanger Morgenavis» inn.

I Sandnes hadde «Rogalands Avis» kontor. Der var Åsmund Stangeland ledende journalist i mange år. Helsen hans skrantet, og det ga meg mulighet til et innhopp, som skulle vare i tolv år. Dette var fine år. Jeg synes jeg fikk bruke meg slik jeg ønsket på denne arbeidsplassen.

NYTT EKTESKAP, NYE IMPULSER

Etter ti år som enke giftet jeg meg. Som ganske ung hadde jeg truffet denne mannen på hjemstedet hans i Bjerkreim. I mellomtiden hadde han hatt et langt liv som sjømann. Han hadde vært ute som krigsseiler. I 30 år tjenestegjorde han på tankskip i Handelsflåten. Det året vi giftet oss, i 1971, gikk han fra borde som skipper på «Rimfonn» ved oppnådd pensjonsalder. Vi ble boende på Hinna, mens datteren min, Gro, overtok huset mitt. Dette ble en ny epoke, så helt annerledes hverdag enn jeg hadde hatt tidligere. Vi reiste sammen, og ble eldre sammen. Ute hadde vi en flott hage som bugnet av grønnsaker, uten ugras. Det var mannen som stelte hagen. Til tider slet han med senskader etter krigsopplevelser. Dessverre forverret disse lidelsene seg i hans siste leveår.

SKRIVENDE FREDSENTUSIAST

Fredsarbeid har vært viktig for meg i veldig mange år. Noen ganger undrer det meg at vi ikke har kommet

lenger. Jeg har alltid likt å skrive, vokste med oppgaven gjennom journalisterfaringen. Tidlig tok jeg korrespondansekurs i journalistfaget. I voksen alder, 62 år, avla jeg eksamen i norsk grunnfag ved Høgskolen i Stavanger.

Etter hvert har det blitt bøker og mange artikler, ikke minst om fredssaken, kvinnesak og lokalhistorie. Bøkene er faktisk blitt til mens jeg har vært pensjonist. «Spor ..... frå levd liv» er den siste. Jeg var igjen blitt enke og satt noen måneder med brukket lårbein, da var skrivemaskinen god å ha.

KONGENS FORTJENESTMEDALJE I SØLV

Engasjementet mitt i fredsbevegelsen og samfunnsnyttig arbeid er verdsatt med Kongens fortjenestmedalje i sølv. Jeg kan vise til fortløpende medlemskap i IKFF siden 1948 og var redaktør av tidsskriftet «Fred og Frihet» i 13 år. Gjennom årene har jeg skrevet hundrevis av innlegg og fredsartikler til presse og fagtidsskrifter. Kongens sølv ble overrakt i hjemmet på Hinna, av fylkesmann Tora Aasland, som minte om at medaljen var en heder for aktiv innsats for fredssaken gjennom mange år. Begivenheten ble feiret sammen med fredskvinner fra lokalavdelingene Stavanger / Sandnes IKFF.

MUSIKKELSKER

Sang og musikk har gledet meg fra jeg var ganske liten. Jeg husker tilbake til tidlig barndom, med en søndagssyngende far. Han hadde erfaring fra mannskor i Nordland, og så stemte han i «Å, eg veit meg eit land» eller et annet glansnummer, «Når fjordene blåner som markens fiol». De har for alltid brent seg inn i minnet om far. Pianoet har fulgt meg i mange år, og det er fortsatt like kjært.

Begge jentene mine er musikalske, begge har musikkutdannelse, og har medvirket på forskjellig vis som utøvere og i undervisningssammenheng. Siden Musikkskolen ble opprettet i Sandnes, har en imponerende utvikling funnet sted. Det ligger stor innsats bak det resultatet vi ser utfolde seg i vår tid. Ellen er en av dem som har jobbet mange år i Musikkskolen, og i Collegium Musicum og Rikskonsertenes konsertvirksomhet

Johanne Skog Gripsrud hjemme på Hinna i 1983.
Fotografi: Privat eie, fotograf ukjent

i ungdomskolen i Rogaland. Hun har også hatt sin debut i Aulaen i Oslo, vært solist med Sandnes Orkesterforening og Stavanger Symfoniorkester. Er det rart at «myrsnipå» stikker hodet fram? Jeg er en takknemlig myrsnipe.

ALDERDOM

Alderdommen har sin pris, blant annet savnet av de kjære som er gått bort. Likevel jeg er privilegert. Jeg har hatt god helse og har for eksempel fått beholde synet.

Jeg føler at jeg har opplevd så utrolig mye og har hatt et fantastisk interessant liv. I begge ekteskapene fant jeg støtte for fredsengasjementet mitt.

Nå har jeg vært pensjonist i mange år allerede. Etter at mannen min, Egil, døde i 2000, flyttet jeg tilbake til Sandnes. Dette huset på Håbet var det broren min som satte opp. Han døde omtrent på samme tid som mannen min, og han etterlot seg ingen livsarvinger. Jeg fikk overta og flyttet dermed inn i min 16. heim her på jorden.

Stort sett greier jeg å ordne opp selv, men har to flotte døtre i nærheten. To ganger pr. uke spiser jeg middag på menighetssenteret. Jeg merker nok at alderen setter sine spor, men skrivemaskinen er aldri langt unna, og fredssaken er nær.

Jeg brenner fortsatt for fredsarbeid, ser framover og tenker tilbake på mange aktuelle tema vi har arbeidet med. Mitt store ønske for etterslekten er Fred på jord. Tenk om vi hadde Fredsdepartement og tilbud om fredsutdanning for unge mennesker som søker en karriere som kan bygge fremtidens verden.

Etter intervjuet er Johanne klar med ny bok om fredsarbeid. Hun har engasjert seg politisk i Miljøpartiet De Grønne, og stod oppført på partilisten ved siste valg. Hun står også på partiets liste til Stortingsvalget i 2013 og er den klart eldste blant landets stortingskandidater.

JOHANNE SKOG GRIPSRUD SINE PUBLIKASJONER

Fredsarbeid og Fredsarbeidere. Universitetsforlaget 1985. 83 sider. Dette er et emnehefte om fredsarbeid og fredsarbeidere. Heftet er tilrettelagt for bruk på ungdomstrinnet i grunnskolen, like fullt for alle som er opptatt av fred og fredsarbeid.

Fred og Frihet - IKFF- Rogaland 40 år. Internasjonal Kvinneliga for Fred og frihet avd. Stavanger / Sandnes 1988. 165 sider. Johanne Skog Gripsrud, redaktør og journalist. Boken handler om å tenke globalt og å handle lokalt, og markerer 40 -årsjubileet for rogalandsavdelingene av IKFF.

Men di Sandnes... Eget forlag. 1992. 192 sider. Tidsbilder fra vårt hundreår. Med vekt på utviklingstråder fra kvinneliv og kulturliv.

Sandnes Orkesterforening 100 år 1995 Johanne Skog Gripsrud, red.

Spor ... frå levd liv 2004. 136 sider... Boken handler mest om de nære ting, hverdagsliv- barndom – ungdom og refleksjoner i dikt og prosa om det hundreåret som ligger bak oss.

Liv Haavaag

Født 1917 i Sola
Gift med Einar Haavaag
To barn
Designer, leder av modellavdelingen Sandnes Kamgarn Spinneri

Liv Haavaag ble en av få kvinner som fikk designerstilling i Sandnesindustrien midt på 1950-tallet. Sandnes Kamgarn Spinneri kapret henne og fikk beholde henne i 30 år. Hun hadde verken kunst- eller husflidsutdannelse. Derimot hadde hun solid kjennskap til Knittax strikkemaskin, og hun var velsignet med teft, kreativitet, stor arbeidskapasitet og et elskelig vesen. Straks pensjonisttilværelsen satte inn, tok hun igjen forsømt ferie og satset på fly- og opplevelsesreiser rundt om i hele verden, år etter år. De siste 20 årene har folkedansen, «Seniordans», blitt en viktig del av hverdagen.

OPPVOKST PÅ RØYNEBERG I SOLA

Vi var åtte søsken, tre gutter og fem jenter. Far var byggmester. Han kjøpte et lite hus ved siden av Røyneberg skole etter at de hadde bodd fire år i Stavanger. Mine to eldste søsken er født der. Jeg var den første som kom til verden på Røyneberg, vokst opp av et siv på Solastranden, mine to eldste søsken var fisket med sukkerkavring i Breiavatnet, ja, det var min barnetro. Det ble folkeskole og fortsettelsesskole på meg. Skulle det bli videre skolegang på noen, måtte det bli for guttene, mente mor. Vi jenter kom til å gifte oss likevel.

Jeg fikk ett års opphold hos tante og onkel i Larvik. De lokket med skolegang, men det endte opp med husarbeid og hjemlengsel. Vel hjemme, sendte mor meg på «syskole» i Stavanger. Far hadde da bygget hus på Vaulen. Egentlig hadde jeg allerede noe syerfaring, hadde faktisk sydd min egen konfirmasjonskjole. Dette mestret jeg, men ble usikker på om det var denne veien jeg ville gå.

DRØM OM HELSEFAG

Nei, barnepleier, og aller helst sykepleier virket mer forlokkende. Helt ung, 16-17 år, tok jeg noen jobber som «fødselsmedhjelper». Blant annet tok jeg imot min første nevø. Like etterpå dro jeg til Oslo til «barnepleierjobb». Familien hadde en sønn på to år, og jeg fikk ta imot datteren. Denne familien ble jeg sterkt knyttet til. Jeg ble værende der i to år og samlet praksis for å komme inn på sykepleiestudiet på Aker sykehus. I 1940 ble jeg tatt opp som sykepleierstudent ved Aker, men først skulle jeg være fire uker hjemme hos foreldrene med sjukemelding for ryggen. Da brøt krigen ut. Foreldrene mine ville ikke at jeg skulle dra tilbake til Oslo før krigen var over. Krigen varte og sykepleierdrømmen brast.

MODELLKÅPER OG TILSKJÆRING

Jeg gikk ikke lenge arbeidsledig, for det kom tilbud om arbeid på regnkåpeavdelingen på Vestlandske Gummivarefabrikk. Der trengtes det en til å sy modellkåper, og jobben ble interessant. Her fikk jeg også lære meg tilskjæring. Jeg ble værende der i over to år, men da merket jeg allergi knyttet til et limprodukt som ble brukt. Det var bare å slutte, men jeg hadde truffet Einar, og vi giftet oss i 1943. I de dager var trenden at kvinnen ikke skulle ha jobb når hun hadde giftet seg. Det kom to barn, og husarbeid og håndarbeid fulgte med. Jeg strikket og sydde alt til familien. Strikking ble en lidenskapelig hobby, men mannen min irriterte seg over at jeg alltid hadde et strikketøy i hendene mine.

HÅNDSTRIKKEMASKINEN KNITTAX ENDRET TILVÆRELSEN

Mye endret seg etter krigen. Ryggja Maskin importerte Knittaxmaskinen fra Tyskland. Dette kjente mannen min til. Det var han som overbeviste meg om at Knittaxen var noe for meg. Han hadde jo rett, for det var det ferdige produktet som gjaldt for meg og ikke kosen med å sitte med strikketøyet. Med Knittaxen kunne jeg strikke de fineste mønstrene, og resultatene så ut som håndstrikk. Jeg kunne strikke en genser på en kveld, for det gikk altså lynfort. Kjedelige ting som sokker og strømpebukser til ungene gikk unna i en fei.

Jeg var faktisk den første her i Rogaland som kjøpte Knittax og ble snart imponert over alt den kunne gjøre. Den første tiden var bruksanvisningen kun på tysk, men mannen min oversatte. Maskinen gikk sin seiersgang over hele fylket. Forhandleren Ryggja Maskin trengte en til å demonstrere vidunderet. Forespørselen kom til meg, det var spennende å få seg jobb. Til å begynne med var det riktignok bare to timer hver uke, men interessen og etterspørsel økte raskt. Det kom henvendelser fra bondekvinnelag, sanitetsforeninger, Røde Kors og andre. Det var liksom ikke en forening som ikke ville ha demonstrasjon. Alle ville se og læres opp. Jeg syntes det var utfordrende, og vi reiste overalt både i sør og nord i fylket. Heldigvis hadde jeg min mor i nærheten, for hun stod alltid klar til å ta ansvar for ungene mine.

Thomas Bergsland, som få år senere ble administrerende direktør for Sandnes Kamgarn Spinneri, kontaktet meg. Han ville ha meg til å lage modeller og oppskrifter for fabrikken. Ungene våre var blitt ni og seks år gamle, og derfor vegret jeg meg for å gå ut i fast arbeide. Bergsland foreslo at jeg kunne arbeide hjemme og bare komme ut på fabrikken en eller to dager i uken. Jeg hadde allerede begynt å komponere egne oppskrifter og synes det var kjempegøy. Jeg hadde også prøvd meg med forskjellige garntyper av ulike kvaliteter, og landet på at Triplex og Perle Krepp fra Sandnes Kamgarn var de beste garna for maskinen. Min mor overbeviste meg igjen om at hun kunne se til barna. Vi hadde bygd oss hus på Vaulen, og foreldrene mine bodde i nabohuset. Nå var vi kommet til 1954, og jeg måtte bare si ja til Bergslands tilbud. Dette ble opptakten til designerstillingen som skulle vare i 30 år.

Det hadde ikke vært modellavdeling tidligere på Sandnes Kamgarn. Kona til salgssjefen, Edel Hetland, laget modeller og strikkeoppskrifter som ble fotografert og trykket i Oslo. Bedriften tok dessuten imot dem som kom innom med en strikkemodell med oppskrift. Slik hadde enkelte arbeidet i årevis med å sikre nye modeller til bedriften.

MODELLAVDELINGEN BYGGES OPP

Første tiden var arbeidsplassen min en stol nede på lagerkontoret sammen med salgssjefen. Men etter to år ble det innredet et kontor til meg ved siden av hovedkontoret oppe. Den ene arbeidsdagen i uken ble til full stilling. Jeg hadde laget modeller og skrevet oppskrifter både for hånd og maskin i nesten to år hjemme, og dels på fabrikken. Nå ble jeg formelt både leder og designer på modellavdelingen.

Arbeidsomfanget bare økte på, og det varte ikke lenge før jeg fikk min første assistent. Vi fikk ordnet med lokal fotograf til modellene, nemlig Harry Nor-Hansen. Etter kort tid merket vi stor pågang fra foreninger og lag om visninger. Egne barn, venner og venners barn ble brukt både som mannekenger og fotomodeller. Hele familien min stilte opp, med mannen min som korrekturleser og sjåfør når det trengtes.

Jobben bare vokste og vokste. Jeg følte til tider at jeg hadde altfor liten skolering til denne oppgaven. Men jeg elsket arbeidet, for her fikk jeg utvikle min kreativitet blant gode medarbeidere og sjefer.

Reklamefotografering med Harry Nor-Hansen. Liv Haavaag retter på klærne til modellene Astrid Vatnestrøm, Astrid Aanestad og Olav Nilsen. Fotografi: Privat eie, fotograf ukjent

Dette var i oppgangstider. Bedriften satset på omfattende utvidelse. I 1958 flyttet avdelingen vår inn i nybygget.

Stadig nye mønstre ble lansert. Til hvert mønster hørte oppskrift, både for Knittax og håndarbeid. Maskinen ble en viktig ressurs på modellavdelingen. Vi sparte mye tid både når vi skulle prøvestrikke en modell, strikke prøver eller når nye fargesammensetninger skulle prøves ut. Maskinen ble stadig forbedret og vi fikk alltid den nyeste modellen.

Staben ble utvidet, og i 1962 kom egen stilling til å utarbeide oppskrifter. Etter hvert ble det behov for

å ansette flere designere til å skape nye mønster. Vi tenkte stort og skulle dekke alle aldre: baby, barn, ungdom og voksne. Modellene skulle passe til garntypen, enten det gjaldt sportstøy eller fintøy.

Avdelingen fikk mange arbeidsoppgaver. Blant annet hadde vi hjemmestrikkersker, som strikket prøver som skulle ut til de mange forhandlerne våre. På det meste var det over 200 strikkersker samtidig. Disse skulle få utlevert garn og oppskrifter. Innlevert arbeid skulle måles og kontrolleres. Mottagelsen av hjemmestrikkerskene fikk egen bemanning. Én til to kvinner hadde det daglige ansvaret her.

Et godt samarbeid med de andre avdelingene på bedriften ble prioritert. Direktør Bergsland samlet ukentlig de 12 avdelingslederne til felles møte. Han var en fantastisk leder, og jeg var eneste kvinne. Alle interne avdelinger, men spesielt spinneriet og fargeriet, hadde vi et nært og utbytterikt samarbeid med.

Designer Liv Haavaag ser på prøvetrykk av nye oppskrifter sammen med disponent Jon Vagle (t.v.) og administrerende direktør Thomas Bergsland i Sandnes Kamgarn Spinneri ca. 1970. Fotografi: Privat eie, fotograf ukjent

Ledelsen skulle godkjenne alt modellavdelingen laget. De tok meg med på reiser i inn- og utland, til designerkonferanse, fabrikkbesøk, kundebesøk etc. Rundt om i Norge og Norden hadde vi viktige salgskontor eller salgsrepresentanter, og disse kom ofte til Sandnes. Da ble jeg med på besøk til kundene våre, og dette var svært verdifulle kontakter for meg.

Det kan også nevnes at kontakten til ukebladene i Oslo ble fulgt opp. Mange av bladene hadde egne håndarbeidssider. Både ukeblader og håndarbeid var populært blant svært mange kvinner den gangen, og denne kanalen måtte utnyttes.

INSPIRASJON FRA MESSER I UTLANDET

Modellavdelingen var avhengig av å være oppdatert på hva som skjedde på motefronten ute. Hvert år dro jeg, gjerne alene, eller sammen med en kollega, eller sammen med salgsrepresentanten vår fra Sverige. Vi fikk reise til de forskjellige messene i Paris, London, Milano og Firenze. Dermed fikk vi følge godt med på nye motegarn, og på hvilke garntyper og moter som var i skuddet. Italia ble fort kåret til motelandet som ga oss mest. Der fant vi kjempestort utvalg av strikkede plagg, og en konfeksjonsmote som passet oss bra. Våre strikkemodeller måtte passe til en allerede innkjøpt bukse eller et skjørt. Derfor var det viktig for oss ikke å komme for tidlig verken med nye garntyper eller farger.

Strikkede plagg passer til alt, fra sport til eleganse. Ull garanterer varmen, det syntetiske blir lett og lekkert. Vi hadde gode vaskeanvisninger på hver oppskrift. Mønstre til kofter og gensere var vinnerne, men vi var nok den norske fabrikken som laget flest kjole- og draktoppskrifter, og i en periode også broderier. Fancy kjole- og draktoppskrifter var spesielt interessant ved mannekengoppvisningene våre. De tente en egen glød blant publikum, som forstod at dette hadde internasjonal klasse over seg. Hos oss fantes de mest riktige garnsortene som passet til slike modeller.

Ledelsen var fast bestemt på at garnene måtte kunne spinnes her. Det var aldri snakk om å innføre ferdig garn. Spinnerimester Harry Grayston vurderte garntypene vi hadde med hjem. Han bearbeidet materialet, og resultatet ble som regel bedre enn prøven når han ble satt til oppgaven. Jeg husker han gikk gjerne innom fabrikken på søndagen, for da hadde han fred og ro til å eksperimentere seg fram.

VI SÅ TIL SVERIGE

Sverige var det utland vi knyttet sterkest bånd til. Vi fant ut, etter få år, at fotografering av modeller burde legges til Sverige. Salgsrepresentanten vår der anbefalte en fotograf i Göteborg, som allerede fotograferte for en svensk håndstrikkefabrikk. Dette samarbeidet varte ved i 20 år framover. Fotografen fant fordeler med å fotografere ute i det fri på grunn av lyset og bakgrunnen. Oppskriftene som skulle lanseres til høsten, ble fotografert om våren, for da var lyset bra. Vårkolleksjonen med lyse lette modeller måtte klargjøres om høsten og vinteren, og da var lyset mindre heldig. Det ble da enighet om at denne «høstfotograferingen» kunne foregå i Syden. På denne måten ble vårmoten presentert med sol og varme i bakgrunnen. Vi satset på rimelige reise- og hotellopphold for en uke. Da dro vi avgårde, jeg og reklamesjefen, sammen med svensk fotograf og noen ganger med medbrakte svenske fotomodeller.

Vel hjemme arrangerte vi hyggekveld i kjellerstuen hjemme hos meg med slides og lokal mat fra distriktet vi hadde besøkt, slik at alle fra modellavdelingen ble oppdatert og kunne få med seg en bit av sydenoppholdet.

ETTERUTDANNING

Vi hadde det travelt og solgte godt. I 1962 ble det tid til en ukes kurs i Oslo på Statens Teknologiske Institutt.

Liv Haavag studerer nye mønster sammen med kolleger, f.v. Eli Ringås, Liv Haavaag, Solveig Sægrov og Marit Åkre.
Fotografi: Privat eie, fotograf ukjent

Kurset het «Farger og Klær». Fargepsykologen Perry Marthin, bosatt i Paris, skulle avholde dette ene kurset om betydningen av farger når man skulle komponere klær. Jeg synes jeg lærte mye på den tiden.

Noen år senere ble jeg sendt til Siljan i Sverige på fargekurs. Fargesirkelen kom igjen fram, men alt ble tatt grundigere enn forrige gang. Det var fokus på hovedfarger og primærfarger. Dette kurset varte noe lenger. En annen deltager fra Norge var Asbjørn Nordstrand. Han var bergenser og fargeekspert. Vi kjente han som fargeleverandør til Sandnes Kamgarn. Inspirert som vi ble, laget vi to et vellykket kurs for ledelse og ansatte, som vi mente burde orienteres om nye trender og muligheter som ligger i riktig fargebruk. Lærdommen fra Sverige førte til stor omkalfatring i garnhyllene og nytt nummereringssystem for garn på modellavdelingen.

KONKURRANSE OG SAMARBEID

Landets fire store fabrikker som satset på håndstrikkegarn, var Sandnes Uldvarefabrik, Sandnes Kamgarn Spinneri, Svanedal Ullvarefabrikk og Dale Fabrikker. Tre av dem var fra lokalmiljøet. Vi følte nok en innbyrdes konkurranse, men selvsagt var det stas å møtes ute på messer. Tilbake til 1960, da ble «de fire store» enige om samarbeid og årlig felles mannekengoppvisninger i de største byene: Oslo, Bergen, Trondheim, Stavanger og Kristiansand. Dessuten hadde vi åtte andre byer, som fikk besøk annet hvert år. Denne rundturen tok nesten en måned hvert år. Svanedal trakk seg fra samarbeidet etter få år, mens vi tre andre sikkert holdt ut i ti år. Helt fra starten hadde vi med skuespillere eller kjendiser som konferansierer. Slik fikk bl.a. Julie Ege, Ingeborg Cook, Per Asplin og Arne Bendiksen prøvd seg blant strikkemodellene. Vi hadde fast pianist, Vessa Carlsen. Etter en oppvisning i Oslo ble vi invitert hjem til hennes mor, skuespiller Lalla Carlsen, en uforglemmelig opplevelse.

Arbeidsplassen hadde et veldig godt og inspirerende miljø, også på tvers av avdelingene. Modellavdelingen tok vare på sine, for vi feiret gleder og begivenheter, gjerne med kake eller en fest hjemme i kjellerstuen min.

Bedriften hadde hytte i Sirdalen, og hver vår hadde vi dugnadshelg. Det var aldri vanskelig å be om innsats. Dugnaden kunne være rydding, maling, nye gardiner etc. Da var det full jobbing med fest og kos om kvelden. Senere fikk bedriften hytte på Hellvik, den samme spontane dugnadsiveren fra brukerne meldte seg raskt her også. Etter en dags innsats ble det alltid minnerik kveldssamling.

Tiden ble moden for fusjon mellom Sandnes Uldvarefabrik og Sandnes Kamgarn Spinneri i 1975. Det ble bestemt at modellavdelingene skulle drives hver for seg inntil anlegget på Foss-Eikeland stod klart til å ta imot oss. Modellavdelingen vår flyttet tilbake til hovedkontoret, for ledelsen hadde flyttet over til Sandnes Uldvare. Her fikk vi ni fine år sammen. Bergsland ble eneste «hane» i kurven i denne perioden. Selv sluttet jeg etter oppnådd pensjonsalder i 1984. Året etter flyttet resten av modellavdelingen til Foss-Eikeland og ble slått sammen med Uldvarefabriken. På slutten merket jeg nok en viss slitasje, ikke minst av presset på at tidsfrister til reklame og levering måtte overholdes.

REISTE VERDEN RUNDT

Så ble jeg pensjonist. Nå var det slutt på pliktene. I jobbsammenheng hadde jeg sett mye av Europa. Nå hadde jeg store tanker om å besøke de andre verdensdelene. Jeg har en datter som var flyvertinne i SAS, hun var reisefølge på turer til Afrika og USA. Det har blitt rundreiser i Nord- og Sør-Amerika og Canada, og til Australia. Tur til New Zealand var i regi av Stavanger Aftenblad, og Alfred Hauge har jeg fått med meg, da var vi rundt 30 personer på jakt etter utvandrerhistorie. Jeg var dessuten på tur i over en måned, med fem dagers opphold på Tahiti. De mange turene har hatt veldig forskjellige rammer. I Asia prioriterte jeg Kina og Tibet med en hel måneds opphold.

Jeg har alltid vært «forveten», og de mest interessante årene mine var kan hende fra 67 til 87. Disse 20 årene regner jeg som mine beste. Da kunne jeg reise som jeg ville, og hadde ingen å ta hensyn til.

ALDERDOMMEN

Den meldte seg egentlig da jeg, 87 år gammel, falt ned en trapp og brakk ryggen. I første omgang dreide det seg om opptrening. Jeg satte meg aldri ned, men fortsatte med trim og dans. Ryggplagene jeg kjente i ungdomsårene er fortsatt på plass.

Seniordans er en nyere internasjonal danseform, der det benyttes kjente danser som er forenklet og tilrettelagt for eldre. Musikken omfavner både folkemelodier og moderne rytmer. Alle kan delta i dansen, uansett kjønn. Her heter det ikke kvinne og mann, men rød og blå. Dette har bidratt til stor popularitet blant enslige eldre.

Liv Haavaag er fremdeles interessert i mote. For ikke lenge siden frontet hun solbriller i Stavanger Aftenblads helgemagasin.

Dansen gir meg glede av å mestre, for den gir sosial kontakt, bedret kondisjon, styrket muskulatur og økt konsentrasjonsevne. Jeg tok opptreningen i Bekkefaret bydelshus i 1984, samme året jeg ble pensjo-

nist. I 1992 startet vi med dans og underholdning på sykehjemmene, der vi i år feiret at vi har underholdt i 20 år. Vi har vært heldige med å ha hatt samme danseinstruktøren i alle år. Dette året har dansegruppen danset sammen i 28 år. Vår dansegruppe besøker og underholder enda over 20 sykehjem to ganger i året i Stavanger.

Lyse er et energi- og kommunikasjonsselskap som har et prøveprosjekt for eldre, der jeg deltar. Målet er å tilrettelegge for at eldre trygt kan bo hjemme lengst mulig. Prosjektet dekker sikkerhet, Ipad med aviser, musikk og mye, mye mer. På denne lille skjermen kan man regulere lys og varme. Med en spesialtelefon kan man se hvem som ringer på og åpne døren og slippe inn gjester. Det gir fantastiske muligheter, men det krever tilrettelegging i huset og litt opplæring. Her kan jeg tenne på og slukke lysene, lese fire aviser, ha tilgang til all verdens musikk. Prøveprosjektet er kostnadsfritt, og bare å nyte.

Jeg har alltid likt å skrive fra turer jeg har vært med på og ting jeg har opplevd. Fra jeg var 90 år har det blitt dagbøker og bilder, været og ellers ting jeg opplever. Det er oppturer, nedturer og andre notater om ting jeg enda er med på. Nå har jeg begynt på bok nr. 16. Jeg elsker å fotografere blomster, for de visner ikke når de kommer på trykk. Ellers er vennene mine vant til at jeg alltid har apparatet med. Jeg monterer tekst og bilder i permer, 15 permer står nå på rekke og rad over skrivepulten min. Dette er blitt en viktig hobby for meg nå i senere tid.

95 ÅR

I årenes løp har jeg opplevd utrolig mye, takket være god helse og pågangsmot. Mitt motto har alltid vært: «Sitt ikke hjemme og vent på at noen skal ringe på døren, ta bestemmelsen sjøl». Til slutt vil jeg understreke at jeg er veldig heldig som enda får kjøre bil. Den gir meg en kjærkommen handlefrihet, spesielt til alle mine sykehjemsbesøk.

Kristine Lura

Født 1918 på Skjelbrei i Høyland
Gift med Olav Lura
To barn
Husmor

Kristine Lura vokste opp på gård i Høylands fjellbygd. De var ti søsken, og åtte søstre. Tuberkulosen hadde herjet stygt i farens søskenflokk, men neste generasjon merket ikke noe til tuberkulosen. De har vært velsignet med god helse og lange liv. Arbeidslivet, med huspost, begynte tidlig. Hun skaffet seg erfaring fra flere hjem og møtte lykken på arbeidsplassen. Hun giftet seg med møllemester Olav Lura, fikk fem stebarn, to sønner og stort hus. De siste årene i Møllas historie pakket hun gryn i poser. Opp i gjennom er det blitt tid til å dyrke foreningsliv og gjestfrihet. Hver lørdag kl. 11.00 serverer hun nystekte vafler hjemme for venninner, det har hun gjort i 50 år.

BARNDOM PÅ SKJELBREI

Foreldrene mine hadde slått seg ned i Sandnes. Far jobbet på lageret til Idland. I 1911 hadde de tre barn. Da tok de beslutningen om å dra til fars barndomsheim på Skjelbrei og ta over heimegården. Far hadde da i løpet av ett års tid mistet fire unge søsken i tuberkulose, ytterlige to brødre var alvorlig syke og døde litt senere. Ene søsteren var ute i tjeneste som hushjelp, der fikk hun smitten i seg, ble syk og flyttet heim. Dette skulle vise seg å bli katastrofalt.

Mor gikk til fots med sitt flyttelass, barnevogn med høye hjul og tre småbarn, fra Sandnes til Skjelbrei. De flyttet til mormora på nabogården Skruds-Eikeland og bodde der mens nytt hus ble reist. De kunne ikke flytte inn i det gamle huset som var befengt med smitte, det ble revet. Og heldigvis dukket ikke sykdommen opp igjen. Jeg er født etter at tuberkulosen herjet på gården. Da var farmor død. Det ble sagt at hun døde av sorg. Vi bodde i nytt hus og var trygge på at smitten var borte.

På skolen stod vannbøtten med vannøse til felles bruk. Engang var bøtten tom, og noen tok bøtten og gikk til bekken og fylte den opp. Men da reagerte grunneieren. Han kom springende, treiv vannbøtten og slengte den i skolehusveggen med et brak. Elevene fikk beskjed om å holde seg unna bekken hans.

Vi hadde en god barndom, men en ting minnes jeg. Hvis det minket stygt på brødet før neste bakedag, supplerte mor skolenisten med potetkake. Det syntes jeg var pinlig, for andre kunne se at vi var brødlens. Sånn tenkte jeg den gangen.

UNGDOMSTID

Vi var mange søsken. Etter konfirmasjonen skulle vi prøve å klare oss selv. For jenter flest, så ble det å finne seg en huspost. Første tiden var jeg i huset hos en onkel, Bernt Skjelbred. Han var kirketjener, men spesielt kjent for engasjementet med å bygge opp Høyland bygdemuseum.

På den tiden, som ganske ung, var jeg med og krøp under Høyland kirke på «skattejakt». Dette var en sterk opplevelse. Andre som var til stede, var onkel Bernt og Teodor Dahl. Ja, presten Kvasnes var nedi kjelleren han og. Jeg husker at forfatteren egentlig var litt skvetten. «Eg vil opp igjen, her lukter det evigheter», uttrykte han. Men hendelsen har han beskrevet i boka «Under Jærens himmel», 1943. Jeg lar han fortelle:

«Det var Bernt Skjelbred som gjorde funnet. Det største kulturhistoriske funn som er gjort på Jæren i senere tid. En kirke som ligger gjemt i kjellerskuggene, en kirke som på sett og vis lever videre som underbunn for en annen kirke. En som reistes på den.

Jeg har vært i dette eventyrriket og sett. Det var en merkelig og en stemningsveldig oppleving.

I lykteskinnet lyste og smilte det fra en verden av vidunderlig rosemaling - bortover, innover under hele det svære golvet. Det var som den gamle kirken vaknet opp, når den fikk lys på seg, som den smilte et tungt, rart rosesmil. Den er vanhelliget - men likevel bevart. Slik ville skjebnens ånd det. Den vilde berge den, og så ble den liggende som et fedrenes livsunderlag i den kirken som bygdes.

En skjult helligdom, gjemt for øyet og sinnet, vekke som fedrene. Men den lever videre som fedreneånden.

Slik kan kulturverdier bli reddet. En hadde funnet å måtte nytte de gamle kirkestokkene - så de ble berget for all tid. En vørte ikke mer på dem. De skulde tilhøre skuggene og kjelleren - de var revne og ferdig...

Men de vakner som et eventyr i den svarte kjelleren, når de får lys på seg. De toner lik gamle salmer, de rosehelgete stokkene. Salmer fedrene sang inn i dem mens århundrene skred over kirkens møne- også i tunge og harde tider for folket.»

Jeg fortsatte i nye husposter i Sandnes. Det var mye å lære om husstell, både om enkelt hushold og om skikker og seder fra finere hjem. Det var nok mer klasseskille utover 1930-tallet, enn i dag. Til slutt kom jeg til enkemannen Olav med fem halvvoksne barn. Fire av barna var forlovet, mens den yngste, Gerd, bare var 11 år.

Skjebnen ville at i dette huset skulle jeg bli værende.

KROSSENS HAVREMØLLE

Olav var møllemester. Vi giftet oss og fikk to sønner sammen. Det ble i alt en stor familie, men de eldste barna hadde stiftet egen familie. Bolighuset lå vegg i vegg med mølla. Og denne ble drevet som en familiebedrift. Den første tiden var faren og grunnleggeren Thomas og alle de tre sønnene, aktive i mølledriften. Anlegget omfattet Krossens Havremølle, foruten dypvannskai og silo i Vågen. Der var ganske mye liv og røre.

Vi bodde i første etasje, bror til mannen og familien hans i andre etasje. I tredje etasje hadde ungene soverom, to rom på hver familie. Huset var utstyrt med radiatorer, og varmen fra mølla sørget for oppvarmingen. Det var et stort hus, og mye støv fra mølla og mye å vaske. Trappene for eksempel måtte holdes i orden. Jeg var ung og sterk den gangen.

Mølla er først og fremst kjent for havregrynproduksjon, men også kli og havremjøl ble produsert.

POLIO OG POLIOFORENINGEN

Sønnen Øyvind gikk i barnehagen på den tiden polioepidemien brøt ut tidlig på 1950-tallet. Han var en blant flere barn i barnehagen som ble syke. Sykdommen var smittsom, og på den tiden fantes ingen vaksine. Ingen visste årsaken til smitten. Ryktene gikk om død og smitte. Jeg merket at mange var redde smitte og styrte unna oss. Det var ei fæl tid, for de var så redde oss at det var ei stor gru. Dette ble det siste polioutbruddet i Sandnes. Dessverre døde et barn.

Øyvind kunne ikke gå da han kom fra sykehuset, tre år gammel. Men så en morgen kom han stabbende over golvet, det er det største øyeblikket i mitt liv. Han har gått gjennom litt av hvert. Han har aldri klagd.

Gutten vår har klart seg godt, har alltid vært i arbeid, men nå er han uføretrygdet. Sykdommen er kjent for seinvirkninger som kan slå ut en generasjon senere.

Kari Birketvedt tok initiativ til polioforeningen i Sandnes. Hun hadde ei søster i Oslo, og hun var engasjert der. Jeg var aktiv så lenge foreningen varte. Vi skiftet på vervene, jeg var med i styret og ei tid formann. Foreningen holdt opplysningsmøter og hadde årlig basar. Pengene ble sendt til hovedforeningen

i Oslo. Senere utpå 1950-tallet skjedde en stor nyhet: Jonas Salk presenterte vaksine mot polio, og etter få år kunne poliovaksinen bli en del av barnevaksinasjonsprogrammet. Dermed er det blitt kontroll på denne sykdommen. Polioforeningen hadde gjort sitt og kunne legges ned.

GLAD LEK MED BARNA

Vi hadde stort hus og mange rom å holde i orden. Men leken var viktig. To smågutter vokste opp. I mange år stod det en stor heisekran i stuen. Faren Olav var konstruktør. Som mølleeier hadde han erfart at det var smart å være kreativ og åpen for nye løsninger. En vindusviskermotor var drivkraften og koplet til kontakt og støpsel. Morfaren hadde laget en naturtro sekketralle, og jeg sydde 20 sekker av hvitt vendatøy. Gutten som styrte kranen, satt ved siden av kranen på et sykkelsete montert på ei fjøl. Mange har vært innom og lekt. Dette var 1950-tallet, og det var ikke all verdens leketøy på den tiden. Nå har vi overlevert det hele til Vitenfabrikken.

Vi hadde hytte på Kylles i mange år. Ungene og jeg bodde på Kylles hele sommeren, mens Olav kom opp etter arbeidstid. Jeg husker at det regnet mye. Mange ganger var det sorpete, hjelpe meg!

På Kylles laget jeg en rull av havrekjeksdeig, la den i kjøleskapet, natten over og brukte kniv og skar skiver. Jeg hadde visst ikke kjevle der den gangen, men havrekjeks ble det.

Olav likte å fiske aure og ål i Kyllesvatnet. Han fisket med stang, likte ikke garn, men ålen kom fra en nabo som hadde teine. Mange ganger hadde han med

Lekekran til møllerens barn. Hele familien deltok i prosjektet med å lage en lekekran for ungene til Kristine og Olav Lura. Faren bygde kranen, Kristine sydde «grynsekker». En vindusviskermotor sørget for at heisekranen kunne heise og flytte sekkene.
Fotografi: Jærmuseet/Sigbjørn Stangeland

Fra slektsstevne på Skjelbred. Kristines nevøer prøver fiskelykken i Skjelbredtjørna, mens hun selv sløyer auren.
Fotografi: privat eie, fotograf ukjent

seg kompisen, som var sorenskriver. De fisket og oppførte seg akkurat som unger og fikk alltid mye fisk. Jeg var så lei av den fisken. Fi, den auren! Mens Olav, han slapp det han hadde i hendene og gikk til vannet så sant anledningen bød seg, for å hente inn flere fisker.

HEIMEVÆRENDE HUSMOR OG FORENINGSKVINNE

Det var nok å henge fingrene i. Jeg gjorde som husmødrene den gangen, satte min ære i å ha det rent og ryddig og lage god mat. Å stelle godt for guttene mine var veldig viktig.

Jeg var tidlig ute med å skaffe meg sertifikat, det har jeg hatt mye glede av i alle år.

Husmoren fikk som regel tid til å engasjere seg i foreninger og lag, alt etter interesse og tilbud. Jeg har nevnt polioforeningen.

Midt på 1960-tallet var jeg blant initiativtakerne til å starte opp gamlehjemsforeningen i Sandnes. Vi var mange, hadde møte en gang hver måned og utlodning en gang hvert år. Formålet med foreningen var å samle inn penger. Gamlehjemmet lå i en gammel bygning i Storgaten. Rommene var umoderne og nedslitte. Det var mye som kunne forbedres. Blant mye annet utstyrte vi hvert rom med vask. Utviklingen gikk sin gang. De gamle lokalene hadde ikke lenger god nok standard, og beboerne ble flyttet over til Huset Vårt. Det var et stort fremskritt. Vi hadde gjort vårt og kunne rette blikket videre.

Et annet engasjement var Sinnslidendes Venner. Dette var en stiftelse med utspring fra Stavanger, tror jeg. Psykisk helsevern var annerledes den gang. Vi dro regelmessig til Dale, tre - fire stykker, og serverte kaffe med medbrakte kaker og underholdning i dagligstuen. Tilbudet til beboerne ble adskillig bedre da velferdsbygget på Dale ble tatt i bruk. Da falt tilbudet vårt naturlig bort.

Høyland helselag har engasjert meg i mange år, og der er jeg fortsatt aktivt medlem. Det store prosjektet var jo å få på plass eldresenteret Mossiges Minde. Det tok sin tid fra styrevedtaket om å bygge et eldresenter, til det kunne tas i bruk. Mange dugnadstimer har det blitt. Et av tiltakene jeg særlig har vært opptatt av, er middagsserveringen, og å få bringe middag ut til heimene der det er ønske og behov. Sjøl har jeg, som frivillig, kjørt middagsrute fast i mer enn 30 år, to ganger per uke. Å få levere ut nykokt middag til eldre, ensomme og skrøpelige mennesker har vært givende.

Mange var så takknemlige, for dette var eneste besøk de kunne regne med. Nå begrenser kjøringen min seg til å hente eldre til den faste middagsserveringen på Mossiges Minde tre ganger i uka.

I senere år har jeg sluttet meg til Høyrepensjonistene. Det er jo bare kjentfolk og veldig fint å møtes. Vi samles på Skeianetunet en gang hver måned. Selv om vi er eldre, har vi klare meninger. I desember er det julemøte med middag, og på sommeren har vi årlig utflukt til Forsand.

POSEPAKKEJOBB PÅ MØLLA

Mølla ble lagt ned i 1988. I mange år ble grynene levert i store 50 kg-sekker. Men så ble det bestemt at havregryn skulle leveres i poser på 750 gram direkte fra mølla, jeg tror dette må ha vært først på 1980-tallet. I alle fall, mølla konstruerte egen posepakkemaskin og fikk patent på denne. Til å pakke gryna i den nye emballasjen ble familiens kvinner utfordret. Jeg var én av dem som tok utfordringen. Det var ingen heldags jobb, men kanskje hver 14. dag var det aktuelt å gå til en trivelig jobb.

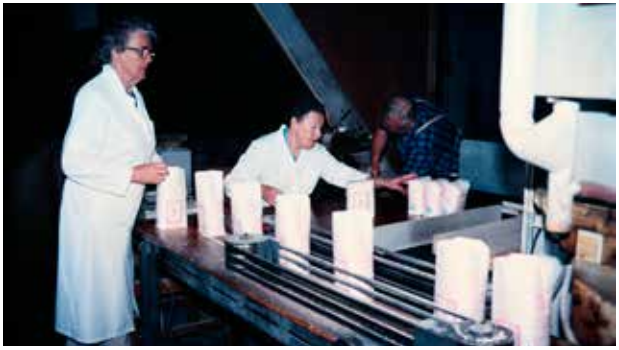

Kari og Kristine Lura pakker havregryn på siste produksjonsdagen til Krossens Havremølle i Sandnes, 28.04.1988.
Fotograf: Jærmuseet/Målfrid Grimstvedt

LØRDAGSGJESTER

Jeg likte ikke å gå til Sandnes, slik mange gjorde, på lørdagene. Fru Birketvedt bodde i nærheten, i Fredheimsbygget. Vi var mye sammen, og hun stakk innom og fikk seg kaffe, havrekjeks eller vafler. Andre som bodde i nærheten fulgte opp. Det startet nok på 1960-tallet, og senere har det bare blitt en tradisjon. Lørdagsmorgen lager jeg fortsatt vaffelrøre og steker vafler. Det har blitt mange rører etter hvert. Til å begynne med var jeg yngstemann, og veldig mange av lørdagsgjestene er falt fra. Nye dukker heldigvis opp, slik at de fleste i laget nå er yngre enn meg. Så lenge vi hadde hytte, reiste vi alltid til Kylles, så snart vi hadde fått ut gjestene.

Lørdagstreffene mine kan feire 50-årsjubileum. Det går mot 2 500 venninnetreff. Menyen har alltid vært enkel, kaffe med vafler eller av og til havrekjeks, ikke noen utskeielse der. Vi er en fast gjeng på fem til seks stykker, og så kommer det kanskje én til to ekstra. Praten går livlig om trivielle saker. Ruth har som regel et lite dikt å dele med oss, og sørger hun for at vi andre får kopien.

SKRIVELYST OG SKRIVEGLEDE

Jeg har likt å skrive, det sitter i fra barnelærdommen. Opp gjennom årene har det blitt utallige sanger til bryllup og konfirmasjon for slekt og venner. Skriving faller lett for meg. Det har også blitt noen prologer.

Kristine Lura på talerstolen under Eldres uke, høsten 2001 i Sandnes Kulturhus. Hun holder en flammende appell til den store forsamlingen. Fotografi: Privat eie, fotograf ukjent

For få år siden holdt jeg appell / prolog på Eldres uke i Kulturhuset, der det visst var 600 frammøtte. Det var ganske rart å forholde seg til en så stor forsamling, men det gikk veldig greit. Vi blir visst bare tryggere og tryggere uti alderdommen.

Tidligere hadde Mossiges Minde sin årlige revy. Vi var ei arbeidsgruppe som diskuterte innholdet, og så var det min oppgave å skrive ned teksten. Det var ei fin tid, men så ble det verre å skaffe «skuespillere», og da måtte vi bare legge ned og avslutte.

ALDERDOM

Jeg bodde sentralt i Storgata helt til kommunen overtok eiendommen. I dag er Krossens Havremølle en del av Vitenfabrikken og Jærmuseet. Bolighuset skulle restaureres og jeg måtte ut sist på 1990-tallet. Jeg fikk meg en ny leilighet nord i byen, men dette passet meg ikke helt, var vant med at folk bare stakk innom. Stedet nord i Parkveien føltes mer avsides. Da jeg nærmet meg 90 år, søkte jeg meg inn på Mossiges Minde til en lettstelt leilighet. Slik ble det.

Jeg er heldig som har to søstre i byen. Vi er mye sammen, spesielt lørdagskvelder og i helgene. Jeg er eldst og sjåfør. Ei er nesten min nabo her på Mossiges Minde, og det er fint å slippe å føle seg ensom.

Ellers stikker sønnene innom. De kommer fast på tirsdagsbesøk. Den kvelden går jeg aldri ut, for da er jeg opptatt.

Helsen er så bra at jeg ikke trenger hjelp i dagliglivet. Jeg steller leiligheten selv og benytter tilbud på senteret.

I min alder merker en nok at alderen kommer sigende smått om senn. Det er viktig å komme seg ut og gå i naturen. Vi har som regel våre favorittområder. For meg er det stien rundt Gisketjernet, området ved SI-hytta i Melsheia eller strandtur på Sele.

Ruth Austvoll

Født 1918 i Stavanger
Gift 1942 med Jon Austvoll
To barn
Middelskole, handelsskole, husflidskole

Ruth Austvoll er egentlig stavangerjente, giftermålet førte henne til Malmheim. Her fant hun seg til rette med gårdsarbeid og barneoppdragelse langt utpå landet. Som hjemmeværende mor tok hun utfordringen med å engasjere seg i lag- og foreningsliv. I husflidslag har hun satt dype spor gjennom arbeidet med Rogalandsbunaden, og i helselag gjennom arbeidet for eldresenteret Mossiges Minde.

BARNDOM OG MOR MED TUBERKULOSE

Far var entreprenør, småingeniør, med heimekontor. Er det ikke det de kaller det når de bare har teknisk skole? Mor var hjemmeværende, selvfølgelig. Det var jo mødrene i den tida.

Ja, jeg er jo omtrent båret fram på Landeskogen Sanatorium, der mor var nesten like fra hun skulle ha meg til jeg skulle komme til verden. Egentlig skulle jeg ikke levd i dag, for hvis de hadde visst hun var gravid, så hadde hun ikke fått båret fram det barnet. Nå nærmer jeg meg 92 år uten å ha vært syk. Det som er så forunderlig er at ingen av mor sine søsken hadde tuberkulose, heller ikke far sine søsken, og ikke mor sine søskenbarn en gang. Vi tre unger vokste opp og var aldri syke. Ikke fikk vi difteri, ikke fikk vi skarlagensfeber, ingen av disse smittsomme sykdommene. Jeg har ikke hatt meslinger engang. Det var bare mor som var syk. Jeg husker hun måtte ligge til sengs somme tider. Hun fikk bronkitt om våren og om høsten. Det var vi vant med. Hun var innom sanatorium og sykehus.

Men hennes sykdom preget aldri oss i huset. Vi visste jo at hun hadde veik helse. Vanligvis, når mor ikke lå til sengs, så gjorde hun det som skulle gjøres i huset, og sydde klær til meg. Hun strikket klær, sydde bukser til guttene, og lappet helst bukser. Det var det konene gjorde rundt forbi. Da mor lå på sykehuset, ble den yngste bror min plassert hos mormor, og jeg hos moster. Der fikk jeg plommesuppe hver dag. Og etterpå da jeg kom hjem, orket jeg ikke tanken på plommesuppe. Ennå har jeg vansker med plommesuppe.

Mesteparten av maten vi spiste når hun lå til sengs heime, den hadde jeg kokt. Litt oppskrift kom fra henne som lå i senga og var syk. Det gikk fint, det. Vi hadde skikkelige spisevaner.

KJELKETUREN ENDTE I PIGGTRÅDGJERDE

Dette er et annet minne fra tidlig barndom. I 1923 var det mye snø i Stavanger, akkurat sånn som nå i 2012. Snøen lå lenge, og vi bodde på Storhaug. I Paradisområdet er det en gate de kalte Pylsesvingen fordi den gikk nedover i mange svinger. Og det var rennebakken. Den eldste bror min var åtte år. Far hadde laget kjelke, ei bromla, de var så moderne da. Min eldste bror tok med seg den lille broren sin, som var fem år yngre, satte ham foran på kjelken, og suste avgårde. De kom til den første svingen. Da han så at han ikke greide den svingen, hoppet han av kjelken. Den lille fôr inn i piggtråden og kinnet hang faktisk fast i piggtråden. En mann som kom forbi, berget ungen løs. De kom da hjem, og den eldste brølte og gråt. Det var jo hans skyld. Mor så på dette «marakkelset», og den lille, han gråt ikke. Han sa bare, at hvis han slapp å gå til doktoren, skulle han være så snill, så snill. Mor skrev ned på en lapp hva hun trengte på apoteket. Hun sendte den eldste avgårde til Storhaug apotek, etter forbindingssaker. Hun gikk i gang med en gryte med vann, som hun kokte opp, fant seg et penneskaft, som hun syntes passet akkurat. Og så begynte hun på den galeien og dyttet inn alt det kjøttet i kinnet som hang utenpå og hadde fulgt med piggtråden. Det ble en stor plasterlapp, og mange mindre, både her og der for å dekke smånugg rundt i ansiktet. Øynene var ikke skadet. Men det kinnet, det skulle jo

Ruth som ung jente i 1940.
Fotografi: Privat eie, fotograf ukjent

vært sydd, selvfølgelig. Men han fikk bare ett arr, midt i kinnet.

Så selv om mor hadde veik helse, husker vi henne som en sterk og handlekraftig kvinne. Selv var jeg bare fem år, men dagen sitter som klistret. Pasienten tok behandlingen med knusende ro, akkurat slik han lovet.

UNGDOMSÅR

Jeg var tretten år da mor døde. Den første kjolen som hun ikke hadde sydd, fikk jeg til hennes begravelse. Etter folkeskolen gikk jeg på middelskole, handelsskole og husflidsskole. Arbeidslivet startet da jeg tok jobben som kontordame hos far min, og der hadde jeg alt forefallende kontorarbeid. I og med at han hadde kontor hjemme, ble det mye husarbeid også. Far giftet seg opp igjen. Årene i forveien var det jeg som stelte huset. Blant interessene i ungdommen var folkedans, og det var i BUL at Jon dukket opp.

BYJENTA SLO SEG NED PÅ GÅRD I HØYLAND

Jeg var byjente. Jeg kom til Malmheim, det var midt på vinteren, krig, og forpakter i huset. Vi hadde egentlig tenkt å ha bryllup i mars da forpakteren hadde flyttet ut. Av en eller annen grunn kom vi til at det kunne bli litt for travelt om våren. Bryllupet vårt ble framskutt til 19. desember 1942. Til stor forundring for naboene var det imidlertid ikke noen små på vei. Gården jeg giftet meg til, var kjøpt av mannen min i 1936. Det kan jeg være lykkelig for. Tenk deg å komme som en byjente på en gård der en hel familie føler de har rettigheter. Jon hadde fått jobb i Sandnes og skaffet seg forpakter rett før krigen. Og da forpaktet han vekk garden for en treårs periode. Da vi flyttet inn måtte vi dele huset. Forpakteren hadde sin del, og en tysk offiser hadde bestestuen. Kjøkkenet vårt var på gangen, på utloftet, som de kalte det der. Det var et soveværelse og ei stue ovenpå.

Det første jeg måtte gjøre, var å lære meg til å melke. Vi hadde åtte kyr. Jon og jeg melket, fire hver.

Ruth og Jon Austvoll giftet seg under krigen, i desember 1942. Fotografi: Privat eie, fotograf ukjent

Vi slapp å melke om morgenen om sommeren, for da hadde vi dreng. Men da høsten kom, melket vi alt.

Første sesongen hadde vi tolv mål med poteter. Vel har jeg små never, men de kan gå ganske fort. På to dager hadde drengen og jeg satt tolv mål med poteter. Drengen hadde trolig aldri arbeidet sånn i hele sitt liv. Jeg var med på alt det som skulle gjøres. Noe av det første han Jon lærte meg, var å sele hesten. Redd? Nei, jeg har aldri vært noe glad i hester, men jeg visste de lydde meg. Det viktigste var at jeg kunne kjøre en hest. Vi brukte hest og kjerre når vi skulle lesse inn roer og sånt noe. Jeg kom ikke på annet enn at jeg måtte vinne over alt. For det trodde jeg var en bondekone sin plikt. De som var født og oppvokst på en gård, de gikk ikke ut om formiddagen, de. Jeg hadde ikke noen som sa meg fore. Så jeg kan godt si at det første halve året, den første sommeren, den var travel. Fra 1947 og fram til 1956 valgte vi å forpakte bort gården.

BONDEKVINNELAG OG HUSFLIDSENGASJEMENT

Bondekvinnelaget ble liksom en selvfølge, det. Svigermor hadde jo vært med å stifte laget. Til å begynne med var jeg med på kjøtt og flesk. Jeg liker ikke å være med bare på kjøtt og flesk. Jeg ble styremedlem, og jeg ble valgt inn i håndarbeidsnemnda. På den måten kom jeg med i Husfliden fordi Bondekvinnelaget var medlem av Rogaland Husflidslag.

Jeg hadde fått meg ny bunad i 1939. Ei sydame hjalp til med vesten, og så sydde jeg resten selv etter tegning. De som så meg i den bunaden, påpekte at vesten var feil. Hun som hadde sydd den for meg, var med

i Bondeungdomslaget, og hun pleide å sy vesten sånn. Jeg så det selv, skaffet en modell og sydde meg en ny vest, og det var opptakten til interessen for bunaden.

Stavanger Husflidforening, stiftet i 1888, begynte først på 1920-tallet å arbeide fram festbunaden. Ildsjeler, med bl. a. Stavanger Bondeungdomslag hadde engasjert seg systematisk med å finne rester av gamle festplagg som igjen kunne rekonstrueres til bunad. Det ble først på 1950-tallet nedsatt ei fylkesnemnd for Rogalandsbunaden.

I 1955, etter noen års grundig forarbeid, legger så fylkesnemnda fram forslag til hvordan det enkelte plagg som hører til bunaden skal være. To år senere, på årsmøtet til Rogaland Husflidslag i 1957, presenteres Lølandsmønsteret. Før det hadde broderiet i bunaden vært temmelig fritt. Husfliden selv hadde i en periode holdt seg til Jelsamønsteret.

Arbeidet med å samle seg om et mønster var ikke enkelt. Bygder kunne vise til ulike bevarte rester av luer, sjal etc., som stammet fra festantrekk. Det var vanskelig å konkludere med at et mønster egentlig skilte seg ut. Einar Nordaker, med egen tekstilforretning i Stavanger fra tidlig på 1930–tallet, var én som engasjerte seg sterkt. Han valgte å satse på bunad fra en rekke steder. I dag forhandler butikken sju forskjellige mønstre: Jelsa, Frafjord, Bjerkreim, Erfjord, Bokn. Tjelmeland og Løland.

BUNADSKURS

Fra 1957 har Husfliden konsentrert seg kun om et mønster. Det gamle Lølandsmønsteret, ullbroderi i harmoniske farger, seiret.

Jeg hadde hatt et kurs for bondekvinnelaget i Høyland, og det var mens vi holdt på med den gamle bunaden, før 1957, og et kurs etterpå med Lølandsmønster.

Så var vi på årsmøte til Rogaland Bondekvinnelag med utflukt til Tou Mølle. Der satt Elfrida Tunheim, som var formann i Sola den gangen. Hun kikket rundt seg og utbrøt: «-Når du ser på alt det løgna de nå kaller for bunad, får du ikke lyst å holde et kurs hos oss?» Jo, så lovet jeg å holde et kurs. Dermed var det gjort.

Like viktig som nytt mønster er det håndverk og den nøyaktighet som nedlegges i brodering, montering og tilpassing for hver drakt. Jeg har i alle år senere vært tro mot Husflidens Lølandsmønster.

Ruth Austvoll holdt bunadskurs og underviste i Husflidens Lølandsmønster.

Kursene begynte alltid om høsten. Da møtte deltagerne med to tomme never, som jeg sier, med en klippet bunadsskjorte og en rull med stoff med påtegnet broderi. Til våren skulle de ha bunaden ferdig, før 17. mai eller til konfirmasjon. Vi gikk annenhver uke, og det blir 13 eller 14 kursdager. Når det gjelder antall elever på hvert kurs, hadde jeg satt grensen på ti. Men som regel var det 11 eller 12. Jeg var alene som lærer og ville ha det på min måte. Jeg la opp til at hver kurskveld (tre timer) hadde et nøyaktig program. Alle elevene måtte gjøre det samme, selv om noen hadde bedre lyst å begynne med noe annet. Kurset var åpent for alle, og derfor var det viktig å starte fra bunnen av med det helt elementære, som for eksempel prøvesying av forskjellige sting. Når alle er nødt til å gjøre det samme og nødt til å ha gjort resten hjemme, hadde vi mer oversikt. For meg var det mye som skulle forberedes til hver kurskveld. Og jeg måtte passe til hver eneste bunad slik at den satt fint på kroppen.

Jeg hadde av og til to kurs på en dag. Da hadde jeg kurs klokka fire, og kurs klokka sju og var ferdig når klokka var ti. Jeg har vært mange steder fra Moi til Haugesund. Mange steder gikk det tog, og Jon kjørte meg til toget. Og han var på stasjonen og hentet meg når jeg kom tilbake igjen. Det var en vinter jeg hadde 11 kurs. Jeg forstår ikke at det gikk an. Alt dreide seg jo om å vite at nå er det i orden til det kurset, og nå er det i orden til det kurset. Men jeg gikk jo hjemme hele dagen, vet du. Noen av kursene hadde jeg på formiddagen også. Men når jeg hadde så mange kurs, hadde jeg ingen unger hjemme.

Fra 1961 hadde jeg offisielle kurs, før det hadde jeg bare drevet med sporadiske kurs ti år i forveien. Jeg hadde kurs like før jeg flyttet til Mossiges Minde, for 10 år siden. Det har blitt ganske mange bunader. Nøyaktig opptelling på alle kurs står altså oppskrevet et sted, og

Jon og Ruth Austvoll med barna Johannes og Marie i bunad på begynnelsen av 1950-tallet.
Fotografi: Privat eie, fotograf ukjent

jeg har skrevet ned alle de elevene jeg har hatt. Jeg har passet til hver eneste bunad de har sydd på kurs, samt dem jeg har sydd selv.

Ja, ja, jeg hadde jo timebetaling, men jeg tjente ikke så mye at det ga pensjonspoeng.

Litt fritid har det blitt, såpass at jeg var blant initiativtagerne til å starte opp Sandnes Husflidslag i 1979, og året etterpå Svithun Husflidslag i Stavanger. I Sandnes har husflidslaget basen og møtene i Borkemølla, og det gir en fin ramme til våre stolte husflidstradisjoner.

AKTIVT MEDLEM I JULEBYGDA OG HØYLAND HELSELAG

Tilbake til 1950, da stiftet vi Julebygda helselag. I mars er det 62 år siden. Høyland Helselag ble stiftet i 1915. Hovedforeningen ble startet i 1910. Den var fem år gammel, da lagene ble stiftet rundt på bygdene. Det var kampen mot tuberkulosen det dreide seg om. I vårt område ble det samlet inn penger til tuberkuloseheim på Vatne. Den stod ferdig i august i 1928. På den tiden var vel tuberkulosen på det hardeste. I 1958 etter 30 års drift ble helseheimen nedlagt, for sykdommen var under kontroll.

Helselaget hadde på 1950-tallet begynt å tenke på eldreomsorg, hjerte- og karsykdommer. Parallelt samlet vi inn penger, for vi skulle bygge fødeheim. For de hadde fått det så godt til på Bryne, og i Stavanger lå Sanitetsklinikken. Men i 1960 satte fylket foten ned. Målet var at alle fødsler skulle foregå på sykehus. Så satt vi der med disse pengene som vi hadde samlet inn til de fødende.

Helselagene hadde 50-årsjubileum i 1965. I den anledning inviterte hovedforeningen i Oslo, Nasjonalforeningen for folkehelsen, lokallagene til et tredagers seminar om eldreomsorg.

Vi var tre utsendinger fra Sandnes. Jeg var formann i Høyland Helselag og ble påkostet Oslotur av hovedlaget. Helselaget spanderte tur på ett av medlemmene, Gunhild Håland, mens kommunen sendte formannen i «Trygde- og eldreomsorgsnemda» Arne Tunheim. Temaet var: «De gamles helse og trivsel». Deltakerne fikk med seg foredrag om eldreomsorg og besøk til Uranienborg velferdssenter.

Oslobesøket ga inspirasjon. På første styremøte etterpå presenterte jeg ideen om å satse på eldre og skrinlegge fødeklinikken. Det ble fort enighet i styret om å satse på tilrettelegging av en god alderdom. Siktemålet skulle ikke være en tradisjonell aldersheim, men et eldresenter som kunne tilby leiligheter, trygghet, middagsservering og service.

MOSSIGES MINDE VOKSER FRAM

Vi i helselaget kontaktet kommunen og bad om å få tildelt en høvelig tomt. Tomtefinansieringen hadde vi klar. Så gikk tiden. Våren 1967 kom tilbudet om å overta ei tomt på tre dekar på Stangeland.

Reguleringssjefen ga uttrykk for at det måtte være riktig å ta i bruk tomten tilhørende Mossiges Mindes stiftelse. På denne tiden lå tomten som avfallsplass midt i villabebyggelsen. Her hadde tidligere stått et eldre hus med fem rom, som i 1928 ble tatt i bruk til gamlehjem. Det var en gave fra enken Karen Gurina Mossige. Huset ble revet under krigen. Det forelå riktignok en testamentarisk klausul på tomten, om at den skulle

Mossiges Minde – Sandnes' første eldresenter. Ruth Austvoll var gjennom sitt engasjement i Høyland Helselag en ildsjel av de sjeldne i arbeidet med å få reist bygget.
(Bilde avfotografert fra brosjyren til Mossiges Minde, tegning: Eli Oftedal Sømme)

brukes til hjem for enslige, gamle kvinner, enker eller ugifte. Tomten var heftet med legat og klausul, og det tilsa en runde å gå før planleggingen kunne igangsettes for fullt.

Omsider stod senteret innflytningsklart i 1974. Navnet ble Mossiges Minde. Dette var første eldresenter i Sandnes kommune, og senteret fikk et styre, der kommunen oppnevnte en representant. Første byggetrinn hadde 20 leiligheter, to av disse er hjørneleiligheter og passer for ektepar, mens de andre er beregnet på én person. I byggets første etasje ligger spisesal, kjøkken, kafeteria, frisør, møterom, kontor etc. Diskusjoner gikk underveis om inntakskriterier og mange andre saker.

De første årene var det ingen fast ansatte. Kommunen garanterte for husleien, og ellers var det selvkost. Dugnad var løsenet. I Sandnes var det sju lokale helselag, og hvert lag hadde ansvar hver sin uke. Middagsservering stod sentralt, både for de som bodde på senteret og andre som ønsket middag brakt heim, rundt omkring.

De første årene ble middagen bestilt inn fra Holiday Motell. Den ble levert i store kasseroller, så måtte de to på vakt sørge for å fordele middagen til riktig antall personer. Middagen har i alle år blitt kjørt ut av frivillige. En søndag i måneden var det søndagstreff med underholdning og åpent hus. Kaffe og kaker, etter dugnadsprinsippet, fulgte med. Jeg var formann i helselaget i perioden 1965-75. Deretter satt jeg åtte år i styret for Mossiges Minde.

Helseheimen på Vatne ble, etter at tuberkulosen var overvunnet, noen år benyttet til andre helsetiltak. Kommunen var da driftsansvarlig, men ikke interessert i å overta bygningene. Salg ble aktuelt, og helselaget satte pengene inn i neste byggetrinn på Mossiges Minde. Tolv nye leiligheter og generell oppgradering var klar i 2001. De 20 eldste leilighetene har nå betegnelsen trygdeboliger, mens de tolv siste er eldreboliger.

Jeg har deltatt i mye dugnadsarbeid sammen med mange andre. Senteret er fortsatt avhengig av dugnadsinnsats, selv om kommunen trår mer støttende til. De bidrar nå med et årlig driftstilskudd på 2,8 mill. til Mossiges Minde. Det holder til å dekke lønnsutgifter til daglig leder, kontor, vaktmester, aktivitør, kokk og annet kjøkkenpersonale. De aller fleste stillingene

er deltidsengasjement. Driftstilskuddet høres kanskje unødig stort ut, men tenk på alle de eldre som nyter godt av denne servicen og tryggheten. Jeg er overbevist om at Mossiges Minde reduserer presset på kommunens sykehjem ganske betraktelig.

ALDERDOM

Jeg flyttet fra et stort hus på Malmheim til en leilighet på Mossiges Minde 84 år gammel. Her kan jeg delta i tilbud på huset. I år har jeg valgt bridge, litteraturgruppe og bildevev. Litteraturen har alltid betydd mye. Kurset i bildevev er jeg selv leder for dette året.

Leiligheten er lettstelt, for hjelp til vask og støvsuging har jeg hver fjortende dag. Og skal jeg en tur i sentrum på legebesøk for eksempel, tar jeg taxi, med TT- kortet i vesken og rullatoren i hånden.

Dagens Mossiges Minde har unnagjort to byggetrinn og har 32 leiligheter. Her er det trivelig kjøkken, veldig god mat, hjemmebakt brød og middagsservering tre dager pr. uke. Porsjonene er rikelige, det er fritt fram for å ta halvparten med seg hjem til neste dag. Her er tilbud om fotpleie og frisør, utleie av selskapslokale og møterom, og her er gjesteleilighet. Kantinen er åpen hverdager, og har salg av kaffe, kaker og smørbrød. Utover det leveres smørbrød og kaker på bestilling. Mange fra nærområdet møter opp til middag. Komlemiddagene som er spesielt populære, kan samle opp til 100 personer, mellom kl. 12.00 og 13.30. Senteret har et lite bibliotek og aviser på huset. Sandnes bibliotek stikker innom til faste tider. Hver torsdag tar vaktmesteren fram minibussen og inviterer på handletur til Mega.

Dette er trygde- og eldreboliger med kvalitet over seg. Bonusen i tillegg er at leilighetene har fin utsikt. Foretaket Mossiges Minde synes like aktuelt i dag som det var i starten for 40 år siden. Alt arbeidet jeg har lagt ned i bunader og husflid, så vel som helselaget, ser jeg på som viktig investering. Jeg har glede av å se tilbake, og kan nå nyte resultatet.

Ågot Wallem Rovik

Født 1920 i Høyland
Gift med Einar Rovik
To barn
Realskole, husmorskole
Husmor

Mange av oss som har levd en stund, forbinder navnet med glede, sang og musikk. Hun spiller piano, det har hun gjort i svært mange år. Utover 1960-, 70- og 80-tallet opptrådte hun mye sammen med Aksli Østvold. Ågot spilte og Aksli sang. De var over alt i lokalmiljøet, i forsamlinger, møter og festlig lag. I 1991 ble disse to kvinnene tildelt Sandnes kommunes kulturpris. I et stort hus på Brueland, i tidligere Høyland kommune, bor hun. Brueland lå like utenfor den tidligere bygrensen.

HUSET I JÆRVEIEN

Huset er reist i 1913. Det var far min som fikk satt det opp. Byggmestere var brødrene Rugland, i Storgata. Jeg har hatt et langt liv og har alltid vært knyttet til og bodd i dette storslagne huset. Huset har hatt flere leiligheter, og det har bodd flere familier og generasjoner samtidig. Sånn sett har jeg prøvd ut forskjellige etasjer og værelser. I dag har jeg nok med hovedleiligheten, for den er mer enn stor nok for meg. Gjennom årene har huset vært gjennom forandringer. Blant annet var Jærveien smalere og lå lengre unna. Før var det vinduer og oppholdshage mot Jærveien. Veiutvidelse og ny gang- og sykkelvei førte til at huset måtte tilpasses en ny hverdag. Karnappet og vinduene mot vest ble fjernet. Det ble isolert mot støy, og her er det veldig bra å bo. Jeg merker ikke trafikken og synes det er fint å bo sentralt.

Kjøkkenet er for eksempel i årenes løp modernisert, men ikke mer enn at mantelen over komfyren og spiskammeret er bevart. Gruen er riktignok fjernet. Døren til spiskammeret er original, og den er jo dekorativ. Det blir ikke brukt til oppbevaring av mat lenger, men mer til lagerplass. Kjøkkenet har alltid vært et sentralt sted i dette huset. Venninner som stakk innom, kom gjerne ikke lenger enn til oppdekking og kaffe på kjøkkenbordet. Slik var det i min mor sin tid, og slik har jeg fortsatt å praktisere gjestfriheten. Kjøkkenbordet, dette kjekke firkantete trebordet, har alltid hatt sin plass midt på gulvet. Faren min hadde det med seg inn i boet, kanskje stammer bordet fra Årdal i Ryfylke, fra samme stedet som Wallemnavnet?

I huset forteller mange små detaljer sin egen og beboernes historie. Her på kjøkkenet har den elektriske komfyren funnet sin plass under mantelen, der maten tidligere ble tilberedt på grua.

Egentlig er det to store stuer med skyvedør mellom, men jeg behandler det som stuen. Her er alltid varmt, for ovnene står på. Og her står pianoet. Det store spisebordet trengte en ny uttrekksklaff. Vi måtte få en håndverker til å lage en ekstra klaff med samme slags utskjæringer som de opprinnelige klaffene. Heldigvis kunne Tenny Lapin hjelpe oss, og fint arbeid gjorde han.

Her har bodd flere generasjoner, og lite er blitt fjernet fra huset. Jeg var enebarn, men bror til min far ble enkemann og satt igjen med fire barn. Flere av disse barna bodde fast her i perioder. Selv fikk jeg aldri tid til å føle meg ensom. Hvis vi skifter bosted og flytter på

oss, kvitter vi oss gjerne med ting vi kan unnvære. Det er annerledes når du bor i samme hus, for du ser liksom ikke behovet for å kvitte deg med noe. Guttene har kanskje tatt med seg litt, ellers er mye som før. Her er flere salonger og smågrupper. Noe stammer fra foreldrene mine, andre ting er nyere. I årenes løp er det blitt mange fotos, malerier, nips, vaser og skål Hver enkel gjenstand har sin historie og har fått en ganske spesiell betydning for meg som går og steller her inne.

BARNESKOLE PÅ AUSTRÅTT

Tilbake til barndommen. Huset vårt lå på Brueland i Høyland, akkurat i grensen til Sandnes.

Vi hørte til Austrått skolekrets, og der hadde de en veldig flink lærer, Edvard Astad. Jeg var heldig og havnet i hans klasse. Dette var blandingsklasse, både gutter og jenter, og skole annenhver dag, slik det var i Høyland. Samme læreren fulgte oss i alle sju årene, bare avbrutt av kortere vikariater. Jeg hadde klassevenninner i nabolaget, Marie på Sandved og tvillingdøtrene til smeden på Skeiene. Tenker jeg tilbake på friminuttene, husker jeg helst at vi sprang rundt og holdt «tikken», men det var vel de første årene.

Huset i Jærveien har alltid vært hjemmet til Ågot Rovik.

HJEMMEVÆRENDE HUSMOR

Jeg giftet meg og fikk to sønner. Som husmor den gangen gjorde jeg som alle andre, stelte godt om hus og familie. Det var det viktigste. Lønnet arbeid utenfor hjemmet var aldri i tankene.

Før giftermålet var jeg i Oslo i huspost. Vertinnen var engelsk, og dette skulle gi meg mulighet til å lære engelsk dagligtale. Slik gikk det ikke, jeg avsluttet posten før planlagt pga. sjukdom i familien min.

GAVMILD OG RAUS

Jo, jeg har likt å være til hjelp for andre. Vi ble oppdradd slik, for husmødrene hadde ikke arbeid utenfor hjemmet. Men jeg var gjerne engasjert i frivillig foreningsarbeid. Da jeg var ung, var tuberkulosen en trussel. Tidlig kom jeg aktivt med i Gamlehjemsforening, helselag og tuberkuloseforening. Før meg hadde min mor hatt samme engasjement. Vi samlet inn penger til drift av helseheimen på Vatne, laget gevinster og hadde årlig en stor utlodning. I Høyland var det sju til åtte helselagsforeninger, som til sammen ga basarene en pen sum. Helselagene var stort sett styrt av kvinner, men

er åpne for alle. Helselagsmøtene, en gang pr. måned, pleier jeg fortsatt å få med meg. Nå som tuberkulosen for lengst er overvunnet, står andre oppgaver for tur. I mange år har vi hatt mye fokus på Mossiges Minde, seniorsenteret i Sandnes, der Helselaget er eier og pådriver, og gjør en viktig innsats i eldreomsorgen.

Noen år var jeg aktiv i Sinnslidendes Venner. Oppgaven vår var å skape forandring i hverdagen for pasientene på Dale. Kaffe, kaker og musikk er alltid aktuelt, og jeg underholdt selvfølgelig med piano.

Røde Kors i Sandnes ble opprettet like etter krigen. Der har jeg vært med fra begynnelsen.

Engang hadde jeg et lite gullhjerte, og på barnebildet har jeg det rundt halsen. Under krigen var det mangel på det meste. Uhellet var ute. En av våre nære slektninger fikk ødelagt en tann. Midt i den lille tragedien ofret jeg gullsmykket, slik at tannen kunne bygges opp til stor glede for mange.

SANDNES ER MUSIKKBYEN

Byen har hatt blomstrende musikkliv i mange år. I barndommen fikk jeg pianotimer hos Torborg Oftedal og Marie Thorsen. Det har jeg hatt mye glede av senere. Helt ifra 1957 og 30-40 år framover har jeg, sammen med sangfuglen Aksli Østvold, trålet gjennom kommuner med programmet. «Den største gleda du kan ha, det er å gjera andre glad.» Det gikk med buss og båt, og engang var det overnattingstur til Ryfylke. Vi skapte glede og ble glade.

En periode for lenge siden hadde jeg pianoelever. Men fortsatt tar jeg utfordringen med å spille i foreninger og lag. En lørdag hver måned blir jeg hentet til bedehuset i Julebygda og spiller til sangene i tilstelningen.

Pianoet må jeg bortom hver dag og spille på, om ikke for andre enn for meg selv. Jeg spiller etter noter. Etter hvert har jeg lært meg en melodi utenat. Den tar jeg hver kveld, det er blitt som en kveldsbønn: «Han skal åpne perleporten». Så lenge jeg bruker pianoet, beholder jeg motorikken i fingrene, og det er bonusen.

I 1991 fikk jeg overrakt Sandnes kommunes kulturpris. Det året gikk prisen både til Aksli Østvold og

I mange år reiste Ågot Rovik - på piano - og Aksli Østvold rundt omkring i Rogaland med sitt program. Bildet her er fra en konsert på 1980-tallet. Fotografi: Jærmuseet

meg. Vi ble hedret først og fremst for kulturformidlingen som lå i sangen og musikken vi spredde utover. At prisen var velfortjent, er ikke mine ord. Men på den andre siden kan du si at vi to aldri mottok honorar for å opptre. Vårt motto var å glede andre, og for oss var det enda viktigere enn å motta kontanter.

Mannen min og vår yngste sønn har i alle år vært knyttet til Øglændkonsernet. Jeg har fått følge den bedriften gjennom mange, trygge år. Det er ikke rart at jeg lovpriser Øglændnavnet fremdeles, og jeg trekker gjerne fram den store betydningen Øglænd har hatt for framveksten av Sandnes. Jeg fant meg bestevenninne, og min barndoms kusine Esther fant ektemannen blant Øglændfolket. Eldste sønnen har ikke arbeidet hos Øglænd. Han valgte jusen og politikken og var byens ordfører i mange år.

ALDERDOM

Nå er jeg blitt så gammel at jeg får nyte tilværelsen som bruker av dagsenteret Åse bo- og aktivitetssenter tre dager hver uke. Vi blir hentet i bil og går til dekket frokostbord. Praten går, sang og variert underholdning får vi med oss før middagen og kaffen blir servert. Dermed er jeg også sikret tre gode middager pr. uke. På torsdagen kommer presten og holder andakt. Da spiller jeg til sangene hvis der ikke er andre til å traktere pianoet. Og hvis sognepresten Ola Hunsager kommer, er det topp. Det synes nå jeg.

De andre ukedagene blir middagen min heller lettvint, for egg og suppe er gjengangere. Lørdager er det viktig å få med vaffelserveringen hos Kristi Lura, som

Å spille piano var en kjær hobby for Ågot Rovik i alle år.

har åpent hus for utvalgte gastronomer. Helsen er stort sett bra, noen plager skal man visst ha. Hjemmesykepleier stikker innom om formiddagen. Det setter jeg pris på, og det skaper trygghet. Ellers har jeg mobiltelefonen og sønnene i nærheten. De er alltid klare for en prat.

Maria Ramvi

Fødd 1921 i Sverige, kom til Fister eitt år gamal
Gift med Ivar Ramvi
Tre barn
Realskule på Sand, folkehøgskule, studenteksamen som privatist på Kongsgård, husmorskule, sjukepleiehøgskule.
Sjukepleiar, husmor

Maria Ramvi er frå Fister og slo seg ned i Sandnes i vaksen alder. Ho kom hit som kona til prosten. Vi har lært å kjenne ho som prestekone, forteljar, politikar, skribent og humørspreiar. Smilet og gleda er aldri langt unna. Ho har hatt petitartiklar i Stavanger Aftenblad, frå dei har vi teke med eit par utdrag.

GRÅTT HÅR TYDER IKKJE FORFALL?

Det kan nok vera så ymist med det! Maria Takvam sa at ho tok til å kjenna seg gamal når ho kom på badet om morgonen og møtte heile slekta då ho såg seg i spegelen. Andre vil kanskje seia at det var då dei vart pensjonistar. Då tok den sosiale aldringsprosessen til. Den kjenneteiknast ved at kontaktnettet blir redusert. I alvorsame tilhøve fører dette til isolasjon og einsemd, og dette aukar med åra. Det er ingen som spør etter ein lenger, eller har bruk for ein. Det vi eldre kan, er gamaldags og unyttig. Nye arbeidsmåtar og ny teknologi gjer at vi fell mellom to stolar med det som vi kan. I gamle dagar kunne det derimot vera verd ei formue å få kjennskap til det den gamle hadde kjennskap til og kunnskap om.

I bladet «Pensjonisten» syner professor Peter H. Hjorth eit diagram over sjølvbiletets vekst og forfall. Kurva stig trutt og jamt oppover til 40-åra. Deretter går streken bratt nedover mot pensjonsalderen, for å nå lågmål i 80-årsalderen. Men sjølvbiletet veks etter at du har fylt 90! Ein har verkeleg noko å sjå fram til.

Sjølv om alle blir kasta oppi same sekken når ein blir pensjonist, er det ingen som er like. Ein blir meir og meir ulike di lenger ein lever. Dette med ulikskapen såg dei alt for fleire tusen år sidan. I Jobs bok i Det gamle Testamentet kan ein lesa «La alderen tala, og dei mange år forkynna visdom». Men Job individualiserar og seier vidare: «Dei gamle er ikkje alltid vise, ikkje alltid skjønar oldingen kva som er rett».

GLIMT FRÅ OPPVEKSTEN

Eg er eldst i syskenflokken på fire. I fødselsattesten min står det at far er godseigar, det hadde seg slik: I dei tronge 20-åra kjøpte foreldra mine og eit venepar, Arne Vølstad og kona Magda frå Høyland, seg ein storgard attmed Vänern. Det var store forhold med seks hestar og tusen mål korn. Problemet var at dei ikkje blei av med kornet. Dei selde godset etter påtrykk frå mor, etter kort tid og med stort tap. Etterpå gjekk ferda heim til Fister. Far tok over ein part av hovudbruket, og han satsa på frukttre og høns. Vi hadde masse høns, men berre ein hest og fire kyr. Eg hugsar godt når han fekk oppgjer for frukt om hausten, då mykje skulle betalast og mykje blei kjøpt inn. Vi kjøpte sekker av alt, salt, sukker og havregryn. Vi hadde ikkje så mykje pengar, men masse mat i huset. Einerrøykte skinker, pølser og nydeleg fisk som blei hengt opp til tørk eller røykt. Det var ein vedunderleg barndom, alltid med mykje folk rundt oss. Far spelte fiolin, han var organist og veldig kunstnarisk av vesen.

På Fister hadde vi ikkje bedehus. Vi hadde kyrkje, og menigheten kjøpte ungdomshus til oss. Der var det folkeviseleik. Alle gjekk på bygdefestane, og alle snakka saman. Når det kom emissærar til bygda, var alle velkomne. Nokre bøygde kne, og nokre gjekk roleg og verdig ut når det blei sunge salmar. Andre juledag var det alltid juletrefest, då var heile bygda med fire generasjonar samla. Alle gjekk rundt juletreet, og då lukta det alkohol av nokre som gjekk i ringen. I titida var festen slutt. Dei unge blei att og tok ned julepynten, for den skulle ikkje brukast meir det året. Så kom trekkspelet

fram, og vi dansa. Det var frilyndt ungdomslag, og det har betydd mykje for meg å vera med der.

SJUKEPLEIAREN

Eg er utdanna sjukepleiar frå Diakonhjemmets sjukehus. Denne lærestaden blei grunnlagt av hjelmelandsbuen, teolog Hartvig Halvorsen (1854-1910) i 1890 som Det norske Diakonhjem. Eg starta sjukepleiestudiet i 1943. Far lika det sånn passe. «Dei kjem til å sende deg ut i krigen, for du er så sterk», formana han.

Ferdig utdanna var eg i arbeid eit år før eg gifta meg. Gifte prestekoner skulle halde seg i heimen på den tida. Så kom det tre born, og dagane gjekk fort. Men då eg var i 50-åra og Ivar hadde stilling i Oslo, vakna sjukepleiaren i meg. Eg fekk eit vikariat som sjukepleiar på Oppsal sykehjem, der fekk vi opplæring og repetisjon. Det var ei interessant tid. Eg hugsar eg var med på eit prestemøte i Trondheim på denne tida. Alle biskopane var tilstades, og eg hadde biskop Alex Johnson til bords. Eg fortalde at eg jobba på sjukeheim som vikar og var med i politikken. Og då ropte han ut over heile bordet, det var sikkert 40-50 stykker tilstades: «Hør dere, dere må høre». Heile bispekollegiet stoppa opp. «Her sitter Maria Ramvi og sier at hun jobber på sykehjem og er med i politikken. Gustava Kielland hadde snudd seg i graven!»

PROSTEFRUE TIL SANDNES OG JÆREN PROSTI FRÅ 1978

Det var ein overgang å koma til Sandnes, og det var huset som var overgangen for oss. Vi kom frå ein Oslobydel, og der hadde vi budd i sameige. Det var fint nok det, men i Sandnes fekk vi stort hus for oss sjølv med hage utafor. Slik hadde vi aldri budd tidlegare, det var fantastisk. Nett på den tida blei det slutt på bispinne- og prostinnetitlar. Og når folk sa prostinne til meg, lo dei alltid. Så var det dei to eldre mennene som på rame alvor sa, «så dette er prostinna».

Maria Ramvi som nyutdanna sjukesyster
Fotografi: Privat eie, fotograf ukjent

FOLKEMINNEGRANSKING

Eg var aktiv i menighetsarbeidet og fekk mellom anna i stand faste dagar til folkeminnegransking. Her kom folk eg kjende frå gudstenesta, men òg andre som ikkje var tradisjonelle kyrkjegjengarar. Eg var kjend med at Norsk etnologisk gransking sendte ut spørjeskjema knytt til det gamle arbeidslivet, og nå seinare om samtidas kultur og kvardagsliv. Dette gjorde eg meg bruk av. Kvar deltakar fekk skjema som vart fylt ut, og eg samla dei inn og sende dei tilbake til Norsk Folkemuseum. Arbeidet var veldig inspirerande, for folk blei så ivrige og oppglødde. Det fine var at alle kunne vera med. På denne måten er det teke hand om mykje sandneshistorie, som ligg lagra for ettertida.

Folkeminne kan brukast aktivt i eldreomsorga. I dag stikk eg gjerne innom Gandsfjord eldresenter, tar ein kopp kaffi, kjem i prat med einkvan og lar praten sveipe innom korleis t.d. ymse arbeidsoppgåver blei utført før. Folk fortel, dei har gjerne ulik røynsle og likar å fortelja si historie.

SENTERPARTIPOLITIKAR

I 1972 budde eg i Oslo og møtte Gunnar Stålsett. «Du er bondejente, Maria, du må koma og bli med i Senterpartiet». Ja vel, eg blei med og stod på bystyrelista i Oslo og enda som første varamann i helse- og sosialutvalet. Ryktet spreidde seg, og etter eit år i Sandnes var det val. Namnet mitt kom på lista og heile menigheten stemte på meg. Det var visst berre ein som fekk fleire stemmer enn meg. Det var få frå partiet, men gyseleg mange lause stemmer. Barnehagedebatten

Maria Ramvi var aktiv i Senterpartiet, bildet er tatt i sommar 1988. Fotografi: Byarkivet i Stavanger/Rogalands Avis

bløymde. Senterpartiet var i mot, eg var for. «Det er ikkje rart de er i mot barnehagar, bestemor er heime, ho sit med sønemann i fanget. Men ungane blir ikkje intelligente på det viset». Det var ein kamp.

Dei hadde bestemødrer heime, kva skulle dei med barnehagar, Senterpartiet? Ein gong, i bystyret, handla debatten om gamleheim. Bebuarane måtte få dusja dei

dusja ikkje nok. Då tok eg ordet, gjekk fram og sa at før i tida bada folk i ein stamp til jul. Då klappa dei i salen. «Det er ikkje lov å klappa i bystyret», sa ordføraren. I dag er eg oppteke av jordvern. Dette må eg koma tilbake til, men tankane om jordvern var fjerne for meg for 30 år sidan, medan eg sat i bystyret i Sandnes. Men noko positivt kan eg sjå tilbake på.

OPPTAKT TIL FRIVILLIGHETSSENTRALEN

I den tida eg var aktiv sandnespolitikar, dukka det opp ei NOU-stortingsmelding om frivillige organisasjonar. Eg var raskt ute, ringde Stortinget og fekk tak i meldinga. Eg reiste ein interpellasjon. Åtte til ti frivillige organisasjonar sa seg interessert i frivillig arbeid for eldre: Saniteten, Menigheten, Rotary, Bondelaget, for å nemna nokre. Det var eit allsidig engasjement. Nokre ville tilby bilskyss til lækjar og tannlege. Andre kunne tilby overnatting på et par timars varsel i tilfelle akutt behov. Idéane myldra.

All innsatsen var frivillig, arbeidsoppgåvene auka, og dette blei opptakten til Frivillighetssentralen i Sandnes, som blei den første i landet i sitt slag.

Frivillighetssentralen i Sandnes blir nå drifta av kommunen, har ein tilsett driftsleier, og dei frivillige stiller med gratis arbeidsinnsats.

LEIRGAUKEN

Gandsfjord Eldresenter kom tidleg ut med eit lite blad for eldre. Bladet inneheldt aktuelt stoff for eldre i bydelen. Dette såg eg som ein god ide og fekk låna med meg ei avis. Eg meinte kommunen burde gi ut eit felles informasjonsblad for alle eldre i Sandnes og tok saka opp i bystyret. Det enda med at kommunen kjøpte seg inn i Gandsfjord Eldresenter sitt blad, og snart var eit felles opplysingsblad for eldre i Sandnes ein realitet. Det vesle heftet, Leirgauken, kjem ut ein gong i kvartalet, blir sendt gratis ut til alle som har passert 67 år. Bladet har med nytt frå eldrerådet, aktivitetsplanar for alle eldresentra i kommunen så som middagsservering, kurs, føredrag, frisør, fotpleie, reiseklubb og dagsturar. No i sin 32. årgang framstår Leirgauken både nyttig og tiltalande for ei viktig folkegruppe.

JORDVERN OG KJENSLER

Dei fleste av oss har vel sterke kjensler for jorda og det som gror og veks nå om sumaren. «Eg er ein mann av

Maria Ramvi har alltid vore glad i musikk og set seg framleis ved pianoet for å spela ein trudelutt i ny og ne.

mold». Og finare enn det Knut Hamsum seier i «Markens Grøde», kan snautt gjerast: «Her vokser alt, mennesker, dyr og grøde. Isak sår. Kveldssolen skinner på kornet, det stritter ut av hans hånd i bue og synker som gulddryft i jorda ... Skogen og fjellene står og ser på. Alt er høihet og velde, her er sammenheng og mål.»

Då «Markens Grøde» kom ut i 1917, hadde det nettopp vore krig og matmangel. Regjeringa greip til tvangsdyrking for å auka matproduksjonen. Til og med Slottsparken blei pløgd opp til åker. Vi som opplevde siste krig, fekk og sjå at det var vanskeleg med mattilfanget og at hagar og plenar måtte nyttast. Når ein reiser med fly over landet vårt, ser ein tydeleg at det meste er fjell og vatn. Kan det på nokon måte forsvarast at ein omdisponerer dyrka mark?

Johan Bojer skildrar i «Vår egen stamme» husmannen Kal Skaret, då han seinare kom til Amerika til prærien og vart tildelt seks hundre mål jord å setja plogen i. «I hodet på han spøkte det bare av åker og åker uten ende. Nå vil han helst få heile verda skapt om til åker og mat.» Ja, slik tenkte ein som svalt i gamlelandet, og slik drøymer nok millionar av menneske i verda i dag. Kornlageret i verda er nå så lågt som det aldri har vore i historia. Sjølv etter rekordavlingane i 1996 lever mange frå hand til munn. Kornlagra i EU-området er faretruande lågt. (Worldwatch Institute). I land som Norge med god kjøpekraft merkar ein lite til dette ennå, men vi bør innsjå at den innanlandske matproduksjonen vil bli stadig viktigare og at vi må ta vare på dei små jordbruksarela vi har. Her dreier det seg om nasjonal sikkerhetspolitikk.

Vi som er eldre i dag, har kanskje meir sans for jordvern enn dei unge. Mange av oss har sett far eller bestefar dyrka jorda med eigne hender. Dei sleit med spett og spade. Steinbukken var på plass. Dei minerte og skaut og steinsette grøfter. Kvinnfolka var og ofte med. Vi minnest hendene, slik Anders Hovden seier det «Handi hans far min, - ho ligg og skin i mitt minne no, så fin som ein perlestein.»

På terrassen i Langgata har bokfinken bygd seg reir i det grøne.

Det eg har hatt lyst til å bli her i livet, er ei sjukesyster som gjekk i gatene. Tenk å ha vore som Mor Teresa. Eg tek ein tur på Ruten, eg. «Oi sann, eg må kvila», seier eg berre. Og så har eg kjøpt ein tjuepakning og sender røyken rundt. Eg seier: «Gud velsigne deg, og deg». Eg fortel litt om meg sjølv, snakkar gjerne om Gud og godt kristeleg samhald. Vi har det så skjønt, eg elskar slikt. Eg er litt halvgalen sjølv, men å møta andre då, og berre vera seg sjølv og ha det gøy. Dette unner eg nokon kvar å oppleve.

ALDERDOM

Eg er veldig positiv og liker godt å orsaka ting. Det kan vera både positivt og negativt at eg har den innstillinga. Og når det gjeld religiøse saker, så ser eg mykje breiare på alt, ikkje så einsidig lenger. Eg føler at Gud, han er ånd. Og Guds ånd er i alt, og eg trur at Gud talar si ånd gjennom menneska, gjennom naturen, gjennom alt. Eg er blitt veldig tolerant overfor andre. Eg er på en måte ein kristen agnostikar.

Helsa er bra, og eg slepp å gjera meg bruk av kommunale tenester som er tiltenkt oss eldre. Golvvask og støvsuging blir mi form for trim og skjer i mitt tempo.

Eg tykkjer eg har hatt eit godt liv, men mennesket kjem ikkje gjennom livet utan vanskar. Eg vil avslutte med kloke visdomsord frå biskop Eivind Berggrav:

«Hvor der er liv, er der alltid noe som visner og noe som gror. Det gjelder derfor om at vi godtar det som visner og konsentrerer oss om det som gror.»

Margot Irene Haugland

Født 1921
Gift med Realf Haugland
Middelskole
Butikkdame

Margot er speiderlederen for jentene i Sandnes. Hun har vært aktiv KFUK-speider fra tolvårsalderen og hadde noen uvanlige år som speiderleder på Fjordsyn i Riska på 1950-tallet. I mange år har hun oppdradd og innvidd en kjempestor flokk Sandnes-jenter i speiderlivet. Hun har gått alle grader som patruljefører, troppsfører og gruppe-leder og pensjonerte seg med St. Georgs Gilde. Parallelt med speiderarbeidet er det og blitt plass til Røde Kors og besøkstjeneste. Hun har vært innom barnehjem med handikappede, stell og omsorg av pleietrengende. Tiden går, Realf er død. Hun har solgt huset sitt og flyttet til serviceleilighet i Huset Vårt.

GLIMT FRA BARNEÅRENE

Jeg er født i Sandnes, men flyttet til Sokndal da jeg var et halvt år og ble der i sju år. Ei bestemor kom fra en tradisjonsrik gård på Barkeland i Jelsa, mens den andre kom fra en veiløs strandgård, Maal, mot storhavet i Åna Sira.

Jeg kan huske at vi bodde i et lite hvitt hus som nå er fredet. Far min dreiv forretning, men fant ut at arbeidsvilkårene var bedre i Sandnes, og dermed vendte vi tilbake. Jeg begynte riktignok på skolen i Sokndal, men ville ikke spise nisten. Da ga frøken beskjed om at hun ikke kunne ta ansvaret, og skolegangen ble utsatt et år.

Margot hadde sine tidlige barneår i Sokndal. Familien bodde i det lille hvite huset midt i bildet. Det er nå fredet. Bildet er malt av Leonhard Sæland.

Tilbake til fødestedet begynte jeg på Stangeland skole og gikk der i seks år. Ferdig med folkeskolen flyttet familien ned i Langgata, slik at jeg kunne gå på middelskolen. Elevene fra Sandnes var sikret skoleplass, mens nabokommuner måtte sloss om restplassene.

Jeg hadde en veldig god barndom, egentlig lite penger, ikke mye å rutte med, men mye kjærlighet. Fra tolvårsalderen var jeg ivrig KFUK-speider. Det kom til å følge meg omtrent resten av livet. Far var husmaler. Han var flink med farger, og en av hobbyene hans var staffeli og pensel. Han er mester for alle maleriene på veggene i leiligheten.

Jeg husker at bror min ble syk med hjerteproblemer. Han lå faktisk på sykehus et helt år. Jeg gikk i tredje middel, og ville slutte på skolen og heller gå på sykebesøk. Men da kom læreren hjem og nesten tvang meg til å ta eksamen. Jeg har aldri vært god i årstall, men kom opp i historie av alle ting. Der utenfor eksamenslokalet traff jeg på lektor Arneson og sensor. «Har du gjort hjemmeleksa di nå?», spurte han. Jeg sa som sant var at jeg kunne alt om Krimkrigen. Inne ved eksamensbordet trakk jeg riktig lapp, Krimkrigen. De to karene så på hverandre. Dermed slapp jeg til, og jeg må ha imponert. Riktignok ble ikke mer skole. Ikke så lenge etterpå kom andre verdenskrig.

BUTIKKDAME OG EKTESKAP

Bestefar O. Sæland hadde butikk og solgte leketøy i Langgata, og der ble jeg butikkdame. Jeg begynte like etter middelskolen, jobbet fast til jeg giftet meg. Da hadde jeg en pause, men kom tilbake når det ble

travelt, for eksempel under julehandelen. Det var en veldig grei arbeidsplass. Og så hadde jeg jo Realf.

Mens det enda var krig, i 1944, giftet vi oss. Seremonien måtte skje hos byfogden i Stavanger. Etterpå tok vi turen til Sandneskirken for å få velsignelsen av prost Tonstad. Første tiden bodde vi ett år i Langgata, oppå forretningen, så noen år på Hana, i huset vi delte med svoger og svigerinne. Senere var det bestefar som ordnet opp. Han hadde kjøpt seg eiendom med hytte på Trones. Foreldrene mine overtok hytten. Under krigen fikk de aller nådigst bygd på to rom. De eldste bodde nede, mens Realf og jeg fikk oss liten leilighet oppe. Sånn ble vi boende. Jeg var hjemmeværende og kunne avlaste foreldrene når det ble nødvendig. Vi hadde foreldrene boende hjemme så lenge de levde. Far trengte pleie de siste årene. Det hadde aldri gått uten Realf.

SPEIDERLEDER PÅ FJORDSYN

Noen år etter krigen fikk jeg henvendelse om å starte opp en speidergruppe på Fjordsyn, arbeidsheimen i Riska. Stavanger Vanførelag hadde kjøpt et nedlagt gårdsbruk, og dette var like etter krigen. Det ble kjøpt inn brakker som fungerte som internat, og låven ble tilrettelagt med snekkerverksted. Med god støtte fra Vanføreforeningene i Stavanger og Sandnes kom kokke og betjening på plass. Elever fra hele landet søkte seg til Arbeidsskolen.

Speiderjentene som jeg skulle ta meg av, var ikke unge lenger, men du så flotte og fornøyde. Jeg var ikke alene om speideraktiviteten, og hadde med meg Margot Eggebø. Engang på vei heim fra Fjordsyn glapp bussen.

På 1950-tallet ledet Margot Irene Haugland en speidergruppe på Fjordsyn. Sammen med Laura Østgaard og Bergljot Eriksen deltok hun på Extension på Øyslebø utenfor Kristiansand. Fotografi: Privat eie, fotograf ukjent

Vi så bare de røde små lysene forsvinne rundt hjørnet. Bussen gikk om Frøyland, og vi måtte altså gå fra Li til Hogstad. Dette var siste buss for dagen, ca. kl. 21.00. Mørkt var det, ingen gatebelysning, ingen trafikk omtrent. I nøden stoppet vi en motorsykkel, en trehjuler. Sjåføren var hyggelig, «jeg kan bare ta én passasjer». Venninna hadde slekt i nærheten, og vi ble fort enige om at jeg skulle få skyssen. Gjett om jeg var redd, for

ristingen var en ting. Jeg tenkte bare hvordan jeg skulle stikke av hvis han stoppet i bekmørke og satt på spranget hele turen. Men jeg kom trygt til Vågen, og spaserte videre heim.

En gang i 1950-årene var det egen landsleir for Extensionspeidere på Øyslebø utenfor Kristiansand, og mange med forskjellige handikap var samlet. De fleste deltakerne var 12-14 år. Selv hadde jeg med meg Gerda, Laura Østgaard (43) med krykker og Bergljot Eriksen (49) i rullestol. De kastet seg med liv og lyst inn i leken og konkurransene. Det å slå opp telt, steke brød på pinne, oppleve mye god underholdning, og samles med sang rundt leirbålet, hørte med.

Egentlig var det ingen selvfølge å få dra på leiren, for rektor på Fjordsyn var ikke positivt innstilt. Da var det godt å ha Richard P. Svarstad i nærheten. Han var formann i styret og ivret for sunne utfordringer, ikke minst for de svakeste. Og nettopp Laura og Bergliot ble leirens solstråler.

Det kan nevnes at Statens ungdoms- og idrettskontor bidro med kr 2000 slik at alle fikk dekket reiseutgiftene, og det var en god hjelp.

LÆRERVIKAR PÅ STANGELAND SKOLE

Utdannelsen min stoppet med middelskolen. Jeg hadde riktignok tatt kurs i engelsk og tysk. Med denne beskjedne bakgrunnen ble jeg spurt av rektor Sandvik om å gå inn i skolen som lærervikar. Jeg påpekte at jeg ikke hadde kvalifikasjonene, og skolen hadde nylig begynt med formskrift. Rektor viste til at jeg hadde så mange års erfaring fra speiderarbeid, og jeg var vant å arbeide med barn. Den nye skrifttypen skulle jeg få hjelp til. Jeg tok imot tilbudet og ble værende vel ett års tid og fant fort ut at læreryrket er ganske utfordrende. Jeg ble faktisk så inspirert at neste mål var lærerskolen. Men samtidig hadde både Realf og jeg syslet med tankene om egen butikk.

FRA EGEN KOLONIALBUTIKK TIL GAMLEHJEMSENGASJEMENT

Kremmerånden lå muligens nedfelt. Muligheten kom da et lite hus med butikklokale i Ganddal kom for salg. Det gikk i kolonialvarer. Vi investerte i dette prosjektet og la læreren på hylla. Dette ble arbeidsplassen vår de neste årene, med lange arbeidsdager og mye godt samarbeid.

En periode hadde Sandnes kommune driftsansvaret for Vatneli. Anlegget hadde en tid tilbud til eldre dagpasienter som var hjemme lørdag og søndag. Selv har jeg vært litt opptatt av at vanlige fornuftige husmødre kan være til god hjelp for de eldste. Og her fikk jeg prøvd meg i kommunal eldreomsorg, som frivillig, mens mannen min vikarierte for en ansatt.

Senere kom henvendelsen til mannen min om å overta stillingen som bestyrer på Sandnes gamlehjem. Før butikkepoken hadde han erfaring fra sykkelfabrikken. Slik var det den gang, litt mer tilfeldig hvor du kunne lande i arbeidslivet. Det ble fem år med de gamle, og jeg fulgte liksom med på lasset som frivillig og sitter igjen med mange gode minner fra disse årene.

UT I VERDEN

Neste arbeidsplass ble på et barnehjem Jordan. Alle de 40-50 barna hadde handikap. En sykepleier fra Stavanger, som jobbet på Dale, hadde erfaring fra stedet. Tilfeldigvis kjente jeg henne. Vi hadde lenge hatt lyst å reise ut, og tok utfordringen da vi ble orientert om et ledig vikariat. Dette var omtrent på den tiden min mann ble pensjonist, og på den måten var vi reiseklare ganske raskt. Det var ingen lukrativ jobb. Men vi fikk mat, opphold og bil. Vi hadde nesten ikke vært utenfor Norges grenser. Vi møtte barnehjemmet med litt engelsk og mest fingerspråk. Ungene kom fra mer avsidesliggende steder i nærheten. Vi hadde kontakt med hjemmene og var på hjemmebesøk.

På midten av 1980-tallet arbeidet Margot Irene Haugland og mannen på et barnehjem i Jordan. Den lille hjerteknuseren på fanget hennes var en av 18 søsken.
Fotografi: Privat eie, fotograf ukjent

Og to sosialkuratorer fulgte opp ungene. Barna var hos oss tre måneder om gangen. Da ble det foretatt en faglig vurdering. Mange fikk forlenget opphold.

De første dagene våre var satt av til akklimatisering. Hun som da drev stedet, var svensk, underlagt organisasjonen «Individuell menneskehjelp». Da hun dro tilbake til hjemlandet, var det oss to igjen. Realf vikarierte som daglig leder, jeg var frivillig. Der var seks unge, kjekke europeere i staben. De andre rundt 40 deltidsansatte var innfødte. Barna var delt i fire grupper etter alder og funksjonsnivå. De bodde i internat. I enden av internatet lå leiligheten vår. Vi hadde i prinsippet aldri fri, men tempoet var litt bedagelig.

Noe av det første jeg skulle gjøre, var å lage mat til en med Føllings sjukdom. Ei mor hadde født 18 barn, seks var døde av denne sjukdommen. Én var altså på institusjonen vår. Han gikk det veldig bra med, og han fikk seg med tiden en ledende stilling. Men de fleste barna hadde ikke samme mulighetene.

Arbeidet ble fantastisk, den fineste arbeidsplassen jeg har hatt. Dette var tidlig i 1980-årene, ca. ett og et halvt år varte oppholdet. Senere var vi tilbake flere ganger, riktignok for kortere perioder. Vi har bl. a. vært gjester i flere brylluper.

Organisasjonen hadde sitt utspring fra Sverige. Den startet opp i Tyskland rett etter krigen, og det var da rettet mot flyktninger, ikke tyskere.

Få år senere var vi noen måneder i Hannover i samme organisasjon. Anlegget der het «Haus am See». Beboerne var bl. a. tidligere flyktninger fra Chile. På hjemmet var der også en som hadde tilhørt Baader-

Meinhof-gruppen, en tysk terrororganisasjon fra 1970-årene. Han hadde sonet fengselsstraffen og skulle nå tilbakeføres til samfunnet. Denne karen gjorde meg utrygg inne i skogen der. Var han i nærheten, hadde jeg alltid telefonnummer til politiet i lommen. Hver søndag var det åpent for turfolk som gikk forbi, og det var kjekt. Nå er anlegget solgt og blitt museum.

VIKARJOBB I PRIVAT ALDERSHJEM

Etter at vi kom heim, var det fram og tilbake til Oslo. Vi vikarierte i et aldershjem der. Realf hadde tidligere tatt et kurs i Oslo og ble der kjent med et ektepar som drev privat aldershjem. Hvis disse skulle ha fri eller ferie, vikarierte vi. Vi var begge pensjonister over 70 år, men vi stelte og hygget oss med de som var enda eldre. Ei av de eldre kunne være litt sær. Hun og jeg måtte ta oss en dans før hun ville legge seg, men da var alt greit. Vi hadde det daglige stellet med dusjing og bading. Og til sine tider kokte jeg mat, selv om det utenom oss var både vaskehjelp og kjøkkenhjelp.

SPEIDER FOR LIVET

Sandnes 1. KFUK startet opp våren 1918, inspirert av guttene som startet opp året før. Det var lærer Anna Opsal som stiftet foreningen. Hun var en ildsjel, og overvåket speiderarbeidet all sin tid videre, til hun døde høsten 1964. Sandnes 1. KFUK er også eldre enn Norges Kristelige Ungdomsforbund som de er tilsluttet. Vår speidergruppe er en av de eldste i distriktet, og jeg har vært medlem fra 1934. Jeg betaler fortsatt kontingenten. Krigen kom, alt av uniformer og utstyr måtte innleveres.

Sandnesspeiderne hadde i mange år egen hytte i Vagleskogen, hytta ble kalt Zulu. Fotografi: Privat eie, fotograf ukjent

Da krigen var slutt, våknet speideraktiviteten. På 1950-tallet hadde vi tre tropper samtidig. Anna Opsal var trofast gruppeleder gjennom mange år. Selv var jeg troppsleder for én av de tre troppene. Senere tok jeg over som gruppeleder. Vi hadde mye uteaktivitet, fantastisk mange fine turer. Hytten i Vagleskogen, Zulu, som vi sikret oss i 1927, var et fast samlingssted omtrent hele året.

Eiendommen er ca. 10 dekar, og den ga oss stor glede, med bading i elva, spill og lek i mange år. Men så begynte hærverket, som gikk ut over vinduer og altan. Utpå 1970-tallet fant vi ut at hytten måtte fjernes. Stedet ligger nå åpent for speidere og andre interesserte som liker å komme seg ut i fin natur.

Jeg fortsatte i mange år, har gått alle gradene, som patruljefører, troppsleder, gruppeleder etc. Arbeidet med de yngste, meisene, er ikke minst interessant. Som gruppeleder hadde jeg god kontakt med alle, både

de yngste og de eldste. De fleste årene så vi fram til og planla sommerens leir, enten det ble troppsleir, kretsleir eller landsleir.

Så kom den dagen jeg synes jeg hadde fått med meg det meste, og gikk over fra aktiv speider til St. Georgs Gilde. Dette er voksne speidere, alle forbund og både kvinner og menn er representert. Jeg var med og startet det opp i 1960. Det var en veldig koselig gjeng. Ingolf O. Torgersen var formann i 14 år, og jeg var formann i 14 år. Jeg er med fortsatt, men nå er ikke aktiviteten så stor lenger. Siste leiren for seks år siden var på Ogna. Da reiste mannen min og jeg ut hver dag og solgte brukte frimerker, og vi fikk inn flere tusen kroner til speiderarbeidet.

Røde Kors har engasjert oss begge to fra vi var ganske unge. Det var nok denne organisasjonen som fikk meg til å starte speidergruppe på Fjordsyn. Senere ble speiderne der eldre og svakere. Da overtok Røde Kors med faste møtedager en gang hver måned. Slike tilstellinger hver måned fortsatte Røde Kors med så lenge Fjordsyn og Riskatun eksisterte. Vi er faste besøksvenner rundt omkring i kommunen, der vi føler det kan være behov og avbrekk i hverdagen for de mange som har fått redusert livskvalitet. Jeg har bl. a. tre av kommunens bo- og aktivitetssentre på besøkslisten.

I mange år har jeg hatt fotografering som hobby. Vi fotograferte begge to, han slides, jeg tok papirbilder. Det har blitt mange albumer, tror jeg har 14 stk. Noen er ferdig tekstet, men ikke alle. Jeg har enda en jobb å gjøre der. Og ikke overraskende, er speiderlivet godt dokumentert i fotomaterialet.

Speiderbevegelsen er internasjonal. En gang, Margot Irene Haugland hadde besøk fra Australia, samlet hun en gjeng speiderledere til et hyggelig møte hjemme hos seg selv. Fotografi: Privat eie, fotograf ukjent

ALDERDOM

Helsen har vært god. Men jeg merket at det ble tungt å gå alene videre da Realf døde for to-tre år siden. Dess lenger vi lever sammen som ektepar, dess større blir savnet når døden rammer. Plutselig må du ordne opp i alle praktiske gjøremål alene, og det blir trolig mer belastende jo eldre du er.

Jeg valgte etter kort tid å selge huset og flyttet inn i serviceleilighet i Huset Vårt. Her trivs jeg veldig godt, men kunne nok ønsket meg en bedre utsikt fra stuevinduet og ikke en tung betongvegg i bakgården. Men leiligheten ligger sentralt. Jeg har ikke innskudd, bare fast månedsleie. Her serveres middag fem dager i uken. Vaktmesteren er serviceinnstilt og aldri langt unna. Matbutikken er rett rundt hjørnet. Jeg har ingen stor slekt, men mange trofaste venner som stikker innom. Det verdsetter jeg.

Ella Lura

Født 1923 i Sandnes
Gift med Ole Henry (Jimmy) Lura
To barn
Folkeskole
Butikkdame

Hun vokste opp sør i Langgata, på grensen til Oalsgata. Dette var før det var noen Oalsgata. På det hjørnet var det bare marker og tumleplass. Hun gikk tidlig ut i arbeidslivet og har mer enn 50 års erfaring med å behandle kjøpelystne kunder. Parallelt med jobb og husmoryrke, har turn og dugnad stått sentralt. Nå har hun vært pensjonist i vel 20 år. Mesteparten av den tiden har kreftsjukdom preget hverdagen i familien, like fullt er livslyst, harmoni og humør på plass.

SKOLE

De første skoleårene hadde vi lærerinne, og vår het frøken Stuland. Hun huskes ikke minst fordi hun var så omfangsrik. En gang var det skoleutflukt til Nedstrand, jeg tror det var tur med «Strand». En tysk turistbåt lå ved kaien, og alle ungene samlet seg på samme side for å beskue gjestene. Vår båt la seg over. Da steig frøken Stuland i sin fulle tyngde, og myndig, over til den andre siden, men til ingen nytte denne gangen. Jeg gikk på den gamle skolen. Etter folkeskolen sa jeg takk for meg. Foreldrene mine hadde nok likt at jeg fortsatte noen år til på skole. Sju av oss jenter fra folkeskolen har senere holdt sammen i forening, og den er det liv i enda.

Dagen kom da gamleskolen ble revet på dugnad. Familien vår stod sentralt, og materialene fikk vi med oss til Fidjeland. Der fikk vi satt opp en stor hytte med 25 sengeplasser. Den var familiehytte i mange år. Jeg har mange gode minner knyttet til hyttelivet på Fidjeland og husker at døren inn til fysikkrommet, den fikk sin plass blant alt annet.

FERIE OG FRITID

Mormor, som hadde stor bærhage bodde på Ålgård. Hver sommer ferierte jeg hos henne. Der fikk jeg godt stell, jeg ble utskjemt. Hver dag var det rips, fløte og sukker, eller jordbær, fløte og sukker. Hvert år var det slik: I løpet av ferien hos mormor ble jeg ganske tykk.

Vi lekte i Langgata. Jeg husker da gaten fikk asfalt og brostein. Før var det bare «sorpa». Gaten passet til ballspill. Oalsbekken kom fra Fellesbakeriet. Den frøs til og var en yndet rennebekk. En gang slo jeg meg skikkelig og husker jeg lå inne, hoven, gul og blå. Noen ganger hadde vi utflukt til Skogsbakken med saft og niste. Det var en ganske lang tur. Andre ganger var det cowboy- og indianerlek i samme skogen.

FANGELEIR I SKOGSBAKKEN

Under krigen var det fangeleir for russere og polakker i Skogsbakken. Fangene marsjerte forbi oss morgen og kveld. Vi gikk til leiren med mat til fangene og hadde omsorg for hver vår fange. Min var polakk. Tyskerne advarte oss, og vi hadde ikke lov å smile. Men jeg smilte tyskeren rett oppi fjeset i protest. Jeg tror fangene arbeidet på Ålgård en tid. Andre ganger arbeidet de på sagbruket i Hoveveien. Kom vi dit, ble de engstelige, og min fange sa: «Ikke komme, de kan stå oppå Austråttbakken.» Vi holdt kontakten etter krigen. Før krigen hadde han arbeid i en sjokoladefabrikk. Etter krigen ble han gift i Danmark, og han arbeidet for sønnen til grev Bernadotte. Jeg kom aldri til Polen, men besøkte han i Danmark.

GLIMT FRA BYJUBILÉET I 1935

Venninna mi og jeg ble like før jubileet spurt om vi ville selge lodder, og som takk var det gratis adgang til jubileumsområdet. Hver kveld gikk vi ut og inn og så på underholdningen. Andre venninner misunte oss, som bare kunne komme og gå. Jeg tror jubileet varte i to eller tre uker. Jeg tjente i alle fall mine første penger, kr 26. Pengene ble brukt til innkjøp av kulørt regnkåpe til kr 23, som hang i vinduet hos Idland. Den hadde fris-

tet lenge. Tenk, kulørt regnkåpe! Så kom det et forskrekkelig regnvær, kåpen kom til anvendelse. Vel heime hengte jeg den våte kåpen fra meg. Men så viste det seg at veggen bak ble ganske blå. Mor hadde en prat med Idland, og jeg fikk ny regnkåpe, men denne gangen var fargen svart. Veggen måtte males. Det var det kjøpet.

YRKESLIV

I 1938, 15 år gammel, begynte jeg hos Idland. Jeg var dels i administrasjonen og dels bak disken i konfeksjonen. Jacob Idland var en særdeles fin forretningsmann. «Alt for kundene», var hans motto. Jeg husker en gang at det kom ei jærkone som hadde «handlet» veldig mye, nedover trappen. En stropp fra en ny BH hang utfor lommen, men senior tok bare og la stroppen forsiktig oppi lommen. Kona skvatt til og sprang ut dørene.
Jeg var heldig, hadde foreldrene i samme hus, min mor var i alle år dagmamma for ungene.

Turnstevne på Altona i 1930-årene.
Fotografi: Jærmuseet, Sandnesmuseet.

En del av jobben min var å delta på de årlige innkjøpsrundene til Danmark. Der kjøpte vi inn bl.a. fine kjoler. Noen ganger tok vi litt ekstra i og var spent på hvordan salget kom til å gå. Kjolene ble vel mottatt og forsvant alltid fort fra butikken. Tiden gikk, og jeg fikk jobbe sammen med både senior og junior. Det var gilde år, men etter mer enn 40 år, sluttet jeg hos Idland. Da forlot jeg klærne og gikk over til gullsmed Mohn. Det var en liten butikk, og veldig trivelig arbeidsplass. Men etter ti år var jeg blitt 67 år, da fant jeg tiden inne til å trekke meg tilbake til pensjonistenes rekker.

SANDNES TURNFORENING

Her har jeg, sammen med mange andre, gjennom årene lagt ned mye tid i dugnad og trim. Det har vært verdifull tid. Fra dette miljøet har vi fått mange, uforglemmelige venner. Dugnaden, ikke minst, førte oss sammen, og vi ble som en stor familie. Foreningen startet før min tid, men i 1890 sto det i loven: «Enhver uberyktet mand over 16 aar kan blive medlem.» Allerede året etter ble det endring «Enhver mand og kvinde over 16 år, osv». Senere er det blitt nye endringer, for jeg har vært medlem siden jeg var ti år, og er det fremdeles. Jeg har aldri vært noen eliteturner eller instruktør. En kort periode satt jeg i styret.

Mannen min var veldig engasjert, og de to guttene våre var aktive i oppveksten. Gamle Turnhallen var opprinnelig et forsamlingslokale, som kommunen ga turnforeningen i gave i 1912, samme året som sandnesturneren Nils Voss var i den norske tropp i Olympiaden som skaffet gullmedalje til Norge.

Bygget ble fort for lite, for medlemstallet bare økte. Krigen kom, tyskere flyttet inn. Så snart krigen var over, ble tanken om ny turnhall et brennende ønske. Byggekomité og finanskomité ble nedsatt allerede desember 1945. Da var mannen min en av de seks i finanskomiteen. I årene framover ble det mye dugnad. Fem års krigsslitasje hadde satt sine spor på den gamle Turnhallen. Medlemmene stilte mannsterkt opp på dugnad, og stod for utskifting av bord, sliping, lakkering, flikking og maling. Utgraving av tomt for tilbygg til lagerplass for apparater ble også gjort på dugnad. Det ble riving av den gamle scenen for å gi bedre plass til den store økningen i medlemstallet. Alt foregikk med liv og lyst. Dansefester og andre inntektsbringende tiltak skulle fortsette som før krigen. Vi damene stod i garderoben, solgte lodder, bakte, kokte kaffe, serverte, vasket opp, vasket gulv og toaletter. Vi var aldri arbeidsløse. Når mennene våre var på dugnad, sørget damene for servering og trivsel. I turnhallen var det stor aktivitet, med trening, konkurranser, årsfester, bollefest, juletrefest, karneval etc.

Drømmen om nytt bygg ble trenert av byggerestriksjoner og tomtespørsmål. Endelig, i 1956 ble det en avgjørende vending. I februar 1959 kunne byggeprosjektet startes etter tegninger fra arkitektene Tonning & Øglænd. I løpet av 18 måneder stod bygget ferdig. Det var mye dugnad under byggeprosessen. Men dugnaden fortsatte for å nedbetale gjelden. På denne tiden var sponsor et nærmest ukjent begrep. Dansefestene var populære og innbringende langt utover 1960-tallet. Det nye moderne bygget tiltrakk seg nye medlemmer og stor treningsaktivitet. Utover 1960-, 70- og 80-tallet

Styret i Sandnes Turnforening 1950. Både Ella Lura og mannen er blant de åtte.Sittende f.v. Egil Stuland, Martha Stensås, Ole H. Lura, Ella Lura, Conrad Sæleide, stående f.v. Isak Hølland, Steinar Hølland, Thorleif Gjerdevik.
Fotografi: Sandnes Turnforening

fostret Sandnes en rekke kjente turnere. Til 100-årsjubiléet i 1990 var Turnforeningen gjeldfri.

Vi arrangerte og deltok på stevner, lokalt, nasjonalt og internasjonalt. Hvert fjerde år fra 1953 var det verdensturnfestival, Gymnaestrada, der har vi deltatt en rekke ganger. Hvert fjerde år var det landsstevne, og der deltok vi alltid.

Engang, i 1949, var det turnstevne i Stockholm. Det hadde ikke regnet så mye på 82 år. Jeg stilte i helt nye sandaler, men de var ikke konstruert for slikt regnvær. Skoene var stive og harde og modne for bossdunken da dagen var slutt. Så var det bespisning, gallamiddag ifølge brosjyren, og vi var skikkelig sultne. Vi ble henvist til en veldig fin restaurant; dette lovet bra og vi gledet oss. Men vi fikk ingen middag, bare kaffe og moccakake

av alle ting. Det hjalp ikke mye på sulten. Vi gikk ut på gaten og kjøpte pølser. Der var det en kar som absolutt skulle knipe han Jimmy, men vi fikk nå skjøvet personen unna. Festlige fru Otteren hadde kommentaren klar: «Ingen ser på deg, Jørgen». Vi fikk oss hver vår pølse, men trengte mer. Jimmy gikk tilbake til boden og bad om åtte pølser. «Ni måste gå till et annat ställe.»

Stevnet gikk sin gang med dundrende underskudd, og den ansvarlige tok livet sitt, slik endte det den gangen.

I 1965 reiste vi med egen buss til Gymnaestrada i Wien. Åpningen er det skammeligste jeg har vært med på. Bortimot tjue tusen mennesker var samlet. Der stod vi oppstilt og ventet i nesten en time på statsministeren, som skulle foreta den offisielle åpningen. I denne lange, hete ventetiden ble jeg angrepet av mygg, klødde deretter og var skikkelig irritert på han som ikke var presis. Endelig kom han. Da ble det et flott skue. Bygningene omkring ble lyst opp, først én og én etasje fra kjeller til loft, og så hele bygningene, akkurat som om ei svær bryllupskake. Etter seremonien gikk vi gatelangs, og på et hjørne stod Sigurd Waage, den gang tannlegestudent i Wien og tidligere aktiv turner. «Harre Gud, så eg har savna dokke». «Vær forsiktig, ikke si noe gale», formante han oss. Vi var på utkikk etter et spisested. En svær kar kom imot oss. Han hadde stramme skinnbukser på og gylfen var åpen. Venninnen min utbrøt, «Tenke seg til. Gylfen går opp når de ser oss, Ella». Det var alltid mye moro med turnen og turnstevnene, det var lett å bli kjent med nye.

Jenter fra Sandnes Turnforening har oppvisning i Sandnes Stadion 17.05.1948. Fotografi: Privat eie, fotograf ukjent

ALDERDOM

Jeg så fram til pensjonisttilværelsen. Det begynte godt. Vi tok oss ferie med Hurtigruten til Nordkapp, og vi var tre vennepar. Jimmy traff ikke et kjent menneske på den turen. Dette var helt unormalt. Vi pleide alltid å treffe kjente på turene både i inn- og utland. Det var en skjønn tur og drømmevær.

Lopphavet var speilblankt. Ikke mange opplever det slik. Vi ble minnet om hvor langt Norge er og hvor ensomt mange bor, et svært hus og ingen ved siden av. Da tenkte jeg: «Vi har hatt det godt som får bo i Sandnes». På Helgelandskysten kom vi i prat med tre sanitetskvinner, som var lokalkjente og hadde mye å fortelle. De solgte lodd, og alle vi seks kjøpte rikelig med lodd og ba «saniteten» møte på kaien på sørturen vår med gevinstene. Vi så aldri loddselgerne igjen. Vi hadde nok ikke vunnet.

Vi bodde i stort hus i Storgata, i tredje etasje. Det var god plass, men huset ble vel stort da jeg ble alene. Jeg fikk meg en leieboer i første etasje. Ei natt våknet jeg av ukjente lyder, kom meg opp, og det var mørkt i huset. Jeg gikk gjennom kjøkkenet og treiv med meg langkosten, så ut i gangen, der romsteringen foregikk.

Turnhallen av 1960, tegnet av arkitektkontoret Tonning og Øglænd, ga et stort løft for foreningen. Større idrettsglede og resultater lot ikke vente på seg. (Bilde avfotografert fra jubileumsboken til Sandnes Turnforening, 1990.)

«Ka e det så foregår her», sa jeg da jeg så to menn. Den ene lå på kne over innholdet i kommodeskuffene. De skvatt til: «Å satan». Jeg slo etter dem i mørket med langkosten, traff ikke, men utløste et rabalder. Jeg fikk meg et kraftig dytt i hodet, før de forsvant akende ned over stigen. Kjeltringene hadde satt opp stige til altanen i andre etasje. Jeg ergret meg over at jeg glemte å sende vannbøtten, som sto på altanen, etter dem. Leieboeren våknet og kom: «Har du falt, fru Lura?». «Nei, eg har hatt innbrudd.» Han ringte politiet. De var veldig behjelpelige og kom med engang. Det eneste jeg savnet, var en ny veske med 1.000,- kroner, nylig kjøpt i utlandet. Etter et par dager var jeg blitt kolblå i ansiktet. Senere var jeg innom politikammeret og ble forhørt. Et spørsmål var: «Sa de noe?» Da kunne jeg bare gjenta: «Å satan.» «Det var nok ekte nordmenn. Du må bare være glad til at de ikke slo deg ned.» De skulle våget seg, for jeg hadde langkosten. Saken ble, ikke uventet, henlagt. Episoden skremte meg ikke. Jeg ble bare forbannet. Det hendte nok jeg hørte ulyder. Men et par år senere solgte jeg huset og flyttet i blokk.

Nå har jeg bodd tolv år i blokk i Oalsgaten. Jeg har en fin hjørneleilighet i toppetasjen i samme kvartal som jeg vokste opp. Leiligheten ligger egentlig i hagen til Samuelsen, som hadde kolonialbutikk mot Gjesdalsveien. Nå har jeg også kvittet meg med bilen. Den gamle Mercedesen gikk til Knoksen for kr 1.500. Uten bil blir jeg enda mer hjelpeløs og avhengig av andre.

MØTE MED KREFTSJUKDOM

Det finnes et utall varianter, mer eller mindre aggressive krefttyper.

Eldste sønnen min fikk kreft i hjernen. De siste to årene led han forskrekkelig. Det var så grusomt og ufattelig å oppleve, denne friske gutten som aldri hadde feilt noe. De siste fem månedene var han i Bergen. På slutten kjente han oss ikke igjen, og han mistet språket. Han døde før fylte 40 år. Jeg trodde aldri jeg skulle komme over dette.

Men bare et halvt års tid etter han var død, fikk mannen min, Jimmy, konstatert kreft. Han ga uttrykk for at han håpet på et kort sykeleie. Han var innom sjukehuset, lå noen dager, kom så heim. Det var visst ikke mer å gjøre. «Slår det til en gang til, så håpe eg det går fort.» Han resignerte på sitt vis og døde av sykdommen etter noen måneder.

Neste gang, et halvt år etter at jeg tok farvel med mannen min, skulle det bli min tur til å merke kref-

ten på egen kropp. Jeg skulle gjennom en operasjon i Stavanger, og legen var kvinne. Dagen etterpå prøvde jeg å komme meg på bena, toalettet kalte, men jeg var for elendig. En sykepleier trådte til og lurte på hvordan det stod til. Jeg klaget over tilstanden. «Ikke så rart, du har vært gjennom to operasjoner. De hadde et lite uhell, og du mistet fire liter blod.» Bevare meg vel! Ikke rart jeg var skjelven og hadde vanskelig for å holde meg på beina. Få dager etter var det fredag, og jeg skulle skrives ut. Da først møtte jeg igjen operasjonslegen. Jeg fikk beskjed om å komme tilbake allerede mandag for å ta stingene. Jeg følte meg elendig og bad om å få være på sjukehuset til over helgen, for «jeg kommer heim til tomt hus.» Slik ble det. Men etter en ukes tid heime kom det brev fra sjukehuset. Det gjaldt ny innkalling. Da ble jeg litt i tvil og ringte inn til avdelingen og fikk prate med en lege. Han sa han kjente ikke saken, men røpet såpass: «En gulløredobb er forsvunnet. Vi tror den er igjen i deg.»

Det ble i alle fall en ny natt i en sykehusseng, og så bar det til røntgen. Der ble rekvisisjonen studert både vel og lenge. Men røntgenbildene viste intet gullfunn. Før utskrivning var det prat med en overordnet lege. Han hadde visst ikke trodd at de skulle finne juvelen inne i meg, «den har mer sannsynlig forsvunnet sammen med tøyet.» Jeg bemerket at jeg trodde i grunnen ikke de hadde lov å ha smykker på seg når de opererte.

Kreften er ikke å stole på. Et halvt år senere var det spredning, og denne gangen gikk turen til Oslo. En større operasjon ventet. Jeg tenkte på slaktehus, der de mekanisk gikk rundt i disse grønne draktene. Operasjonen ble likevel ikke så omfattende som jeg var forespeilt. Etter operasjonen ga legen meg fire år, mens en annen sa: «Her snakker vi ikke om år.» De gjorde nok godt arbeid, for nå er det elleve år siden. Vi pasienter møtte fantastisk omsorg i Oslo, både av leger og pleiere. Jeg husker ei av sykepleierne hadde langweekend til heimstedet. Hun kom tilbake og bød på selvlagete lefser og tynne flatbrød, de beste jeg har smakt noen gang. Senere reiste jeg lenge hver tredje måned til Oslo. Så ble det sjeldnere. En av de første turene var veldig ubehagelig, liksom ikke beregnet på nybegynnere, men kroppen skulle sjekkes for spredning.

Har du først vært borti kreft, sitter du helst og venter på neste utbrudd. Kjenner du det minste ubehag et sted i kroppen, tar du kontakt med fastlegen.

Nå har jeg vært pensjonist i vel 20 år. I veldig mange av disse årene har kreftsjukdom preget hverdagen min.

RULLATORLIV

For få år siden presterte jeg å brekke lårhalsen. Operasjon fulgte, men den ble ikke vellykket. Senere har det vært rullator og ubehag. Men et par dører borti gangen bor barndoms- og turnvenninnen, Irene. Vi to kan le godt sammen, felle en tåre og repetere minner om gode tider. Og så kommer sønnen min innom og kjører oss til Helgø. «Kan ikke forstå at dere to spiser så mye», kommenterer han.

På formiddagen stikker hjemmesykepleien innom og får meg opp. Kveldstellet ordner jeg selv. Renhold i leiligheten sørger hjemmehjelpen for. Kommunen har vurdert behovet til 1,5 time pr. måned, men jeg så gjerne at de kom oftere.

Brynhild Broch

Født 1926 i Nedstrand
Ugift
Realskole, handelskole
Bibliotekar

Brynhild på Biblå» hadde oppvekstårene på kommunegården Varatun, ikke på grunn av vanskelig barndom, men fordi foreldrene var bestyrerpar der. Hun oppdaget tidlig gleden og utfordringen som lå i å kunne lese. Etter krigen skaffet hun seg bibliotek-utdannelse med brevkurs og har arbeidet på Sandnes bibliotek i mer enn 50 år. Hennes utholdenhet har også kommet mange til nytte ved frivillig engasjement i Sandnes Røde Kors. Først var hun aktiv i hjelpekorpset i en 40-årsperiode. Så gikk hun over til besøkstjenesten. Her har hun vært en kjær frivillig drivkraft gjennom mange år.

ET SNEV AV RYFYLKE

Jeg er født på Nedstrand, der foreldrene mine forpaktet prestegården. Jeg var bare ett år gammel og hadde så vidt fått øynene opp for Ryfylke, da foreldrene mine mente at fremtiden lå i Sandnes.

Far hadde en merkelig utdannelse. Han var født i Amerika, i Sør-Dakota og kom til Sandnes som 15-16-åring. Da hadde han gjort unna halve middelskolen på Hamar. Han fortsatte skolegangen og tok middelskoleeksamen i Sandnes. En onkel var jernbanesjef i Stavanger, og faren var Ejvind Broch, sokneprest i Klepp. Senere tok far et år på Treider handelsskole i Oslo og to år på Vinterlandbruksskolen i Oslo. Far og mor giftet seg i 1923. Mor var fra Kleppe, datter til lensmann Carlsen i Klepp. Der var det lensmenn i fem generasjoner, bestefar var den fjerde.

Prestesønnen og lensmannsdatteren, det var foreldrene mine, som var nygifte i de ringe 1920-årene. Jobbmarkedet var vanskelig, men de fikk forpakte en større gård, av alle steder i Nedstrand. Tre til fire år senere ble det ledig jobb på kommunegården på Varatun. Far fikk bestyrerstillingen, og mor ble bestyrerinne, for hun var jo oppvokst på storgård på Jæren. Jeg husker vi hadde alltid to jenter og to drenger. Vi bodde i et stort hus og hadde ene fløyen med to stuer og tre soverom. Jentene, drengene og mange andre bodde i samme huset. De averterte aldri etter hjelp, for det var alltid noen som hadde en søster eller bror som ville ha jobb om det skulle bli noe ledig. Lønnen for tjenestejentene var forresten en tier mer i månedslønn enn det som gjaldt i Sandnes sentrum.

Brynhild som søndagskledd småjente, ca. 1930.
Fotografi: privat eie, fotograf ukjent

Sandnes kommune eide gården, selv om den lå i Høyland. Det var valgfritt om barna ville ta folkeskolen gratis i Sandnes. Slik ble det. Vi barna gikk daglig til skolen i Langgata. På Varatun var det overvekt av koner og barn, og vi var alltid omtrent 10 skoleunger. Dagens aviser fikk vi først dagen etterpå. Det likte jeg ikke. Derfor syklet jeg til sentrum og hentet avisen. Mange sa de

husket meg fra den tiden jeg satt på en steingard oppe på Trones og leste avisen. Jeg klarte ikke å vente, men måtte få med meg nyhetene før jeg kom heim. Et annet barndomsminne er at det alltid vanket barnebøker under juletreet. Det var ikke så vanlig for andre barn.

På Jæren hadde vi slekt. Mor sine folk var Mossige, Åse og Carlsen, og hun hadde femti søskenbarn, mens far bare hadde fem. Morfar var lensmann i Klepp, og han bodde i et langt hvitt hus. Det var spesielt, med fire stuer i lengden, innlagt bad og fengsel i kjelleren. Ved lufting av de innsatte måtte naboene komme for å hjelpe til. Han hadde bil alt i 1920-åra. Jeg var med og sprang ut og åpnet grindene. Det var stas. Men kom vi til ei grind der ungene alt var på plass, satt jeg rolig og ble betjent av andre. Farfar, soknepresten, forlot Klepp i 1932 og overtok prestestilling i Hisøy. Han var

Søskenflokken samlet mellom foreldrene, Dagny og Lars. Bak står Anna, i midten Brynhild og Ejvind, i midten framme, Kristine. Fotografi: privat eie, fotograf ukjent

av den oppfatningen at prestene ikke måtte gro fast, men gjerne flytte på seg hvert tiende år. For oss barna var det stor stas å få reise med «Jadarland» til Arendal på sommerbesøk. Der tok vi inn hos faster, som bodde ved sjøen.

Kommunegården på Soma hørte til Høyland kommune, og andre nabokommuner hadde sine respektive kommunegårder. Bestyrerne holdt sammen og utvekslet erfaringer. Foreldrene mine ble værende som bestyrerpar i 14 år.

FLYTTER TIL GAMLA GANNSHUSET, LANGGATA 98

Så en dag i første del av krigen flyttet vi til Gamla Gannshuset. Far hadde fått seg ny jobb. Han var blitt sjef for biblioteket. Han var jo ikke utdannet bibliotekar, men han hadde erfaring fra å lese mye. Jeg var begynt på realskolen og fikk kortere skolevei. Dette var første kullet med realskole, og den avløste middelskolen, som hadde hatt lang tradisjon i Sandnes. Likevel var jeg ikke fornøyd, for det var alltid støy og uro rundt den nye boligen. Jeg ville helst tilbake til roen på Varatun, for der hadde vi hatt det godt. Det gamle Gannshuset var koselig. Stedet var sentralt, og mange kom og skulle overnatte hos oss. Stua var oppe på salen. Jeg må innrømme at det ble et fint miljø for de eldre møblene våre. Et skatoll hadde stått på Fredriksten festning. Bestefar til far var kommandant der. I dag har jeg overtatt det omtalte skatollet og et annet antikvarisk skap, som har hørt til slekten i mer enn hundre år. Gamle møbler styrker slektsfølelsen.

Etter realskolen tok jeg handelsskole. En periode hadde jeg så lett for å besvime, og det syntes de andre

var spennende. Da ble det rekvirert taxi som kjørte meg hjem, og mor måtte betale tre kroner. Det skjedde også under eksamen i handelsfag. «Ka e' dette for noge?», sa dr. Øglænd. «Eg har bare besvimt.» «Du må jo feila noge.» «Eg e' alltid blodfattige.» «Må få 'na hjem.» «Nei, eg ska ta eksamen først.» Og eksamen, det fikk jeg.

BIBLIOTEKUTDANNING

Krigen var slutt. Dr. Svabo mente jeg trengte hvile og anbefalte Østlandet. Jeg reiste til Asker og skulle hente inn krefter hos en god venninne av mor. Oppholdet varte i tre måneder. Høsten etter Osloturen begynte jeg hos Bokhandler Dahle, solgte bøker og var der en vinter. Jeg var bestemt på å ville gå i min fars fotspor. Jeg hadde faktisk alt begynt i deltidsstilling på biblioteket under krigen og fortsatte i full stilling fra 1946. Var selv svært glad i å lese, ikke minst aviser.

Samtidig som jeg fikk en fot innenfor biblioteket, startet jeg opp med korrespondansebrev for å skaffe meg bibliotekarutdanning. Dette var et helt nytt tilbud. Første brevkurset var 24 brev, og disse ble sendt til Oslo, der de ble rettet og sendt tilbake til meg. Senere fortsatte jeg med fire nye kurs, med én og to ukers opphold i Oslo. Reisene fikk jeg dekket, pluss diett på fattige kr 30 pr. døgn. Da hjalp det på budsjettet mitt å kunne ta inn hos kjentfolk. Etter en totreårs periode kunne jeg skilte med å ha dokument som viser at jeg var fullverdig bibliotekar. Far fortsatte som sjefen. Han hadde egentlig ingen topplønn, selv om det kom seg etter hvert. Han gjorde mye gratisarbeid på kveldene, var opptatt av folkeopplysning og holdt mange gratis kurs. Han fikk til alle ting. For meg var han en god læremester.

BIBLIOTEKET VINNER TERRENG

Første tiden var biblioteket i gamleskolen, nord i Langgata. Vi disponerte 30-40 kvadratmeter. Barneskolen og lærerværelse var i samme bygget. På den tiden var det begrenset åpningstid, og kveldsåpent til kl. 19.00 en dag i uken. Men i løpet av 1946 flyttet vi inn i nye lokaler, i Rådhuset i Olav Kyrresgate. Dette var datidens moderne anlegg, med kontor, lesesal, utlånsavdeling og magasin på loftet. Senere ble det også magasin i kjelleren. Selv sluttet jeg i 1996. Fire år senere kom biblioteket i ny bygning i Elvegata og med felles inngang med Kulturhuset.

Ganske tidlig i karrieren min la vi ukentlige turer innom Sandnes sykehus med boktrallen. Pasientene viste å verdsette besøket. Dette ble populært, og opplegget hadde jeg ansvaret for i over 40 år. Sykehuskorridorene og livet på sykehuset ble jeg grundig kjent med.

Midt på 1960-tallet hadde vi kommunesammenslåing og vår omfangsrike kommune ble delt i bydeler. Ikke alle hadde like enkel tilgang til biblioteket. Da fikk vi til en ordning med bokbuss som hadde faste ruter og faste stoppesteder ute i kommunen. Buss og sjåfør ble framskaffet fra andre kommunale avdelinger. Jeg var aktivt med i Søredalen, Noredalen, Riska, Haga, Lutsi og Vatne.

Samtidig ble det satt fokus på barnefamilier i nybyggerstrøk. Selv om avstanden til biblioteket ikke var så uoverkommelig, kunne tidsklemmen på ettermiddagen være ganske stram for mange. Når bokbussen stopper i nærområdet, fant de fleste tid til å avlegge et besøk med småungene på slep, og fikk samtidig en liten prat med naboen. På denne måten nådde vi ut til utkanter

Brynhild Broch arbeidet i hele sitt yrkesaktive liv på biblioteket. Hun takket av i 1995. Fotografi: Sandnes Bibliotek

og ikke minst til barnefamilier. En periode hadde biblioteket egen buss med Pippi-dekorasjoner. Så sluttet vi med buss, og jeg tok i bruk privatbilen. Dermed nådde jeg ut til leseglade eldre, også på avsidesliggende steder. Jeg tok gjerne en telefon og ga beskjed om at jeg var på vei. En gang fant jeg den eldre mannen liggende død like innenfor døren ved siden av bibliotekposen. Utviklingen har gått sin gang, likeså bibliotektjenestene. I senere tid er det mest eldresentrene og institusjoner som nyter godt av å få lånebøker på døra. Midt på 1990-tallet ble to av oss sendt på to datakurs for å forberede oss på dataalderen. Så takket jeg for meg, 70 år gammel.

LOSJEARBEID

Mor og far var i Losjen. I 1935 tok de i bruk et feiende flott foreningslokale i Storgata. Selv var jeg aktiv i Barnelosjen, som ble ledet av Malena Schanche Olsen og Bertinius Svendsen. Vanligvis var det møte en gang hver uke. Jeg husker spesielt godt juletrefestene. Da ble det servert varm sjokolade. Fru Stokka, konen til handelsmannen Laurits, bestemte det, for hun var så snill.

Etter krigen blomstret Ungdomslaget i Losjen, og vi var over 100 medlemmer. Det var populær aktivitet, med flotte utflukter i nærområdet og nordover Vestlandet. Vi var langt avgårde, alltid i fint vær. Etter hvert har interessen gått tilbake. Men jeg har alltid vært avholdsmenneske.

RØDE KORS HJELPEKORPS

Jeg ble kanskje vant til at sykehussenger var en del av bibliotekhverdagen. Da Sandnes Røde Kors startet opp Hjelpekorps i 1948, var jeg ganske rask til å melde meg inn. Sandnes og Bryne begynte omtrent samtidig. Stavanger var alt i gang, og de var behjelpelige med kursing og å lære oss opp. Røde Kors hadde også en reisende, Bertelsen, stasjonert i Bergen. Hans oppgave var spesielt å støtte opp om og lære nye lokalavdelinger. Han var flink. Ganske snart kom også ungdomsavdeling og besøkstjeneste på plass. Opptakten til besøkstjenesten var byens legefruer. Jeg husker at fruene Ulland, Øglænd, Oftedal og Kvinsland var aktive. Hjelpekorpset fra 1948 kom noen år før den lokale foreningen.

Påskeferie i Sirdalsheiene er kanskje det folk flest forbinder med Sandnes Røde Kors. De første årene var basen vår på Fidjeland i et trekkfullt eldre forsamlingshus. Etter få år kom vi til Sinnes, stasjonert på en gammel skole uten strøm. Der måtte det fyres døgnet rundt.

De som hadde ansvaret for fyringen, sovnet gjerne i varmen. Vi hadde veldig mange fine opplevelser og godt kameratskap sammen. Enkelte episoder har bitt seg fast. Engang var vi to på vakt en påskedag, da fikk vi melding om beinbrudd inne på heia. Lange skiturer var ikke min styrke, men jeg var ikke rådløs. Det var langt å gå, men vi fikk lånt oss hest med mann, slede og filleryer til å frakte gutten ned fra heia. Den skadde var en fin ungdom. Han oiet seg bare litt. Sledeturen var langt fra behagelig, turen var lang, den gikk over stokk og stein.

Ferden videre med bil til sykehus kunne være beintøff, verken bil eller vei hadde god standard. Vi hadde ingen ambulanse. Ofte var jeg satt til jobben med å ledsage pasienten på turen til sykehus. Jeg satt på en trekrakk på golvet, mens pasienten var henvist til ei primitiv båre. Lårbeinsbrudd og kneskade kunne være veldig vondt, men det var ikke så farlig det, mente vi. Det var ikke åpne sår.

Engang hadde vi en abort, og en ung Røde Korsgutt var med. Han var beundringsverdig rolig og flink. De fleste skadetilfellene var heldigvis av det mindre alvorlige slaget.

REDNINGSAKSJONEN I KVINENOMRÅDET

Jeg var med på en redningsaksjon i Kvinenområdet. Påsken 1958 hadde to unge jenter gått seg bort i terrenget rundt Kvinen. Ganske raskt ble aksjonen trappet opp, med store mannskaper. Den lille turiststasjonen på Kvinen var uten muligheter til å servere middag til alle. Vi søkte ute i terrenget i lange dager. Våre folk, de fleste gutter i 18-19-årsalderen, falt utenfor middagstilbudet, men de var skrubbsultne. Selv stod jeg vakt med mat og et melkespann langt borte på skolen på Sinnes. Telefonforbindelsen som ble brukt, kunne folk flest lytte til. Ei av dem som oppfattet ropet om sultne gutter, tok telefonen og ropte utover: Sett i gang husmødre, lag mat!» Husmødrene oppfattet ropet. De var fantastiske, satte i gang, bakte brød og kokte suppe til stor glede og nytte for letemannskaper. Etter tre døgn ble jentene funnet, de var heldigvis i god form uten forfrysninger. Men guttene våre fortsatte å rope: «Brynhild, mat!»

Røde Kors-hytta på Sinnes kom midt på 1960-tallet. Det var en meget stor forbedring for oss. Her kan 60 personer overnatte, og hytta har stort kjøkken, peisestue og tekniske rom. Allerede etter tre år var vi gjeldfrie. Egil Berge fortjener honnør for det. Han styrte og førte regnskapet på overbevisende måte. Vi må heller ikke glemme at medlemmene i alle år, ikke minst i byggeperioden, la ned en iherdig dugnadsinnsats.

Veier, transport og tekniske hjelpemidler har forandret seg enormt siden vi kom på banen. Røde Kors-hytta på Sinnes har i mange år også hatt tilbud om ferieopphold for barn om sommeren, i regi av Barnehjelpen vår.

I de siste aktive årene mine konsentrerte jeg meg om besøkstjenesten. Nå heter det forresten omsorg, etter årsmøtevedtak. Her kan du faktisk gjøre en innsats, selv om du er pensjonist. Det er alltid oppmuntrende å oppleve at et lite besøk kan gi stor glede i hverdagen. For en tid tilbake hedret Røde Kors meg med æresmedlemskap. Jeg deltar fortsatt på interessante møter og tilstelninger.

BOLIGBYGGELAGET

I 1951 kjøpte vi leilighet i boligbyggelaget i Roald Amundsens gate. Sandnes boligbyggelag ble opprettet like etter krigen. Far hadde nok litt lyst på enebolig, men han var skeptisk til lån og egeninnsats. Jeg bodde sammen med foreldrene noen år, og fant meg så godt til rette med borettslaget at neste stopp for meg ble nytt borettslag på Varatun. Da boligbyggelaget i begynnelsen av 1980-tallet satset på høgblokker i Gannsområdet, meldte jeg min interesse, for det kunne være praktisk å bo nærmere sentrum. Innskuddet den gang var kr 54 000. I dag er taksten over 2 millioner kroner. Jeg synes synd på de unge som skal skaffe seg leilighet. Vi hadde forresten nettopp loppemarked her i blokka, med møbler, lamper, tekniske hjelpemidler, dyner og senger. Det var ikke mange unge som møtte opp. Mye ble stående igjen til Fretex, men vi fikk våre vel kr 30 000.

ALDERDOM

Jeg var i fullt arbeid til jeg var 70 år. Da var jeg frisk. For fem år siden fikk jeg konstatert Parkinson. Den lidelsen kan jeg ikke bli kvitt. To ukedager er jeg på Lura bo- og aktivitetssenter. Ellers bor jeg her i tolvte etasje og har drømmeutsikt. I første etasje er Gandsfjord Seniorsenter med aktiviteter og servering. De serverer middag tirsdager og fredager, lunsjbuffé på onsdag og smårett på torsdag. Hjemmesykepleien ser til at jeg får nødvendig mat og stell. I fjor brakk jeg det ene lårbenet i mai, det andre tre måneder senere. Siste gangen ringte jeg selv til legevakten, kjente det var brudd, «må te sykehuset og ta røntgen, send en ambulanse.» De sendte ambulanse, og avgårde bar det. Men det beste av alt: En yngre kamerat ringte tilfeldigvis umiddelbart før ambulansefolkene skulle frakte meg ut. Han satte seg i bilen og slo følge. Det er alltid fint å ha selskap når vi må regne med venting i sykehusgangene i sene kveldstimer. For meg var dette femte bruddet, og jeg kjenner til ortopedisk avdeling. Operasjon og opptrening gikk greit. Med rullator tar jeg meg fram med små skritt.

Svært mange kjenner «Brynhild på Biblå», som har vært et kjært kallenavn i mange år. Jeg har alltid hatt mange venner, både yngre og eldre, og liker å ta vare på vennskapet. I årenes løp har jeg feiret fire 100-årsdager, blant andre Ingvald Anfinsen i 1970 og svigerdatteren Sara Anfinsen i 1991. Da jeg kom inn i stuen hans Ingvald, satt presten ved siden hans, men straks jubilanten fikk øye på meg kvedet han: «Ja, henne har jeg ventet på så lenge.» Da svigerfaren rundet 100 år, var Sara en aldrende kvinne. Hun var noen år eldre enn mannen sin. Jeg følte i grunnen at Sara og svigerfaren var omtrent jevngamle. Sara ble 103 år. Ei annen jeg hedret på 100- årsdagen var Gunda, hun ble hele 107 år. I dag vet jeg å verdsette de yngre pensjonistene fra Røde Kors, som ringer meg opp for å prate og gjerne tilby en tjeneste.

Bjørg Gran

Født 1926 i Sandnes
Ugift
Folkeskole
Butikkdame i bakeri
Selvstendig næringsdrivende

Foreldrene etablerte Grans bakeri i Solaveien 2. Her ble hun født. Hun vokste opp som enebarn, og her har hun lagt ned en lang arbeidsdag. Hun representerer den handelsgenerasjonen som hadde bolig og arbeidsplassen sin i samme hus. De hadde kort vei til jobben, men lange arbeidsdager. I mer en 70 år delte hun leilighet med moren. De hadde samme arbeidsplass, og de to hadde et enestående godt samhold, både privat og i arbeid.

GRANS BAKERI, DE FØRSTE ÅRENE

Grans bakeri ble etablert i Solaveien 2 i 1924. Mor og far giftet seg i 1925, og de hadde begge erfaring fra bakeri i Haugesundsområdet. Farfar var bademester på badet i Sandnes. Far var altså oppvokst i Sandnes, mens mor var fra Karmøy.

Solaveien 2 tilhørte opprinnelig Idland. Før foreldrene mine kjøpte seg inn, hadde bygningen blitt brukt til bakeri. Tidligere bakere som Kluge og Torkildsen forbindes med dette stedet.

Når bygning og tomt kom for salg, synes det ideelt for foreldrene mine. Butikklokaler og et lite bakeri i første, leilighet i annen etasje, noen soverom i tredje og en stor bakgård. Far var utlært bakermester. Han fikk ført opp nytt og moderne bakeri i bakgården. Så skjer det tragiske. Far døde brått etter komplikasjoner ved blindtarmsbetennelse. Han ble bare 36 år. Det nye bakeriet var så vidt startet opp. Jeg kan ikke skryte nok av min mor, henne var det tak i. Hun var ikke utlært baker, men hun satte seg straks på skolebenken og skaffet seg handelsbrev. Jeg mener hun dro til Egersund for å ta handelsbrev. Jeg var enebarn, seks år, og var blitt farløs. Det var ikke enkelt å være forretningskvinne alltid, såpass forstod jeg.

Etter fars død skulle ny bakermester på plass. Heldigvis hadde vi én blant de ansatte til å kle den stillingen. Ellers var det flere bakere og medhjelpere. Bakermesteren kunne gå tidlig på jobb, men for ansatte ellers var det restriksjoner. Arbeidet skulle ikke begynne før kl. 06.00, men ansatte og mor lurte seg og gjemte seg bak ovnen når inspeksjonen nærmet seg.

Bjørg Gran hos fotografen, to år gammel.
Fotografi: privat eie, fotograf ukjent

Det var mulig å søke departementet om dispensasjon for å få starte opp tidligere, og det var ganske vanlig å få dette i forbindelse med jul, påske og fastelavn.

Forretningene var oppe fra kl. 08.30 til 18.00. Mor var på arbeid hele dagen. Om morgenen startet hun helst i bakeriet lenge før butikken åpnet.

I leiligheten over butikken bodde vi med hushjelp og middag midt på dagen. Hushjelp benyttet vi oss av i mange år. Hyblene i toppetasjen ble periodevis leid ut. Jeg hadde det godt, lekte med venninner, likte meg i butikken, og fikk små oppgaver som ble utvidet etter hvert. Jeg husker mor hadde ordnet med banken, Privatbanken, slik at jeg kunne gå ærend dit. Jeg var sikkert bare i tiårsalderen den første tiden.

SØNDAGSSKOLE OG ANDRE AKTIVITETER

Da jeg var liten, gikk jeg på søndagsskole, på Elim og av og til i kirken. Frk. Refvem var lærer. Årlig var det en stor juletrefest. Jeg husker at godteposene ble delt ut når vi skulle gå hjem. Dermed slapp de unna posesmellet. Hver høst var det utlodning. Det er visst trekningen jeg husker best. Alle «loddene» ble lagt oppi et stort hvitt laken, der stod en mann i hver ende av lakenet og holdt, en tredje mann trakk og en fjerde leste opp hvem som hadde vunnet, alltid like spennende. Jeg husker godt første gang jeg gikk på kino, den gamle kinoen. Den ettermiddagen husker jeg. Så snart lyset ble slått av, ble jeg redd, gråt litt, og ville gå hjem. Jeg fikk 25-øringen tilbake med beskjed om ikke å komme igjen før jeg ble stor.

Lørdagene pleide jeg å få 25 øre i lommepenger av mor til å kjøpe frukt. En tid gikk jeg i speideren og har mange gode minner derfra. Frk. Opsal var troppssjef, i tillegg var det mange patruljeførere. Tilstelninger ble ofte holdt i andre etasje i Sandnes Sparebank, og sketsj hørte med til underholdningen. En gang kom en speider med ryggsekk, ullteppe, tykke støvler og stor oppakning. Dette var 1930-åra. Neste speider hadde pakning med sovepose og litt mat, og siste mann kun rumpetaske og tabletter, det var framtiden. Dette er mer enn 70 år siden.

FOLKESKOLEN

I folkeskolen var det jenteklasse de tre første årene. Vi hadde en alle tiders frøken, Anna Øglænd. Vi forgudet henne. Tiårsdager ble markert med at frøken tegnet en liten ball på tavla, og så sang vi «Hurra for deg som fyller ditt år». En dag i uken leste hun høyt fra en bok. Heidi-bøkene var så spennende, og vi satt musestille og lyttet. De siste fire årene hadde vi lærer. Da hadde vi tatt farvel med lærerinnen vår, men de fleste av oss fortsatte i barneforening hos henne en gang per måned. Dette tiltaket var så populært at hun hadde flere foreninger for å gi plass til alle jentene.

Like før sommerferien ble skoleåret avsluttet med en tur for de øverste klassene. En gang var det buss til Njåskogen. Vi lekte, sprang på stiene, hadde konkurranser og medbrakt niste. Et annet år gikk turen til Hellestø, til havet, sandstranden og kaldt sjøbad. Men turen som huskes best er nok båtturen med «Gann» til Nedstrand. Hele skolen, det vil si de fire øverste klassene, dro på felles utflukt med lærere. Vi besøkte

landbruksskolen. Der var det felles bespisning, lek og moro. Det siste året i folkeskolen fikk en brå slutt da krigen kom 9. april. Undervisningen og skoleåret sluttet straks, og for min del også skolegangen. Jeg ville heller jobbe i bakeriet. Jeg var egentlig aldri glad i skolen.

EVAKUERING

Den dagen krigen kom, ble vi evakuert til Tengesdal i Høle. Vi kjørte i kolonner ut av byen. Jeg husker jeg var sammen med tanter, onkler, farmor og farfar. Første natten overnattet vi på bedehuset. Om morgenen kom tyskerne og så i vinduene. Tante beordret oss ungene til å stå i vinduene. Dagen etter ble vi flyttet over til skolehuset. Da var vi 15 personer som lå på gulvet. Denne bygningen står fremdeles ute på jordet, godt synlig fra veien. Mor, tante og onkel reiste til Sandnes om dagen og bakte brød. De kjørte med varevognen vår. Bensinrasjoneringen var ikke begynt. De solgte nybakte brød her oppe. Vi ungene hadde det kjekt, lekte med ungdommene, var ute og rodde og gikk på tur i fjellet. Vi kom ikke på at det var krig. Tyskerne gikk forbi skolen. Når det kom fly, brettet de ut flagget slik at flyet kunne se hakekorset. Om natten kjørte de lastebiler fra Gloppedalsura med døde soldater. Etter noen uker bar det tilbake til Sandnes. Men først feiret vi 17. mai i Tengesdal. Jeg husker mor hadde sendt opp brus og godterier.

KRIGENS HVERDAG I BAKERIET

Det var mer samhold på den tiden. Fikk vi tak i noe godt, delte vi alltid med andre. Vinduene i butikken var dekket av papirstrimler, som skulle beskytte mot

SANDNES

Nyt Bakeri og Conditori

Undertegnede har idag aabnet et bakeri og conditori i herr. T. H. Idlands eiendom ved krossen som anbefales det ærede publikum.

Sandnes den 12. februar 1924.

Telefon 260 Sverre Gran.

Far til Bjørg, Sverre Gran, annonserer for sitt nye bakeri. 12.02.1924.

glasskår hvis det ble sluppet ned bomber. Bakeriet vårt fikk store problemer med mangel på merker. Det var rasjoneringsmerker på smør, mel, sukker, sjokolade osv. Vi klarte oss ikke på lovlig vis, men mor var fra Karmøy. Der var det en hun kjente, og han var kamerat med sjefen på forsyningsnemnda. Der var de pålagt å brenne merkene. Kameraten hjalp til, men benyttet anledningen til å stjele merker som mor fikk. Han sendte merkene videre til Sandnes med styrmann Oddsen på «Sandnes». Mor skaffet han, som oversendte merker, to matrosdresser for han hadde to små gutter. Det gikk på byttehandel. Jeg husker en gang merkene ikke kom. Mor ble ganske redd, for vi hadde ikke varer. Så kom de i siste liten, i posten av alt.

Jeg syklet til Sola gjennom Soma leir hver søndag for å kjøpe melk og fløte. Jeg ble alltid bedt inn på gården, og fikk alltid noe godt. De ville så gjerne høre nytt

fra Sandnes. En søndag punkterte jeg ved Arbeidsgården på Soma. Da trillet jeg sykkelen tilbake til Solaveien, byttet sykkel og la ut på ny tur til Sola. Vi syklet mye i de dager.

Om sommeren laget vi iskrem for salg. Vi reiste til Stavanger og kjøpte store isblokker. Hjemme hadde vi en stor kasse kledd med aluminium, den stod i bakgården. Kinnen ble plassert oppi der, knust is og grovsalt ble lagt lagvis rundt beholderen, og så måtte vi dra kinnen for hånd. Senere overtok elektrisiteten, men isen ble uansett veldig god.

UNGDOMSTID

Ungdomstiden var preget av krigen. Jeg var med i losjen. En gang dro vi med toget til Nærbø og skulle delta på møte der. Vi overnattet i ei løe, og om morgenen skulle vi gå i kirken. Noen av oss hadde problem med å holde oss våkne, for det hadde blitt lite søvn.

Vi likte å reise med tog til Ålgård. Der var det alltid så god underholdning, syntes vi. Ålgård var også bra for oss som likte fotballkamp. Da syklet vi, og spillerne var flinke. Far min hadde vært ivrig fotballspiller, og kanskje det var grunnen til min interesse for sporten.

Vi reiste mye til Karmøy gjennom hele oppveksten. Mor hadde barndomshjemmet sitt i Åkrahamn, og det ble ferieplass for mor, hennes søsken og familiene. Under krigen var det konvoier som gikk, mange båter i lag. En nydelig kveld i Åkrahamn var jeg med noen ungdommer på sjøen, der det var måneskinn og rolig hav. Så hørte vi plutselig tyskerne rope at vi ikke hadde lov å være der. Vi var glade da vi kom oss på land.

Da freden kom, gikk vi helt i ekstase. Vi hadde butikkene oppe bare noen timer, så gikk vi ut og festet.

BRØDBUTIKKEN

Vi hadde ærendsgutt som syklet og leverte brød som var bestilt. Han leverte både til privatkunder og til butikker. Lenger nord i Langgaten, omtrent ved Turnhallen, hadde vi en liten filial noen år. Det hendte jeg var alene i butikken her. En stor del av brødsalget skjedde via brødbiler. To ganger i uken gikk turen til Trones, Austrått, Bråstein og Figgjo. To andre dager var ruten Årsvoll, Tjelta, Dysjaland, og om sommeren også til Sele, Rege, Vigdel og Hellestø. Søster til mor, tante Karen, skaffet seg sertifikat og kjørte brødbilen i mange år.

En gang, det var før krigen, fikk jeg være med brødbilen til Hellestø og skulle overnatte to netter hos kjente. Sønnen i huset var fyrvokter på Feistein. Jeg fikk bli med proviantbåten til Feistein fyr. De spanderte saft og kaker, tok meg med opp i fyret og visste ikke det beste de skulle gjøre. Hjemlengselen var likevel så sterk at jeg greide ikke mer enn en natt borte før jeg måtte hjem igjen.

I Rogaland fylkesleksikon fra 1950 beskrives bedriften. «I 1932 døde innehaveren bakermester Sverre Gran, og firmaet ble fortsatt av fruen, Bergliot Gran. Virksomheten omfatter bakeri og konditori med fremstilling av alt innen faget. Videre detaljhandel i kolonial. Kundekrets Sandnes og omliggende distrikter. Firmaet beskjeftiger 6 personer.» Vi hadde også kolonialvarer, men reglene var slik at brødbilen hadde ikke lov å bringe ut annet enn bakerivarer.

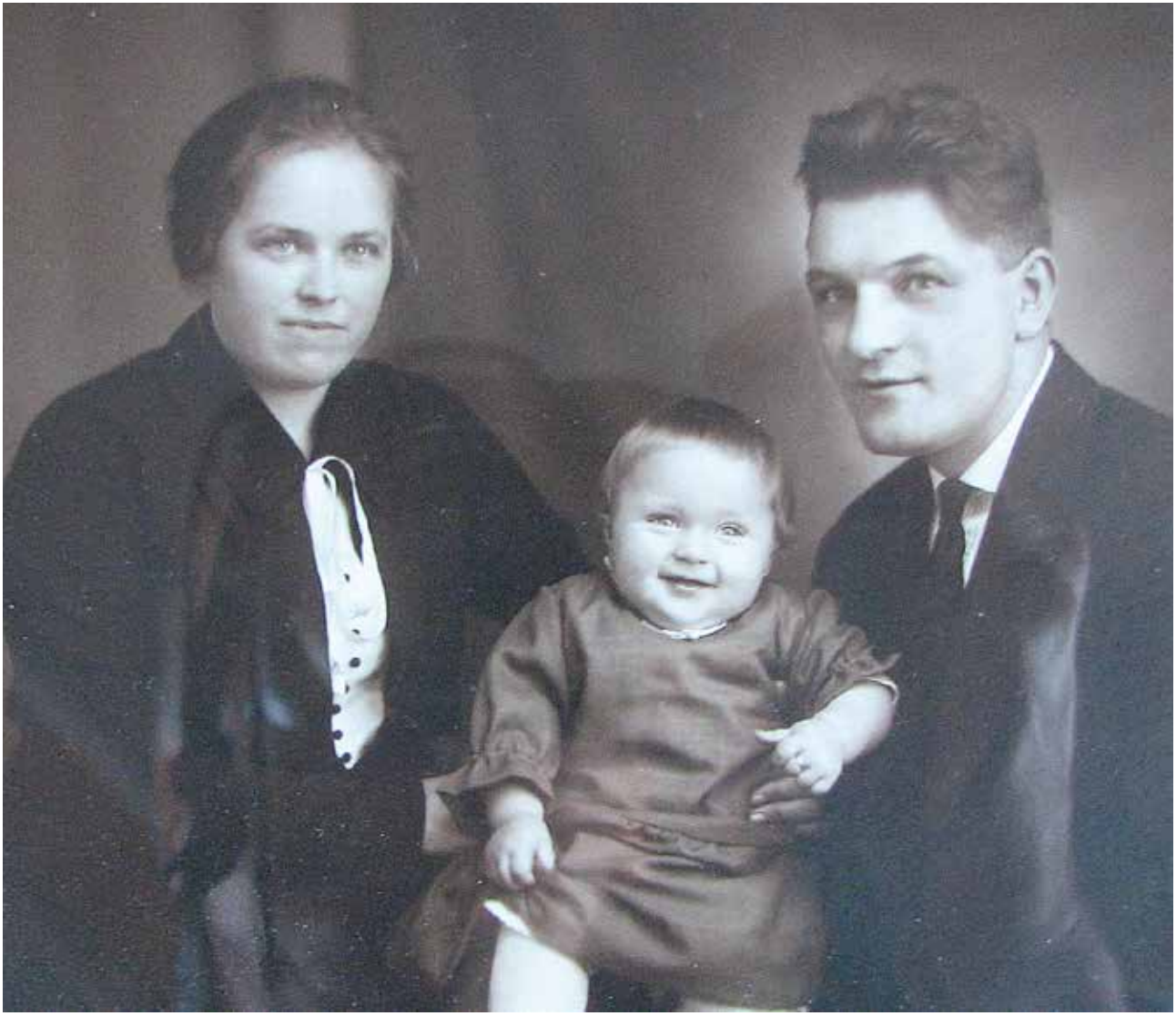

Familien Gran hos fotografen. Sverre Gran døde brått i en togulykke allerede i 1932. Fotografi: privat eie, fotograf ukjent

MOR OG DATTER

Arbeidsstaben i butikk og bakeri var stabil. Det var mor og jeg, en bakermester og ofte var onkler og tanter aktive i bakeriet og butikken opp gjennom årene. Mor var forretningsdrivende og enslig forsørger med lange arbeidsdager i mange år. Vi hadde det godt, egentlig god økonomi, og ferie hvert år. Jeg har reist mye, oftest til Åkra, men også en tur til utlandet helst hvert år. I mange år kjøpte jeg en mokkakopp fra hvert opphold. Så ble skapet fullt, og jeg gikk over til små bunadskledde dukker. De står i trappeoppgangen på rekke og rad.

Mor og jeg jobbet sammen, og vi bodde sammen over butikken så lenge hun levde. Hun døde 98 år gammel, da hadde jeg passert 70. De siste tre årene trengte hun hjelp, men hun ville ikke på sykehjem. Hjemmesykepleien møtte trofast opp og var til stor hjelp. Vi hadde et veldig nært og et utrolig godt forhold i alle år. Hun var klok og myndig, men ga meg alltid frihet og oppmuntring.

FRITIDSSYSLER

Jeg har egentlig ikke engasjert meg så mye i foreninger og lag. Etter freden blomstret losjen, og da begynte jeg i en søsterring. Vi var opprinnelig 20 stk. som møttes til treff en gang pr. måned. Etter hvert har mange falt fra av ulike grunner. Nå etter 65 år er vi fire igjen. Virksomheten dør ut av seg selv, ser det ut til.

I vår familie var hørselen ofte et problem. Jeg har vært aktiv i hørselslaget i mange år. Selv hører jeg godt, kanskje medlemskapet har virket forebyggende?

ALDERDOM

Bakeriet leies ut. Jeg har gjort litt forskjellige erfaringer fra det feltet. Nå er det Romsøes Conditori som er leietaker. De er ryddige, behagelige og leverer godt bakverk. Jeg har ikke tenkt å selge. Det får andre ta seg av.

Det er blitt min tur å være eldst. Beina er litt skrøpelige. Hver morgen har jeg besøk av hjemmesykepleien, som kommer hit og drar på meg helsestrømper. Kroppen forteller at det har blitt mange tunge løft i årenes løp. Ellers er jeg utstyrt med rullator og tar meg foreløpig greit opp trappene. Jeg liker gammeldans og har funnet meg godt til rette på Gandsfjord eldresenter. Der møter jeg fast opp og trives blant venner.

Ellers føler jeg meg hjemme i Metodistkirken. Dit er det kort vei, og der er det fine kveldssamlinger for «Vi over 60». Dagtid benytter jeg bl. a. til brodering og venner. Jeg er heldig som bor sentralt og har mange gode venner rundt meg.

Borghild Røyseland

Født 1926 i Kvinesdal
Gift 1953 med Ole Røyseland
3 barn
Handelsskole, stenografikurs
Husmor, stortingsrepresentant

Hun er født og oppvokst i Kvinesdal der hun hadde en trygg barndom blant mange søsken på et lite gårdsbruk. Voksenlivet startet tidlig, først med handelsskole i Flekkefjord, så direkte til Sandnes i 1943. I Sandnes ble det arbeid, giftermål, bolig og barn. Men snart var hun kastet ut i politikken. Der har hun gått gradene i bystyre, formannskap, fylkespolitikk og Storting. Sandnes har gjennom årene hatt tre kvinner som faste representanter på Stortinget, og en i regjering. Borghild Røyseland er en av dem. Hun nyter sitt otium i Sandnes.

BARNEFØTTER

Kvinesdal var kjent for store barnekull og Amerika-utferd. Pappa, Ånen Jerstad, var 18 år første gangen han drog over. Da han og mamma giftet seg, hadde han vært der to ganger. Mamma hadde før giftermålet gått i skredderlære, og det fikk hun bruk for. Vi var hele tolv søsken; jeg var den åttende. Barndommen var preget av uvanlig godt samhold i søskenflokken. Gården lå nede på flaten med barnerike familier i nærheten, men til hverdags hadde vi nok med skolen, annen hver dag, og oss selv. Vi barna hadde plikter heime, og mor var ivrig med ute i leken med barna. Slå ball var populært, og mor var nøytral server som ga opp for begge lagene. Da slapp hun å springe. Gården var ganske liten, bestefar delte den på tre sønner. Pappa dyrket opp ny jord, men det ble aldri mer enn 25 dekar innmark. Der var mye utmark, og han satset på skogplanting, men skogen ble ikke hogstmoden i hans tid. Mamma sydde alt, kjoler og dresser. Vår folkeskolelærer Ro var svært samfunnsengasjert og dyktig, og han kom til å bety mye for hele søskenflokken. Samtlige tolv søsken hadde i alle år en og samme lærer. Hele barneflokken hadde lett for å lære. Lærer Ro minnet stadig elevflokken om framtiden. «Snart er det deres tur til å bestemme, oppfør dere slik at bygda kan bli stolt av dere.»

Vegguret er et kjært minne fra barndomshjemmet i Kvinesdal

Jeg var så glad i skolen at jeg gråt den siste dagen. Det var lite penger heime, men vi led ingen nød. Vi var mange søsken, det var ingen selvfølge at foreldrene hadde råd til å følge oss opp videre.

UNGDOM OG UTFERDSTRANG

Skoletilbudet i Kvinesdal var begrenset. Flekkefjord var byen vår. Der var det handelsskole. På den tiden var handelsskolen ganske ettertraktet. 16 år gammel forlot jeg hjemmet og dro på handelsskole, og så snart eksamen var unnagjort, reiste jeg videre til Sandnes. Der var ei søster alt etablert, og det føltes trygt å ha kjentfolk i nærheten. Dette var i 1943, ei uke før jeg fylte 17 år. Søstera mi og mannen hadde en liten kolonialbutikk på Lura. Det ordnet seg slik at jeg fikk meg butikkjobb hos disse det første året, mens hun gikk ut i barselpermisjon. Året etter kom jeg over en avisannonse, søkte og fikk arbeid på Forbruken i Forsand. Det var fortsatt krig, og det var her jeg opplevde fredsdagene. Jeg ble værende i Forsand halvannet år, til en svoger som var butikksjef hos Idland, tok kontakt og tilbød meg jobb som ekspeditrise hos Jakob Idland.

Dette var en stor manufakturforretning. Arbeidsplassen likte jeg, Jacob Idland og fruen var begge aktive i driften. De var omtenksomme og gilde å arbeide

Et lykkelig brudepar: Borghild og Ole Røyseland.
Fotografi: privat eie, fotograf ukjent

for. Jeg kom i 1946, og etter to år ble jeg forfremmet til førstedame/avdelingsleder for ti ansatte. I den stillingen ble jeg til 1953. Det året giftet jeg meg, og jeg ble gravid. På den tiden var det vanlig å trekke seg tilbake fra arbeidslivet under svangerskap. Det ble naturlig å gå over til husmoryrket.

Folkeskolelærer Ro, som hadde en lærerbror i Sandnes, hadde tent politikeren i meg. Alt som ung var jeg politisk interessert, men da gjorde jeg som pappa og Bent Røiseland, og stemte Venstre.

SMÅBARNSMOR

Mannen min var fra Kvinesdal, han òg, men vi var oppvokst på hver vår side av elva, i hvert vårt dalføre og hadde ikke truffet på hverandre før vi møttes i Sandnes. Vi var utrolig heldige og fikk oss tomt og hus høgt oppe i Austråttbakken med en fantastisk utsikt.

Mens barna var små, var hjemmet og barna selvsagt det viktigste. Mannen var sjukepleier, ansatt på Dale i 30 år. I småbarnsperioden var han formann for Fredheim bedehus, og det ble naturlig for meg også å bruke mye tid på Fredheim. Jeg har alltid likt meg godt i Sandnes.

Jeg har omtrent alltid vært opptatt av misjonsarbeid, var styremedlem i Vestlandske Indremisjon i Sandnes i 1950-55, og senere da barna vokste til, styremedlem i Rogaland Indremisjonskrets 1969-71.

POLITIKER FOR KRISTELIG FOLKEPARTI

Jeg så utfordringen som lå i politikk og organisasjonsarbeid. Både mannen min og jeg fant feste i Krf. Han begynte først, i Høyland kommunestyre. Ved kommunevalget i 1971 ble jeg spurt om jeg var villig til å bli ført opp på KrF-listen. Da trakk han seg, for det var aldri aktuelt for oss at begge skulle delta i lokalpolitikk samtidig. Jeg fikk en plass trygt og godt et stykke nede på listen. Dagen etter valget fikk vi litt tilfeldig besøk av en tilreisende lokalpolitiker. Han fikk føle spenningen

Borghild Røyseland var mangeårig politiker for Kristelig Folkeparti. I 1985 ble hun valgt inn i Stortinget. Bildet er fra 1986.
Fotografi: Byarkivet i Stavanger/Rogalands Avis

i huset, mens stemmene var under opptelling, og kunne ikke dy seg. «Fru Røyseland, jeg er så gammeldags at jeg forstår ikke hva kvinnfolk har å gjøre i politikken.» «Det sier du, som har utearbeidende og selvstendig kone. Halve befolkningen er kvinnekjønn. Det er ting kona ser bedre enn mannen.» «Si meg, hva skulle nå det være?»

Det året gjorde KrF et svært godt valg, 12 representanter kom inn, tre flere enn sist. Jeg kom inn som eneste kvinne. Etter valget skulle vi konstituere oss, og tre skulle blant annet til formannskapet. To av kandidatene pekte seg ut. På tredjeplassen var det kanskje litt usikkerhet. Men så var det en i flokken, Leiv Borsheim, som tok ordet: «Når me nå har fått ei kvinne inn, foreslår eg at hu går rett i formannskapet.» Og slik ble det. Dermed havnet jeg direkte i formannskapet.

Medlemskapet i Sandnes bystyre og formannskap gikk over perioden 1971-79. Jeg var medlem av sosialstyret 1976-84, og formann 1980-84. Det var ikke bare enkelt å hoppe rett inn i formannskapet. En kunne føle seg som en liten spurv i tranedans. Men etter første bystyreinnlegget, fikk jeg fin omtale i Rogalands Avis.

Politikken ble bare mer og mer utfordrende for meg. Og jeg kom med i politikken på fylkesplan. Jeg ble med i Rogaland fylkesting fra 1979. Da trakk jeg meg delvis unna lokalpolitikken. Jeg var medlem av fylkets helse- og sosialstyre 1979-85, fylkesutvalget 1983-85, nærings- og sysselsettingsstyret 1983-85 og fylkesvaraordfører 1983-85.

Jeg ble første kvinne som var fylkesvaraordfører i Rogaland. Det var tid for Oljemesse i Stavanger. Mannen min og jeg tok oss en tur dit. Rett innenfor første dør stod nyvalgte fylkesordfører Vaage i prat med en røslig kar med ryggen mot oss. «Før du går videre, må du hilse på vår nye fylkesvaraordfører», utbrøt Vaage. Gjesten snudde seg resolutt mot mannen min, grep begge hendene hans og gratulerte han, før han stormet videre. Meg enste han ikke.

Politikk blant kvinner var ikke uvesentlig for meg. Jeg var formann for KrFs Kvinner i Sandnes 1965-69, formann KrFs Kvinner i Rogaland 1969-73, medlem i landsstyret i KrFs Kvinner 1971-84 og formann 1978-84.

I to perioder 1973-81 var jeg varamann til Stortinget. I den perioden har jeg møtt på alle storting mellom 1974-81 i kortere eller lengre tid. Det var Jacob Aano jeg vikarierte for. Han var engasjert bl.a. i Europarådet, og hadde ofte behov for vikar. Første gang jeg møtte på Stortinget, tok jeg kontakt med kontoret, det er vanlig praksis, og fikk beskjed om «at i morgen er det stortingsåpning med kongebesøk, du hører til den delegasjonen som tar imot Kongen». Litt senere utpå dagen, da vi alt var i gang med møtevirksomhet, kom betjenten jeg hadde snakket med, dro meg litt til sides: «Beklager, du er bare vararepresentant og skal ikke møte kongen. Det gjelder kun faste representanter». En annen gang ble det min tur til å hilse på kong Olav.

På denne tiden ble jeg valgt inn i KrFs sentralstyre og arbeidsutvalg for tidsrommet 1978-84. Var medlem i rådet i Norad 1981-83,men da forespørselen om styremedlem i A/S Vinmonopolet kom, måtte jeg tenke meg om. Jeg hadde en prat med mannen min om saken, og endte opp som styremedlem i A/S Vinmonopolet

1979-85, oppnevnt av Stortinget. Det innebar å se til at landets Vinmonopol forholdt seg til lover og regler som Stortinget hadde bestemt. Etter seks år sa jeg takk for meg. I etterkant har jeg forstått at min deltagelse på disse styremøtene ble verdsatt. Det var jo positivt, for da generalsekretæren i Kristelig folkeparti noen år tidligere lanserte navnet mitt i denne sammenhengen, så hadde dette også med kvinnekvotering å gjøre. Hvis ikke vårt parti hadde en kvinne klar, så ville trolig kvinnen bli hentet inn fra et annet parti, og vi kunne miste styreplassen.

STORTINGSREPRESENTANT 1985-93

Nå var barna voksne, jeg hadde passert 59 år og flyttet inn i en av Stortingets leiligheter i Parkveien. Det ble to perioder, etter valgene i 1985 og i 1989. Den første perioden var jeg medlem av forbruker- og administrasjonskomiteen. Blant annet sorterte Kongens apanasje under dette. I statsbudsjettet var det et ønske om modernisering av kjøkkenet på Skaugum. Komiteen fant å måtte be om en befaring og ble mottatt av kronprinsparet på trappen, deretter omvisning. Kjøkkenet var som et gammelt institusjonskjøkken, utrolig tungvint, upraktisk og umoderne, uten plass til et lite spisebord engang. Etter omvisningen orienterte kronprinsparet om byggeplanene rundt et kaffebord i et siderom. Her var det selvbetjening med kaffe og kaker. Da vi hadde drukket opp kaffen, tok kronprinsessen kaffekannen og ville servere oss mer. Hun henvendte seg først til meg. Jeg takket nei, men så angret jeg, tenkte senere å kunne si at du var blitt servert kaffe av Dronningen. Så da hun var ferdig med runden måtte jeg innrømme at jeg hadde ombestemt meg, det er ingen skam å snu. Jeg fikk kaffen servert og var fornøyd.

I perioden fra 1989/90 var jeg nestleder for sosialkomiteen. En av de sakene jeg virkelig konsentrerte meg om, var enketrygden og endringer i Samordningsloven. Etter mye, mye forarbeid fremmet jeg saken «Ber regjeringen komme tilbake med endringer i samordningsloven --». Komiteen min skulle behandle saken, og hele komiteen gikk inn for mitt forslag. Stavanger Aftenblad skrev «Enkepensjonen, full klaff for Borghild Røyseland.»

Styrevervene var ikke slutt. Jeg forlot Vinmonopolet og ble styremedlem i Kristenfolkets Edruskapsnemnd fra 1987. Jeg var varamann til Nordisk Råd 1985/86, og styremedlem i Folk og Forsvar 1989/90. Etter to stortingsperioder var jeg omtrent pensjonist, og jeg ønsket ikke gjenvalg. Jeg ønsket meg fritid til å dyrke heim og familie.

Jeg har fått reist mye i landet og besøkt mange lokallag. Stortingsrepresentanter reiser gratis i Norge, i politisk virksomhet. Dette har jeg bevisst benyttet for å styrke partiet, KrFs Kvinner og lokallag.

I Amerika bor to av søstrene mine, og det har i årenes løp blitt 14 turer til Amerika på meg. En høst på Stortinget var jeg i en delegasjon som møtte i FNs generalforsamling. Det var en stor opplevelse.

ALDERDOM

Tiden går. Jeg er blitt alene, og nå har jeg flyttet fra hus og hage og vidt utsyn på Austrått. Her en dag feiret jeg bursdagen, 84 år. Da sa jeg til oldebarnet: Tenk jeg blitt så

Ole og Borghild Røyseland, malt av E. Røyseland.

gammel. Men fireåringen svarte «Det gjør ingen ting, for når du kommer på den andre siden, blir du ung igjen.»

Jeg har funnet meg til rette i en lettstelt fin leilighet i Nygårdstunet, sentralt i Sandnes. Her er det godt med overnattingsplass for den nærmeste familien, det var viktig for meg.

Helsen er tålig bra, men for et par år siden kom jeg til sykehuset og ble minnet om at livet kan være skjørt. Jeg tar medisinene, steller meg selv, og er glad jeg er så frisk.

I en åtteårsperiode ledet jeg bibeltimer i Gandsfjord eldresenter. Nå tar jeg det roligere. En annen har overtatt ledelsen, og jeg er deltager. Bilen min er god å ha, til småturer. Sommerdager kan jeg dra til Kvinesdal og besøke slekt.

Det har vært nåde fra Gud hele veien. Vi var fattige folk, men alt det jeg har opplevd! Jeg har hatt et så interessant liv og har lært så mange interessante mennesker å kjenne. Det har vært et rikt og godt liv med mange gode kristne venner.

Gudrun Hetland

Fødd 1929 i Høyland (Sandnes)
Gift 1953 med Odd Hetland
To born
Bonde

Ho vaks opp på gard, ein relativt liten gard, litt utanfor allfarveg, men høgt og fritt. Der var ingen sysken, men mykje natur, dyr og draum. Trass i at ho var skuleflink valte ho bort skule og fann seg til rette med gardsarbeid på odelsgarden. Ho er ei moderne kvinne som meir enn andre har opplevd, og fått følgt, ei enorm utvikling frå det gamle jordbruket og framover. Slitet ved å velje bondeyrket har kroppen fått merke.

OPPVEKST

Her på garden Ur-Eikeland er eg fødd, her har eg hatt barndom og vaksenliv. Eg var einebarn, rett nok var det ei syster som døydde då eg var fem år. Garden ligg fritt og fint til, på ei høgd, omlag 7-800 meter frå hovudvegen gjennom Søredalen. Frå stoveglaset ser ein over Skjelbreitjørna til gardane på Leikvam og Skjelbrei. Ved neste augnekast trer Sygnå, Sviland og Hana fram. Her sprang eg som småjente, mellom åker, eng og husdyr. Her var fleire generasjonar og kjentfolk på dei to nabogardane like ved. Det var vel aldri einsamt, her skjedde så mykje på garden dagleg. Fjøsstell med mjølking morgon og kveld, kyr og kalvar skulle ha fôr og stell. Mjølka skulle dagleg ned til hovudvegen, og spanna skulle hentast inn til vasking seinare på dagen. Naboane samordna seg med å frakte spanna til og frå mjølkerampa.

I stallen stod hesten, han blei brukt både på åkeren og til transport. Sauene hadde eige hus. Det hadde sjølvsagt hønene òg. Det var mange uthus på garden. Gamle bestefar var i si tid redd eldbrann og fann det tryggare med mange mindre enn ein stor bygning. Dette gjorde nok arbeidet ekstra tungvint. I fjøset måtte til dømes fôret fraktast i kasse fram til kvar bås. Samstundes stod bygningane så tett at det nok ikkje var særleg sikra mot brannfaren.

Ein gong han far skulle hesje, støytte han spettet i noko hardt, det var eit potteskår. Han melde i frå, slik vi var lærd opp til. Det enda som eit registrert gravfunn, men utgraving har det aldri blitt. Frå vår sjåstad kunne haugen vore planert ut, det ville gitt oss laglegare gardsdrift. Planering får me ikkje lov til. Myndigheita har veldig makt. Nå er det omlag 75 år sidan.

DIFTERI

Ferdig med folkeskulen, gjekk turen til framhaldsskule på Hana. Vegen var lang nok, grusveg med stein og hol. Det var krig og sykkeldekka var ikkje bra. Eg flytte inn til kjentfolk i Strandgata for å få ein lettare skuleveg det året, men skuleåret skulle bli litt annleis. Eg fekk difteri, lækjaren Fugelli, far til Per Fugelli, fekk meg lagd inn på Stavanger sjukehus. Der blei eg liggjande i seks til sju veker, ingen fekk vitje meg. Sjukdomen var svært smittsam, og ettersjukdom skulle ein passe seg for. Etter sjukehusopphaldet blei eg send heim, med ordre om å ta det roleg, først 14 dagar i senga. Det blei ikkje meir skule på meg det året, ikkje seinare heller. Eg var nok veldig glad i norskfaget, men samstundes tidleg viss på at garden på Ur-Eikeland var framtida mi. Til tider hadde eg nok lyst å komme meg ut. Far forstod meg veldig godt. Han hadde sjølv vore ute. Han og fleire brør drog forresten til USA for å legge seg opp pengar. Vel attende i gamlelandet kjøpte han seg ein liten gard i Søredalen for nokre år, før han slo seg ned på heimegarden.

DET GAMLE BONDEYRKET

Heilt i frå eg var ganske ung har gardsarbeidet vore kvardagen min. Eg har kjent gleda og slitet på kroppen i mange, mange år. Bondeyrket har ein fast syklus år ut og år inn. Garden vår hadde stor utmark, om lag 1500 dekar og godt beite. Dyrka areal var vel 40 dekar, det

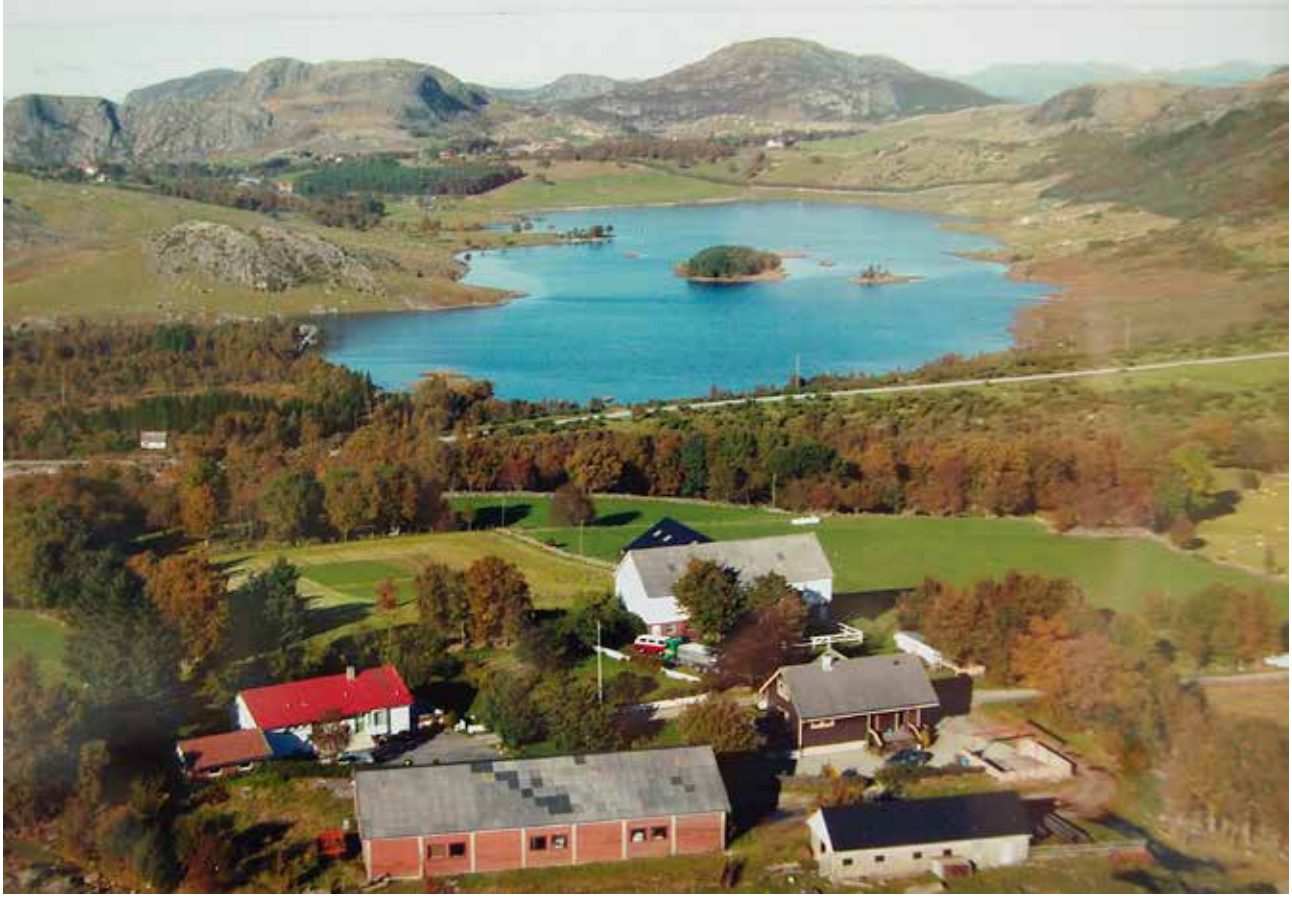

Ur-Eikeland ligg høgt og fritt. Me ser Skjelbretjørna midt på biletet.

kunne gjerne vore større. Me dyrka potet og grønsaker slik at me var sjølvforsynte. Dyrehaldet var variert, hest, tolv kyr, ungdyr, griser, sauer, høner og kyllingar. Fôret som gjekk til gjennom vinteren måtte dyrkast, og ein kornåker høyrde til.

Etterjulsvinteren kunne vera roleg. Planlegging og litt vedlikehald var vanleg. Gjerdestolpar og hesjestolpar måtte fornyast, borken skulle skavast av på desse. Reiskap måtte fram, nokre skulle tjærebreiast, andre reparerast. Så skulle våronna førebuast. Alt i februar

måtte det sorterast ut settepoteter, legge dei i kassar, og få dei fram i lyset for spiring.

Så var vårvinna der. Gjødsel etter husdyra, land og hevd etter storfe skulle ut på markene. Landet hadde eiga kjerre, landkasse med spreiemekanisme montert bak på kjerra. Hevda blei lessa i kjerre, køyrd ut på marka, og lagd i dungar på bakken, så var det å ta greipa fatt og spreie det heile jamt utover. Eg hugsar at arbeidet med å lesse hevd var utruleg tungt. Då streika ryggen min, og eg måtte gje meg. Arbeidet ute var avhengig av temperatur og vêrtilhøve. Ein tidleg vår ga oss betre tid, då blei det ikkje så hektisk. Markene som ikkje skulle gro igjen til høy, måtte pløyast, horvast, hyppast. Kornet blei sådd med hand, men seinare med såmaskin. Etter såing måtte kornåkeren tromlast. Potetene blei sette for hand, og hyppa over utpå ettermiddagen. Rotvekstane kom i jorda ved hjelp av eit såapparat «ein trilt», ei og ei fòr (rad) om gongen. Kunstgjødsel blei spreia med hand.

Rundt påsketider kom lamma, me måtte halde oppsyn med sauene på dei tidene. Det var spennande. Eit eller to lam, trillingar var sjeldnare. Eg hadde små nevar og blei sett til å ordne opp ved vanskelegare fødslar. Det var ikkje berre kjekt.

Ute grodde det opp, kampen mot ugraset var årviss, like så måtte ein sjå til med sprøytemiddel mot insekt. Sprøyting mot ugras var sjeldnare. Overgjødsling høyrde med.

På føresumaren var dei 60-70 sauene og lamma klare for beiting ute, men før det skulle dei klyppast. Dette arbeidet likte eg. I mange år hadde me sauene på beite på garden, men beitet var ikkje det beste. Her vaks rome, denne vakre guloransje romeblomen som utset lamma for sjukdommen alveld. Det var lett å sjå på augo og øyre om dyret var smitta, då var det å få dyret i hus og setje det mørkt ei vekes tid. Men lammet var for alltid redusert, og blei aldri skikkeleg restituert. Det var alltid lamma det gjekk ut over. For å få bukt med denne sjukdommen, blei sauer og lam seinare sende på heiebeite.

I mai var det tid for å hente stein frå åkrane, kvart år kom det fram ny stein. Steinen blei plukka opp for hand, lagt i kjerre og tømt i utkanten av åkeren.

Torvskjering kom etter vårvinna. Torvbeen låg avsides opp i gjennom, naboen hadde sin bee nær vår. Det var gilde dagar, det var folksamt rundt oss. Me åt ute, hadde med ekstra god niste, egg høyrde med.

Vekene gjekk fort, dei sådde grønsakene vaks. Ved nådde 10 cm høgd eller der omkring, var det tid for «tynning» i rekkene, slik at det beste eksemplaret fekk vekse fram utan nær konkurranse. Då kunne me gå krumbøygde i fòrene i dagevis og sortere ut. Dette gjaldt kål, kålrot, roe, gulrot og fôrmergkål, men sortimentet var ikkje like omfattande kvart år.

På føresumaren var det klart til å slå høyet. Hest og slåmaskin var på plass. Slåmaskinen hadde mange små trekanta knivblad, som måtte fungere. Blei dei skada av stein, måtte dei slipast eller så måtte eit nytt blad erstatte det gamle. Reserveblad låg klar, men me måtte til tider ta turen til Sandnes og la ein smed slipe ned skadde knivblad. Me hadde ein slåmaskin som blei dregen av berre ein hest. Det var tungt for hesten, han

måtte ofte ha seg kvilepause. Arbeidet gjekk seint. Eg sat på slåmaskinen, styrde hesten og slo graset.

Høyet kunne turkast på bakken. Då blei det raka saman ved hjelp av hest og rive og lagt i rullar i kveldinga. Deretter samla me høyet i såter, best mogleg verna mot nattetåka. Morgonen etter blei same høyet spreia med hest og høyvendar, for å bli liggande i tynne lag utover bakken i solsteiken. Dette arbeidet måtte skje kvar dag, morgon og kveld. Etter nokre dagar, ved gode vêrtilhøve, var høyet turt og eigna til å køyrast inn. Vestlandsvêret er lunefullt, derfor var det tryggast å sette opp hesje, og legge høyet på ståltrådar i fire høgder. På det viset var du ikkje så vêravhengig. Hesjehøy tålte regn. Blei det mykje regn kunne det nok gå ut over kvaliteten.

Turt høy skulle i hus, det blei kalla høying. Då var det fram med høykjerre, tong og tau. Det var mest ein kunst å lesse høyet på kjerra. Breie, store lass, ein eller ei, gjerne eg, blei plassert oppi lasset. Oppgåva var å fordele dei store gaffellyfta som blei lagd på det stadig høgare lasset. Til slutt kom tongjå og tauet, og lasset blei strama opp så pass at ein trygt kunne køyre opp låvebrua. Men hjå oss var der inga låvebru, men ei nedkøyrsle og derfrå måtte høyet lempast på plass opp i høyrommet inne i låven. Det var eit utruleg stort slit. Når høyonna var unnagjort var det tid for utslått. Beitegraset blei slått med ljå. Lagt utover og turka på bakken. Utslåtten nær hovudvegen var ekstra gjæv, då såg me andre folk, lærarbilen og andre bilar fara forbi. Og kan hende fekk me ein prat med ein ungdom frå ein annan gard.

August var roleg. På denne tida samla me inn sauene for eit karbad. Ein og ein sau blei lempa ned i karet. Vatnet var tilsett kreolin, og dette skulle fjerne flått og andre insekt som hadde slege seg ned i ulla.

Korn og rotvekstar gjorde seg klar til hausting. Det var tid for skurd, kornslått, avhengig av kornslag og temperatur. Var det mykje regn utover sumaren kunne deler av kornåkeren legge seg flat og bli umogleg å hauste. Det var ille. Ytre kant av åkeren blei innleiingsvis slått med ljå slik at kornet ikkje skulle skadast av tung reiskap. Så blei det laga bendel av halm til å binde rundt og stø kvart kornband. Kornbanda turka ute, då blei dei sett saman i dobbe, åtte til ti band saman i ein krans. Før me fekk eigen traktor var det i mange år mogleg å leige traktor hjelp til å skjere kornet, skurdtreskjar. Kornbandet blei maskinelt utstyrd med sjølvbindartråd. Det var eit framsteg, og letta arbeidet vårt. Etter dagar i dobbe var det tid for å là. Kornbanda blei frakta inn, lagd sirleg utover, oppå høyet inne på låven. Der skulle dei ligge og godgjere seg før tresking.

Hardråde var det når ein skulle treskje. Me måtte opp dei bratte bakkane frå hovudvegen med eit langt tungt treskjeverk og hakkmaskin som følgde med. Hesten sleit, men mest verre var det etter endt arbeid då hest og utstyr skulle ned dei bratte bakkane. Då måtte ein bruke tau og halde igjen. Uthusa var så upraktiske for dette arbeidet at halmen i fyrste omgang måtte på utsida, for så å bli samla saman og lagra inne etter at treskjeverket hadde kome seg vidare. Kornsekkene blei lagra i løa ei tid, før dei blei frakta til mølle i Sandnes for maling. Denne lagringa på løa gjorde at mjølet blei ekstra godt.

Potetene skulle opp, først måtte lauvet fjernast, gjerne med sigd. Det mest primitive var å spa potetrisa, eit etter eit. Neste mann rista potetene laus og la dei klar for neste operasjon, som var å samle dei i bøtter og tøme avlinga i sekkar. Det var vanlegare å hyppe opp ei rad, hoppe over ei rad, hyppe den neste osb. Deretter gjekk ein og rista laus og grov fram potetene. Der låg dei i dagen og skein, klar for å hamne i bytte og deretter i sekker. Potethausting var typisk lagarbeid. For andre rotfrukter galdt å skilje lauv og frukt. Ei og ei rotfrukt blei dregen opp av jorda med eine handa medan ein stor kniv i andre handa fjerna litt av rota og skilte lauv og frukt. Lauvet la me i dungar bortetter. Fruktene samla me i fellesrekke for to rader. Lauvet var ferskfôr for kyr og ungdyr, og blei køyrd inn. Rotfruktene blei lessa på kjerre eller hengar og lagra inne for bruk bortetter hausten og vinteren. Det var ein utruleg mosjon å lesse inn roe, kålrabi og andre rotfrukter. Ein måtte bøye seg ned, famne to til tre rotfrukter, rette seg opp og lempe oppi kjerra, dette skulle gå fort, der låg alltid klar ei rotfruktrekke på kvar side av kjerra eller hengaren.

Seinhaustes var det tid for slakting. Grisen spesielt høyrde til juleslakt.Dette gjekk føre seg heime på garden. Det var eit tungt slag i hovudet, så stod ein klar, stakk grisen og samla opp blodet i eit kar. Busta, grisepelsen, trengte kokande vatn for å løyse. Derfor blei det ofte gjort opp bål ute, ei svær jerngryte blei brukt til kar. Mange bønder hadde lært seg slaktekunsten, dei som var ekstra kunnige gjekk rundt og hjelpte andre. Prinsippet frå gamalt av var at heile dyret skulle nyttast. Tarmar til pølse, blære til lampeskjerm, blod til blodmat, føtene blei syltelabbar. Dette var før fryseboksen si tid, kjøt og flesk blei salta og lagra i saltlake. Ribba blei turka, Koteletter og steik blei hermetisert. Slaktinga ute var ein ting, men alt arbeidet som følgde med inne på kjøkkenet, må ein ikkje gløyme. Som jente skulle du vere begge stader. Som nemnt skjedde griseslakt heime, medan sauer og lam blei frakta til slakthuset når tida var inne.

Gudrun stod brud i 1953, i kjole sydd hos Idland.
Fotografi: privat eige, fotograf ukjent

GIFTARMÅL OG TRAKTOR

Eg gifte meg i 1953. Det året kom der både husbond og traktor til Ur-Eikeland. Eg hugsar at eg handla brudeutstyr hos Idland, og førebudde meg på å gå heim, så trefte eg ein ungdom frå bygda som hadde fått seg sertifikat. Dermed kom eg meg heim i ein fart i staden for 1 ½ time til fots.

Me tok over ansvaret for garden på den tida. Det var fleire generasjonar på garden. Dei eldste hjelpte oss, seinare trong dei hjelp. I etterkrigstida var det fleire som skaffa seg traktor og blei hyra inn på gardane t.d. i våronn, slått, skurd og potetopptak for å få unna arbeidet på ein mindre slitsam måte. Dette tilbodet hadde me nytta oss av ein del. Så lenge me hadde hesten, hadde me hestereiskap, dei same år etter år. Andre traktoren vår var ein Dexta. Den var ikkje av dei største, men veldig grei å handtere for meg. Men traktoren sette krav til total utskifting av reiskapane. Det som var tiltenkt hest passa ikkje for traktoren. Nokre reiskapar kunne ein ha i lag med naboar, men det var ofte slik at når sola skein, ønskte alle same reiskapen. Samstundes kom stadig ny og betre traktorreiskap på marknaden.

Arbeidsoppgåvene på garden var omlag som før, men etter kvart kunne mykje utførast på ein laglegare måte.

HUSMOR OG HEIMEARBEIDANDE BONDE

Det var vokster i samfunnet, dei gylne 1960-åra merka me og. Eg lika arbeidet ute, og verdsette tekniske hjelpemiddel både ute og inne. På dette feltet skjedde ei utruleg utvikling på kort tid. Uthusa på garden hadde i mange år førd med seg eit ekstra slit. Samstundes var tida inne for å lagre høy i silo. Ny moderne løe med silo blei bygd og teke i bruk i 1956, dette var ein stolt augneblink.

Gudrun Hetland i hagen sin. Bak seg har ho Sviland, kor storstilt bustadbygging er i startfasen.

Garden kunne etterkvart ikkje gi oss avkasting til å løne to vaksne. Kvinna, generelt, var på veg ut i arbeidslivet. Hjå oss blei det mannen som fann seg arbeid ute, medan eg stod for dagleg drift av garden. Me delte fjøsstell morgon og kveld. Utviklinga i landbruket gjekk i retning av å rasjonalisere drifta, det gjekk mot færre dyrkingskulturar ute og redusert mangfald i dyrehaldet. Dagtid gjorde eg både gardsarbeid og husarbeid. Eg hadde middagen klar når mannen kom heim, etter maten gjekk me begge ut og gjorde unna pliktene.

Seinare kom nytt bustadhus. Byggearbeida gjorde me til alt hell unna i tida med høg inflasjon. Medan

borna vaks opp, var det butikk på Sviland, 3 km unna. Det var veldig praktisk, då kunne eg sykle av stad, og få handelen gjort ganske kvikt.

Sjølv om det ikkje alltid har skorta på tekniske hjelpemiddel, har det blitt tunge lyft i mange år. Eg likte å vere aktivt med i alle ulike gardsarbeid.

LAGSARBEID

Det er godt for nokon kvar å kome seg ut blant folk. Me sorterer under Sviland bydel. Her var det typisk spreidd busetnad. Dei fleste bebuarane hadde tidlegare tilknyting til ein gard. Blant tilboda for kvinnene i bygda var helselaget, saniteten, og misjonsforeining. Sviland Misjonsforening for NMS blei starta så tidleg som i 1861, og har ein lang tradisjon som ein av dei eldste i Sandnes. Der har eg ikkje vore aktiv, men i ei nyare misjonsforeining, etablert då eg var ung, har eg vore aktiv, og sjølvsagt i saniteten. I starten var det ytremisjonen, nå er det NOR misjon. Gjennom dette arbeidet gir me støtte til leirstaden på Horve og Strandleiren på Sola til dømes.

Saniteten var gjerne aktiv i saker som kom bygda til gode. Hovudlaget, sentralt, måtte i prinsippet godkjenne tiltaket. Skulekorpset fekk støtte, begge gutane våre var aktive der. Eit anna tiltak var barnekontrollen på Sviland. Då kunne eg gå ned og bli køyrd heim att. Saniteten har i mange år satsa på fastelavnris i februar, det gjorde laget vårt òg. Fjørene fekk me tilsendt, stundom som einskildfjører, andre år fleire ferdig saman i eit lite knippe. Bjørkekvistane fann me sjølvsagt ute i skogen. Det var om å gjere å finne unge friske greiner med gode fargar. Etterpå sat me på kjøkkenet og laga bukettar. Når helga nærma seg drog me til Sandnes til Mega og selde, og elles selde me i nærmiljøet.

BASARTID

Hausten var basartid, begge laga hadde basar. I mange år var alle gjenstandane handarbeid frå aktive medlemmer. Ei tid gjekk turen årleg til broderibedrifta til Bertelsen i Hommersåk. Der gjorde me store innkjøp av garn og lilla stoff til adventslauparar for begge laga. Kvar ettersommar fekk saniteten i stand ein utfartsdag for medlemmar og ektefellar. Det var alltid populært, og turen var aldri lagt til ein sundag, men gjerne ein tysdag. Eg var sekretær mange år, skreiv eit lite referat frå kvar utferd, og fotograferte alle deltakarane og stadane me vitja. Alle referat, foto, namn på folk og

Fjellbygda Pensjonistlag, stifta i 1995, var liv laga i ein fem-års-periode.

stader er nedteikna og ordna i album. Desse turane var årvisse i 30 år. Her ligg to tjukke album som fortel meir om den historia.

I seinare tid vart det starta ei pensjonistforening. Eldsjela var Anni Varås. Då ho døydde såg ingen syn på å drive vidare. Denne foreininga varde snautt fem år.

For få år sidan, mest på same tida som mannen min døydde, vart saniteten lagd ned, etter snaue 40 års drift. Sjølv var eg ikkje huga på styrearbeid nett då. Folketalet i bydelen aukar i byggefelta. Det er gjerne yngre folk, både tilflytta og dei som har røtene i bydelen. Det ser ikkje ut til at dei gamle laga interesserer, det skortar på nye medlemmer.

Misjonsforeininga til NOR misjon har berre fire medlemmer for tida, så ho heng i ein tynn tråd. Basaren som har vore årviss er avlyst dette året.

Eg har vore lite aktiv i politikken, men sat rett nok nokre år som sekretær i styret for Senterpartiet. Nå er eg helst fast på kjøkkenet, når dei har møte på Bøndenes Hus.

ALDERDOM

Utviklinga går sin gang. Sonen som nå driv garden har full jobb ved sida av gardsdrifta. Fjøset er ombygd, og tilrettelagd for ti hestar, kua måtte vike. Det var vemodig å ta farvel med kyrne. Men nå kan eg glede meg over å ha flotte, beitande hestar rett utanføre stovelaset.

For meg har gardsarbeidet vore hardt for kroppen, det merkast på verken. Arbeidet ute har vore så gildt. Eg tenkte aldri på å spare meg. Eg har aldri hatt sertifikat, men det hadde vore kjærkome nå. Kne, armar og skulder er utslitne. Det ser ikkje ut til at det fins medisin eller anna rådgjerd som hjelper, heller ikkje blåbær. Bussruta er denne eine skuleruta som går tidleg om morgonen, kjem til Sandnes to timar før forretningane opnar. Eg søkte i fjor om TT-kort og fekk negativ tilbakemelding, og tips om å nytte ordinær bussrute.

Eg har lang røynsle med å bake flatbrød. Det skal eg vere med å styre i år òg, ventar berre at nokon kan skaffe meg fint havremjøl. Vanleg kjøpevare er for grov. Eg trur bygdemøllene lagar finare mjøl.

Eg kan sjå tilbake på ei rivande utvikling i landbruket, og har utan tvil fått opplevd det gamle jordbruket meir enn dei fleste. Me slo utslått med ljå og alte fram kyllingar, det er utruleg mange gode minne å hente fram. Dei kan umogleg ha det så kjekt, bøndene i dag.

Kari Eikeland

Født 1931 i Sandnes
Gift med Harald Eikeland
Tre barn
Husflidskole, handelsskole

Kari er innfødt sandnesjente. Hun er alltid blid, og lett å be om en tjeneste, og utrolig lett på foten. I mange år har hun vært ivrig i folkesporten, turmarsj. Helsen er topp, hun er sjelden forkjølt og har aldri hatt influensa. «Ellers har jeg god husk om slik det var før i tida.»

OPPVOKST I SANDNES

Jeg er født i et lite hus på Brueland, men bare et halvt års tid senere flyttet vi til Skolten. Da jeg var fem og et halvt, flyttet vi ned i Langgata. Vi bodde rett overfor Rogaland Egglag, der det er rekkehus nå. I Langgata var huset vårt og nabohusene veldig små og sjarmerende. De er revet for lengst, men finnes på tegningen som nabogutten Johannes Haukland er mester for. Han jobbet i posten, men blir først og fremst husket som meget dyktig frimerketegner og som kunstneren bak byvåpenet vårt.

Jeg har gått på folkeskole, husmorskole, husflid- og handelsskole. Det var første året Hvaring hadde handelsskole i Sandnes. I samme klassen gikk Åge Storhaug.

Enok Berge, mannen bak Sandnes Dreieri som laget klesklyper og tresko, var bror til min morfar. Hjemmeindustri ble løsningen da bedriften hans trengte folk til å montere ferdig klesklypene. Montering kunne foregå hjemme, hele familien kunne hjelpe til.

Bestefar min, Lukas Berge, forbedret fjærene inni klesklypene. Ovenpå, i salen, hadde vi et stort bord, oppå det lå en metallplate. Der satt de om kvelden og monterte klesklyper. Søskenbarnet mitt, hun var fem år eldre enn meg, var aktivt med. Jeg fikk ikke lov å sette på klemmer, for jeg kunne klemme meg i fjæra. Jeg måtte sitte og sette på små klemmer, som skulle brukes til dokkeklær. Det var så feigt. Så lurte jeg meg til å sette på store klemmer også.

Jeg husker da «besten» ble begravd på Høyland kirkegård. Da tok vi drosje opp til kirken. Det var i august i 1936. Jeg var så liten at jeg ikke fikk være med inn

Klesklype fra Sandnes Dreieri, bedriften til morbroren Enok Berge. Kari var med på å montere klesklyper den gang dette var hjemmeindustri.

i kirka. Søskenbarnet mitt, hun som fikk montere klemmer, hun var så stor, fem år eldre, hun fikk være med inn. Og det blikket hun sendte meg da de gikk forbi meg og bror min i drosjen! Disse små episodene må i sin tid ha gjort inntrykk siden jeg husker det fremdeles.

Denne ferieturen har jeg ikke glemt. Mor min, far min, Richard Svarstad og kona skulle på årsmøte i IOGT i 1946. Det skulle være i Ålesund. Disse fire skulle kjøre i lag. Det endte med at de av alle ting leide drosje til Ålesund. Bilen var en sjuseter, inkludert to klaffseter. Hele bilen måtte nyttes ut. Det ga ekstra plass til en datter fra hver familie. Turen gikk inn Geirangerfjorden til Ålesund, og der bodde vi i en uke, på Langevåg, hos noen kjente av Svarstadfolkene. Derfra gikk turen gjennom Gudbrandsdalen til Lillehammer. Vi var innom Gudbrandsdalen Ullvarefabrikk, til slekt og kjentfolk, og så var det stopp på Maihaugen. Der hilste jeg på Anders Sandvig (1862-1950), Norges merkeligste museumsmann, han som sørget for å ta vare på Gudbrandsdalens fortidsliv.

Anders Sandvig var en gammel mann den gangen jeg traff ham. Han fikk tuberkulose akkurat mens han var i ferd med å avslutte tannlegestudier i Berlin, og legen ga ham et halvt år igjen å leve. Lillehammer var kjent for sitt gode klima, Sandvig flyttet dit, og der ble han en gammel mann. Hvor mange gjenlevende har hilst på Anders Sandvig? Det er ikke sikkert det er så mange igjen. Han var veldig stilig med hatt og frakk. Jeg kan ikke huske at jeg snakket med ham, men han satt der og smilte.

Kari Østvold som konfirmant på 1940-tallet.
Fotografi: privat eie, fotograf ukjent

Videre på turen hadde vi opphold i Oslo, husker vi var innom Steen & Strøm. En kveld var vi i revyteater. Rett foran der jeg satt, var det en ledig plass. Plutselig var det en frosk som kom hoppende ned gjennom, satte seg på stolryggen foran meg og klappet meg på kinnet. Et ekte menneske som var utkledd og spill levende.
Hjemveien gikk så over Sørlandet. Hva tror du det må ha kostet? Når jeg tenker på det nå, får jeg nesten åndenød. Turen varte i fjorten dager, i all fall. Det er jo helt sykt. Det var i 1946.

ØNSKET MEG UTDANNELSE

Jeg fikk ikke bli det jeg hadde lyst å bli, nemlig bilmekaniker. Jeg har alltid vært veldig interessert i biler, men midt på 1940-tallet, skulle ikke jenter være interessert i biler. Jeg skulle ikke gitt meg på det den gangen, men stått på mer. Sertifikat tok jeg da jeg var 18 år. Det var tidlig, det var ikke mange damer i Sandnes som kjørte da. Det var veldig løye. Tilfeldighetene ville at den yngste sønnen min skulle få svigermor som er bilmekaniker, hun var Norges første kvinnelige bilmekaniker.

Min yrkesaktive karriere har vært i familiebedriften Ernst Østvold, som er kjent for kvalitetsmøbler. Da jeg var yngre, syntes jeg det var veldig greit å hete Eike-

Kari og Harald Eikeland var et flott brudepar. Brudebuketten var et syn – «en muffe» av snøklokker, levert av Målfrid Folkvord. Hver eneste snøklokke på buketten var sydd fast til fluenetting og montert på rosa silke.
Fotografi: privat eie, fotograf ukjent

land. Det var mer anonymt, for Østvold betydde dyre møbler. Det syntes jeg var dumt. Folk sa at der, med de dyre møblene, der kan vi ikke gå og handle. Jeg har aldri gått i full stilling. Mens de tre ungene var små var jeg hjemmeværende. Da de to eldste gikk på skolen, og den yngste i barnehagen, arbeidet jeg deltid. Jeg fulgte ungen til barnehagen og gikk en tur på jobb. Før ungene var ferdig med sitt, var jeg på plass hjemme. Senere arbeidet jeg i butikken annen hver lørdag.

HUSMOR OG HÅNDARBEID

Hovedengasjementet har jeg hatt i hjemmet. Det er et privilegium som gir mange muligheter. Ungene og husarbeid kom først, men håndarbeid har vært en viktig fritidsaktivitet. Jeg har strikket, heklet og brodert. En stund strikket jeg modeller for DFU Ålgård. Jeg kom over en annonse i avisa, og dermed var jeg i gang. Det var tre uker på hver håndstrikkede genser. Var det en stor herremodell, ble det gjerne litt travelt noen ganger. Det var ikke så lenge jeg holdt på. Men jeg har strikket både til mine egne og til andre, hele tiden.

Hardangersøm lærte jeg tidlig. En tid var jeg med i vanføreforeningen. Da sydde jeg en stor hardangersømduk hvert år til utlodningen. Det holdt jeg på med i mange år. Senere har jeg sydd slike duker til ungene, de har fått hver sin, to venninner har fått, og søster min har fått.

Jeg har brodert, sydd og montert bunader til min familie, tolv til sammen. De fleste er rogalandsbunader, men jeg har også sydd romeriksdrakt til svigerdatteren min. Det begynte med at jeg broderte skjorter til roga-

landsbunad for folk, ca. tjue i tallet kan jeg se tilbake på. Engang gikk jeg på kurs for å lære å sy og montere herrebunader. Det endte med at bl. a. mann og sønner ville ha bunad, og i alt har jeg brodert og montert femten herrebunader.

Jeg har også brodert noen bilder, til mine barn, sånne signert danske Clara Weber, kjent for bitte små korssting.

TURMARSJENTUSIAST

Jeg har vært mye med i folkesporten turmarsj. Når det gjelder marsjer, begynte det med at sønnen gikk Rogalandsmarsjen første året, midt på 1970-tallet, og jeg lovet å komme opp i Vatneleiren og hente ham etter løpet. Året etterpå var jeg med, og siden har jeg gått. Så ble det marsjklubb i Sandnes, Gaugen marsjklubb, stiftet i 1982, og der er jeg fortsatt medlem. Én periode arrangerte vi 10-milsmarsj i sandnesområdet. Det ble omfattende forberedelser med overnatting og middagsservering på Øygard skole. Ute i løypen var det rasteplasser med matservering. Utover dagen måtte rasteplassene flyttes. Starten var kl. 7.00, og i løpet av 24 timer var alle, som fullførte, kommet i mål. Det vil alltid være noen som bryter underveis. Jeg brukte omtrent 20 timer på turen. Deltakere som fullfører over 100 km under 24 timer minst fem ganger, har rett på statuetten «Stabbesteinen». Den har jeg selvsagt erobret.

Der er tilbud om marsjer rundt om i Norge og i store deler av verden ellers. Jeg har en god venninne, og vi to har reist veldig mye sammen i Norge og i utlandet på marsjer. Vi har vært på Svalbard, gått i Australia og New Zealand, men ikke i Amerika. Vi var for eksempel i Finland. Der overnattet vi så flott at vi følte vi måtte si De til oss selv. Svigersønnen til venninnen min, var med i styret, og dette var grunnen til at vi bodde så fint den gangen. Vanligvis er overnattingen veldig enkel.

I forbindelse med turmarsjer har jeg besøkt mange koselige steder som ikke akkurat er turistplasser.

Kari har alltid vært lett på foten. Hun er fremdeles ute og går – hver dag, uansett værforhold.
Fotografi: privat eie, fotograf ukjent

Engang var vi en sandnesgjeng sammen i Seefeld. Det året var det «olympiade», lagt opp med sykling, svømming og gåing.

Ønskedrømmen for mange av oss er den berømte firedagers turmarsjen i Nederland, Nijmegenmarsjen. Denne marsjen ble første gang arrangert i 1909, som militærmarsj over fire dager. Byen Nijmegen er fast start- og endepunkt. Selv har jeg gjennomført denne marsjen tre ganger. Første gangen gikk vi 50 km hver dag, fire dager, og overnattet i telt. De to siste gangene valgte vi 30 km pr. dag i fire dager. Siste gangen overnattet vi på skole. Tidlig i 1990-årene var deltagerantallet på topp, 35-40 000, ca. 4 000 fra Norge, og ca. 10 000 militære.

En annen kjent marsj er ved Bodensjøen. Da startet vi i Romanshorn i Sveits, med overnatting på skole. Innsjøen grenser til tre land. Det er en tredagers marsj, hvert land tilgodeses med en lang marsjdag. Da overnattet vi i Sveits, tok båt til Tyskland en dag, og båt til Østerrike en annen dag, altså tre land på en marsj. Siste dagen fôr vi oppom skolen, dusjet og kledde oss om i bunader til paraden inne i byen. Det ble positivt mottatt, og vi fikk blomster.

Interessen for turmarsjer har nok gått tilbake de siste årene, men de kan komme sterkt tilbake. Det er en fin avkobling. Til hver marsj hører egen medalje.

Vi er noen venninner som går sammen hver tirsdag. Jeg er lett på foten, og det har jeg arvet etter far min, som var en stor mann, men som hadde veldig lett ganglag. Jeg har ikke drevet idrett eller sprunget, bare gått. Jeg liker veldig godt å være ute, må ut og gå hver dag, uansett vær- og føreforhold. Veldig heldig har jeg vært, jeg har hatt en god helse og svært lite vondt.

Fra tidlig barndom husker jeg at vi dro på strabasiøse turer til Ryfylke, f. eks. påsketurene til Hjorteland. Først var det drosje til Stavanger, båt til Vadla, to og en halv time. Og far min kjente alltid kapteinen på båtene. Framme i Vadla, var det først ei halv mil langs landeveien, og så opp ei brekke. Reisetiden var omtrent en hel dag. Vi var mange som deltok. Andre år gikk turen til Ullestad. Ryfylke har blitt viktig for meg. Vi har hatt sommerhus på Jelsa i mange år, det benytter vi oss av i lange perioder i sommerhalvåret.

ALDERDOM

Her i huset forbindes alderdom med arv. Jeg har arvet veldig mange. For mor mi hadde to søstre som ikke var gifte. En tredje hadde ikke barn. Onkel Sigurd, onkelen min i Gjesdalveien, hadde heller ikke barn.

Og så hadde jeg en ugift faster. Dessuten hadde Harald foreldre, og jeg mine foreldre. Vi ryddet sju hus på to år. Jeg trives fortsatt på antikvitetsmesser, og jeg har vondt for å la være å kjøpe noe. Jeg prøver ikke å kjøpe, men det er ikke alltid det holder.

Arv har gitt meg frihet til reise. Vi var tre venninner som reiste med hurtigruta fra Bergen til Las Palmas. På denne reisen møtte vi en journalist fra VG, som skulle lage intervju om reisen. Jeg liker å prate, jeg fortalte,

Kari Eikeland har sydd og brodert bunader til hele familien, både kvinner og menn. Fotografi: privat eie, fotograf ukjent

han knipset det ene foto etter det andre. Dermed endte jeg opp som en liten midtsidepike en lørdag i VG, og jeg som aldri har likt å bli fotografert.

Samtidig er jeg aktiv i noen foreninger og lag, så som Sandnes historie- og ættesogelag, Høyland Helselag, dametreff på Tronessenteret og full aktivitet i Kånene. Sistnevnte inviterer til dugnad på ulike plan, bl.a. middagsforberedelse på Mossiges Minde. I formiddag har Harald og jeg skrelt seks bøtter poteter og fire bøtter gulrøtter. Vi koser oss, og det er ikke det minst viktige.

Judith Gramstad

Født 1931 på Stangeland
Ugift
Ett barn
Framhaldsskole

Judith Gramstad stiftet tidlig kjennskap til de typiske kvinnearbeidsplassene i Sandnes. Hun startet med Rogaland Egglag, men gikk over til ull og garn. Hun har samlet sin erfaring fra Sandnes Uldvarefabrik A/S og Sandnes Kamgarn Spinneri på Vågen, og fra det nye fellesanlegget Sandnes Uldvarefabrikk AS på Foss-Eikeland. Sandnesfolk som la kveldsturen rundt Vågen, var vant til å høre larmen fra vevstoler og lukt av ull og vaskemidler. De som arbeidet innendørs, opplevde larm og lukt daglig, tidlig og sent. Det er typisk for Judith at hun alltid har likt seg på de forskjellige arbeidsplassene.

VOKSTE OPP PÅ STANGELAND

Jeg er født og oppvokst på Stangeland og gikk på Stangeland skole, som lå like utenfor bygrensen. Statusen var landkommune, det var skole annen hver dag og blandingsklasse. Første året var lærerinnen fru Handeland, og de neste seks årene var det lærer Rasmus Sandvik. Etter folkeskolen var det fortsettelsesskole hos lærer Hofstad. Også det foregikk på Stangeland skole, men da hver dag.

Slekten min kom fra Sandnes, oldefar het Elias Larsen og var verksbestyrer i Altona. Som staselig pensjonist var han stevnevitne. Med hatt og langt skjegg tok han turen til lensmann Grudes kontor på Brueland og orienterte seg om aktuelle saker og ting. Så gikk han videre til Langgata. Han hadde sine faste standplasser, der ringte han med messingklokken montert på et langt skaft. Når et passende antall tilskuere hadde innfunnet seg, leste han med enstonig og messende røst opp kunngjøringer som skulle offentliggjøres. Det kunne for eksempel dreie seg om tvungne eller frivillige auksjoner.

Krigen kom da jeg var i ni-årsalderen. Vi som folk flest, måtte evakuere, og vi dro til tante Gunda sin hytte på Lutsi. Avreisen skjedde fort, så hønene stod igjen i hagen. Mor visste råd, dagen etter syklet hun til Sandnes, slaktet hønene og serverte stekte høns, poteter og deilig saus. Ungene lekte og sprang rundt i bjørkeskogen. En av hobbyene ble å kutte ei bjørkegrein og samle seg bjørkesaft på flaske. Det varte ikke så lenge før vi var på plass heime igjen.

I barndommen sto søndagsskolen i fokus. På formiddagen møtte vi opp på Stangeland skole, senere på dagen dro vi til Elim, derfra fôr vi innom Frelsesarmeen.

TIDLIG UT I ARBEIDSLIVET

Vi som ikke gikk videre på skole, kom tidlig ut i arbeidslivet. 15 år gammel begynte jeg å pusse keramikkaskebeger som Stanley Salvesen produserte heime i kjelleren. Han var ansatt i Stavanger Flint på dagtid, men hadde i tillegg en liten hobbyproduksjon heime. Vi var to jenter, Liv og jeg, og det var ikke fulltidsjobb, men sånn av og til. Vi tjente våre første penger og hadde kort arbeidsvei.

Nå var jeg i gang, og den første skikkelige jobben var på Egglaget, Rogaland Egglag. Ti år tidligere hadde de tatt i bruk nybygg i Langgt. 87. Jeg var ikke i slakteriet, men arbeidet med eggsortering. Arbeidsplassen min var som et avlukke, der eggene kom ferdiglagt i kar-

Barndomshjemmet på Stangeland. Det er far til Judith, Ommund Gramstad som står foran huset.
Fotografi: privat eie, fotograf ukjent

tonger. Det enkelte egg ble belyst. Egg med blodflekk, ble kastet i ei bøtte. Jeg mener å huske at kartonger med ferdig sorterte egg ble sendt gjennom en maskin, ble oljet og deretter frosset ned. Bøtter med sekunda egg ble solgt til en iskremprodusent. Etter ett års tid ønsket jeg nye utfordringer.

Så kom jeg til Figgjo, til fajansefabrikken. Her gikk det buss i arbeidsrute til og fra arbeidet. Sjåføren arbeidet også på samme fabrikken. Arbeidet mitt var å feste hanker til koppene.

Ferden videre gikk til Ullvaren, Sandnes Uldvarefabrik A/S. Der var jeg innom tre forskjellige avdelinger: spinning, tvinning og hespling. Arbeidstiden var kl. 06.00-14.00 og 14.00–22.00. Lørdagen fra kl. 06.00 til 12.00. Arbeidslaget var bare jenter og damer, ti-tolv på hvert skift, men formannen på skiftet var alltid en mann. Jeg gikk kveldsskift, for der tjente vi mye mer. De fleste jentene var fra Sandnes, men jeg møtte også tilreisende fra Østlandet og Nord-Norge. Ullvaren hadde private bolighus med hybler for de som kom fra andre steder. Vi fra Sandnes bodde jo heime. Gifte kvinner hadde gjerne kveldsskift, deltidsjobb, slik at de i prinsippet var i arbeid etter at mannen var kommet heim fra sitt arbeid.

Mens vi utførte arbeidet, stod vi alltid på golvet, på murgolv, og det var ingen stillesittende jobb. Arbeidsoperasjonene var de samme, dag ut og dag inn. Derfor satte jeg stor pris på at vi fikk veksle mellom forskjellige avdelinger. Bevegelsene ble dermed noe mer varierte. Maskinene gjorde arbeidet, vi passet på, skiftet tråd, korrigerte og så til at resultatet ble bra.

Judith Gramstad på Lutsi i 1947. Bildet ble tatt under et besøk på hytten til faster Gunda.
Fotografi: privat eie, fotograf ukjent

Det var nok en fordel å ha godt syn, være netthendt og påpasselig, men egentlig var det ingen krav til arbeidstakeren. Avlønningen var etter akkord, fellesakkord eller en bonusordning.

Bedriften produserte tøy av forskjellig slag, håndstrikkegarn og maskinstrikkegarn for trikotasjeindustrien.

Jeg arbeidet helst med håndstrikkegarn og teppegarn til Ledaalteppene. Spinneriet var rett ved rutebilstasjonen. Arbeidsplassen bar preg av litt støv, men ikke mer enn en kunne forvente på en arbeidsplass, noe ullukt og noe støy. Ullukten satte seg i tøyet, og vi skiftet alltid tøy før vi dro heim. Ingen tenkte at støyen var skadelig, og det var aldri snakk om hørselsvern på den tiden. Det er nå på våre eldre dager at vi merker problemene med nedsatt hørsel.

Sjefene våre i spinneriet var Tom Rowan og Alf Hansen. De var kjekke og godt likte karer.

I 1952 lanserte bedriften «Marius»-genseren. På brosjyren er selveste VM-mester og alpinlegenden Stein Eriksen oppkledd med Sandnes Uldvarefabrik A/S sin genser. Ikke noe annet strikkeplagg har oppnådd slik popularitet som denne genseren fortelles det. Oppskriften fulgte kolleksjonene i mange, mange år. Egentlig er det en gammel husflidsoppskrift som ble oppgradert med bruksanvisning tilpasset bedriftens «Peer Gynt» og «Fritidsgarn».

AMERIKAOPPHOLD OG UTFORDRINGER ETTERPÅ

Jeg hadde lenge ønsket meg tur til Amerika, sparte penger og forberedte meg på turen. Jeg husker at billetten, da jeg reiste til New York i 1953, kostet kr 1.152,-

På turen til USA i 1954 krysset Judith Gramstad Hudson Bay i denne hjuldamperen. Fotografi: privat eie, fotograf ukjent

for elleve dager og full forpleining. Onkel og tante bodde i Brooklyn. Jeg stoppet der i ett år. De måtte garantere for meg, og jeg emigrerte. Vandelsattest fra lensmannen hadde jeg også med. Jeg hadde huspost hos en amerikansk kvinne og passet ungen mens hun var på jobb. Arbeidstiden var ikke skremmende. Lønnen var ikke spesielt viktig, men jeg måtte tjene nok til billetten heim. Den gang tror jeg prisen var 75 dollar. Ellers fikk jeg med meg en del av storbylivet og severdighetene i New York. Onkel og tante reiste sammen med meg tilbake til Norge. Båtreisen var eventyrlig. Der fikk jeg oppleve urolig sjø, god mat og mye spennende. Det var gyselig uvær, men jeg liker båt og båtliv, og «Stavangerfjord» var stor, stolt og trygg.

Tilbake i Norge i 1954 var det plutselig vanskeligere å få seg arbeid. Ullvaren og Kamgarn trengte ikke nye arbeidstakere. Tekstilindustrien slet med kolossale

prissvingninger på verdensmarkedet. Det var blitt vanskeligere tider, og de skulle vare fire - fem år framover. Jeg endte opp som kommunal hjemmehjelp. Arbeidstiden var bare tre timer. Dette var ikke til å leve av, men det var en grei overgang. Jeg syklet rundt, redde opp senger, vasket golv og tok i et tak der det trengtes. Jeg gjorde det de eldre ikke kunne lenger. Ikke lenge etterpå var jeg heldig og fikk heldagsjobb på Kamgarn.

UGIFT MOR

Jeg fikk en sønn sist på femtitallet. Da var jeg ugift og bodde hos foreldrene mine. Det har skjedd store forandringer i samfunnet på dette feltet. Den gangen var det viktig at ekteskapet kom før barnet, ellers var det skam. En måtte, til tider, være sterk for å takle morsrollen i en slik situasjon, det har jeg erfaring fra. Samtidig gir det ekstra stolthet å vite at denne hverdagen

Jentene som ble konfirmert i Høyland i 1947. I annen rekke, nr. 3 fra høyre, sitter Judith Gramstad, presten var Skiftun.
Fotografi: privat eie, fotograf ukjent

taklet jeg. Det ble født vel 61 000 barn i Norge i 2010, omtrent halvparten var født utenfor ekteskap.

Foreldrene mine påtok seg barnepass, mens jeg var på arbeid. Mor hadde sine helseplager, og når hun ble sengeliggende med astmaen, var jeg heime med barnet og mottok da morstrygd. Denne ordningen var klarert med sosialkontoret og arbeidsplassen, Sandnes Kamgarn Spinneri, og fungerte bra for meg.

Arbeidsplassen på Kamgarn var trygg. Jeg var i spinneriet, hos spinnerimester Harry Grayston, og gikk skift. Arbeidsrutinene var omtrent som jeg husket fra Ullvaren.

I mange år var Sandnes Uldvarefabrik A/S og Sandnes Kamgarn Spinneri sterke konkurrenter og gode naboer sentralt plassert på Vågen i Sandnes. I 1975 ble de slått sammen til en bedrift. Det var ganske omfattende og tidkrevende å få bedriftene slått sammen. Vi merket ikke mye de første årene, for vi jobbet som før, men etter brannen ble vi invadert av Ullvaren sine folk som trengte ny arbeidsplass. Én periode var det da tre skift på Kamgarn.

Selve flyttingen av fabrikken til Foss-Eikeland skjedde over tid, og jeg var en av de siste. Den nye arbeidsplassen var veldig moderne, maskinene utførte stadig mer. Der vi før hadde vært fire på post, var det nå bare bruk for én. De første par årene var det egentlig ikke jobb for meg, men jeg vasket kontorer og toalett. Jeg har alltid likt meg på arbeid, og ser en utfordring i det meste. Så begynte jeg i garnlageret, drev med pakking.

Arbeidslokalene var lyse, og hørselsvern ble en del av hverdagen. Her ble vi oppfordret til å skifte fra avdeling til avdeling for å unngå slitasjeplager. Mange ville heller stå på samme plassen, det var alltid noen som ikke var flyttbare. Før stod vi på betonggulv, nå fikk vi gummimatter. Vi merket godt forandringen.

Det var mye snø på Stangeland rundt 1950. Sønnen Pål var blitt stor og har fått egen spark. Judith tar seg av en mindre krabat fra nabolaget. Fotografi: Privat eie, fotograf ukjent

Vi arbeidere stemplet inn og ut hver dag. På Foss-Eikeland var vi kommet på data. En dag hadde jeg glemt å stemple meg inn. Senere utpå dagen skulle jeg skifte garn. Det gikk ikke, for det kom svart på hvitt på skjermen: «er ikke tilstede». Jeg måtte skaffe meg hjelp til innstempling før jeg kunne skifte garn!

Jeg tok farvel med ullvareindustrien i 1995, vel 64 år gammel. Da fikk jeg gullklokke, stemplet 1970-1995, av administrerende direktør Gunnar Hovland. Men jeg hadde langt flere arbeidsår blant ull og garn, for i oppvekstårene til sønnen min hadde jeg en ordning med morstrygd, i den perioden hadde jeg ikke status som fast ansatt.

FRITID OG DATA

Jeg har vært aktiv i mosjonsparti i Sandnes Turnforening i mange år. Det var alltid godt å bevege seg etter lite mosjon i arbeidstiden. Om sommeren var det gjerne turnstevner, der jeg ofte deltok på lokalstevnene. En gang hadde vi båt fra Sandnes til Granvin og tog videre til Voss, med samme reise tilbake. Da var målet Vestlandsstevne på Vossevangen. Der var mye moro og fin natur å oppleve på den turen.

I 1985 tok jeg en ny Amerikatur. Denne gangen var jeg sammen med et søskenbarn og hennes ektefelle. Vi reiste med fly til Washington. Det var mye mer stas å reise med båt, men nå har jeg prøvd begge deler. Denne turen var lagt opp som opplevelsestur, med gode venner.

Jeg har vært aktivt med i reiseklubben til Mossiges Minde i mange år. Første utferden gikk til Hemsedal. Busstur med god reiseleder, som Johannes Rettedal er å foretrekke fremfor fly. Det har blitt mange fine bussturer både i inn- og utland med reiseklubben.

Her sitter jeg og strikker på ragger og deler ut til barnebarn, bruker garn fra Sandnes. Mens jeg arbeidde, fikk vi gunstige garnkjøp. Kamgarn pleide å dele ut 1 kg garn i julegratiale, det var populært.

Der står datamaskinen. Den er ny, jeg måtte skaffe meg en slik at jeg kan betale regninger og lese avisen. Her kan jeg sende e-post. Vi må jo følge med i timen. Jeg liker litt utfordringer.

ALDERDOM

Stangeland har alltid vært bydelen min. For få år siden var jeg heldig å få meg leilighet i eldresenteret, Mossiges Minde. Her er det fint og lyst, med kjærkommen utsikt fra terrasse og stue akkurat som i barndommen. Jeg har mine nærmeste i nærheten, og det vet jeg å verdsette. I min barndom var det bare noen få hus borte i Austråttbakken, men nå er det snart fullt utbygd.

Jeg eldes med stil. Hørselen er mye skadet, det skyldes trolig støy på arbeidsplassen i mange år. Høreapparatene ordner opp så godt de kan. Slitasjegikten herjer i kroppen, den blir jeg aldri kvitt. Jeg har fått Scooter med egen «garasje», rett ved utgangsdøren. Det passer meg bra, for Sandnes er nå engang ganske bakkete, så uten den kjøredoningen er det omtrent håpløst for meg å ta meg fram ute. Denne føles trygg å bruke både i regn- og snøvær. Her på huset er det tilbud omtrent hver dag. Annen hver mandag skreller jeg poteter til middagsserveringen på senteret, på tirsdag er det trim, annen hver onsdag er det bingo. Kjempegod middag fra eget kjøkken serveres tre ganger per uke her i kantinen. Handleturen min går til Rema-butikken her i Solaveien, på Scooter. Det synes jeg er mer lønnsomt enn å følge fellestransporten fra senteret til MEGA for innkjøp.

Jeg har ingen hjemmehjelp, her greier jeg meg sjøl. Jeg har ikke støv på hjernen, og det kan være lurt.

Åse Wiig Hanssen

Født 1932 i Stavanger
Gift med Jacob Wiig Hanssen
Tre barn
Realskole
Apotekmedarbeider

Hun sprudler av glede og glød. Oppveksten var i Stavanger, men med eventyrlyst og utferdstrang har hun utforsket husmoryrket både langt mot nord på Spitsbergen og sør i Egypt. Nye miljø var en stadig utfordring mens barna var små. Det nærmer seg 50 år siden familien slo seg ned i Sandnes. Avholdslosjen har engasjert siden tidlig ungdom. Det samme kan sies om apotekerfaget, hvor hun begynte tidlig, og kom tilbake etter å ha satset noen år på barn og hustrurollen. De siste henimot 20 årene har hun på fritiden vært leder for «Kånene».

BARNDOM OG LEK PÅ VESTRE PLATÅ

Jeg er født i Stavanger og vokste opp i en liten familie med mor, far og storebror. Mormor døde tidlig, og da flyttet vi inn hos morfar. Gatebildet var små koselige hus med barn i omtrent alle. Det var en veldig fin barndom. Vi var over alt, kjente de fleste husene på Vestre Platå fra kjeller til loft. Mandager var det klesvask. Når det putret i vaskegryten, steg det opp en god varm lukt av Persil, Sunlightsåpe og grønnsåpe. Det var varmt og koselig der nede i kjelleren, så ungeflokkene tok seg alltid en tur innom for å se hvor langt mødrene var kommet i arbeide. Så vi det ferdigskylte tøyet hengende over bukken til avrenning, visste vi at det snart var tid for middagsmat. Alle barna sprang hver til sitt for å spise.

Guttene søkte til Lenden og ponniene hans. Det var bare for guttene. Jentene lekte ute i gaten, aldri langt vekke fra mødrenes omsorg. Vi drev på med hinking og veggball. Det var det vi var mest opptatt av, mens guttene donset med femøringer når de hadde fri fra Lenden. Andre ganger lekte vi med dukker. Dukkene var barna våre, de måtte vi passe godt på. Noen ganger satt vi på trapper rundt omkring og byttet glans, engleglans.

KRIGEN KOM

Utover krigen vokste vi ut av tøyet, arvet klær fra naboer og overlot våre fravokste klær til andre. Gatedørene som hittil var brukt av nabobarna til å springe ut og inn av, ble nå brukt av våre mødre. De kom nærmere hverandre, og de hjalp hverandre. Ei av mødrene var veldig glad i kaffe, som jo snart tok slutt. Så knekte hun plommesteiner, la kjernene i steikeovnen og fikk fram en aromatisk duft. Nøttene ble malt på kaffekvernen og servert som kaffe. «Nå kan dere komme på kaffe», ropte hun ut. De godtok det. Familie og barn, de finner en utvei og ordner opp. Jeg hadde gått ett år på Kampen skole. Skolen ble okkupert, og vi stod uten skoleplass.

Da fikk jeg virkelig se hva kvinner kan gjøre. En kvinne i nabolaget, i beste strøk på Eiganes, åpnet andre etasje i den vakre eneboligen sin for klassen vår. Klassen, 24-25 jenter, i grove sko og støvler, for opp den lekre trappen, «-- bang, bang, bang», sa det. Kan du tenke deg hvordan det så ut på dager med regn og snø? Jeg hadde aldri sett en slik flott trapp tidligere. Det var vel derfor jeg reagerte på alle støvlene med sand og grus. Vertinnen hadde ikke et negativt ord til oss. Hun godtok alt. Hun så at her måtte det handles.

Under krigen var det blending. Lampen i gangen foran utedøren var blå. Den skulle ikke gi lys når vi åpnet døren. Jeg var åtte år da krigen begynte og vendte meg forbauset snart til den nye hverdagen med tyskere i gaten. Familien holdt sammen, de skjulte nok noe. Enkelte i slekten var nazister, andre var motstandsfolk og en satt i fangenskap i Tyskland. Blending og mørklagte gater var en naturlig del av hverdagen vår. Da krigen var slutt, ble det feiret med fest i gatene. Ingen gikk hjem, så ble det kveld, mørket kom, det lyste over alt i hus og gater. Alt dette lyset føltes helt unaturlig, det kan jeg ikke glemme. Det naturlige forsvant. Det var så rart, vi følte alt så unaturlig. Jeg vil ikke glemme dette lysinntrykket, om jeg skulle bli 105 år.

Åse på Svaneapoteket i Stavanger i 1948.
Fotografi: privat eie, fotograf ukjent

APOTEKET PÅ TORGET

16 år og akkurat ferdig med realskolen ble jeg tilbudt jobb i apotek. Jeg hadde ikke tenkt meg den veien, men hadde reflektert litt på sykepleierskolen. Jeg begynte i Svaneapoteket, lærte noe nytt hver dag og hadde ikke lyst å gå hjem når arbeidsdagen var over. Det var annerledes den gang. Hostesaft og kremer til å smøre seg inn med laget vi selv. Resepten måtte leses og skrives av. Tror aldri jeg har hatt det så kjekt. Vaskekonen kom først om morgenen. Hun fyrte opp i den store ovnen, sånn at det var varmt og godt da vi kom.

Apoteket lå nede på torget, og mange av kundene var torghandlere. De kom fra utkanten av byen og hadde ofte med «apotekliste» fra naboer som trengte gode råd eller reseptbelagt vare. Om vinteren fyrte vi godt og lukket dørene, men om sommeren stod døren helt oppe. Torget bugnet av poteter, frukt, bær og grønnsaker. Vi kjente alle torghandlerne. «Hvordan går det med rompa til han litle?», slik kunne praten gå. I seks år ble jeg værende i apoteket. Men så kom Jacob inn i bildet.

AVHOLDSLOSJE

Like etter krigen startet jeg i IOGTs ungdomslosje. De voksne la alt til rette for at vi ungdommer skulle trives i trygge omgivelser med store, gode lokaler, kjempestort kjøkken og flygel til disposisjon. Vi hadde skuespill, ordleker og mye mer. Jentene smurte brødskiver ute på kjøkkenet. Etter det seremonielle møtet startet leken, og vi avsluttet med å spise før vi gikk hver til vårt. Jeg kan se tilbake på en kjekk ungdomstid, mye takket være IOGT. 18 år gammel skulle jeg over i voksenlosjen. Den dagen jeg skulle opptas, startet møtet med meg ventende på gangen på den høytidelige opptagelsen. Jeg satt på et bord ute i forværelset og dinglet med bena. Da steg det inn en kjekk ung mann som var kommet for sent til møtet. Vi kom i prat. Det ble forelskelse

og kjærlighet. Senere kom bryllup og et langt samliv bygget på stor respekt og kjærlighet for hverandre.

I voksenlivet mitt har jeg prioritert barna, og rollen som hustru. Mannen min hadde ingeniørutdannelse fra Sveits. Tilbake i Norge var han innom Rosenberg og annen konsulentvirksomhet, som medførte en del reising og flytting. Det var nok litt eventyrlyst i oss.

TRE ÅRS SVALBARDOPPHOLD

Vi hadde fått en sønn, og da han var åtte måneder, satte vi kursen mot Svalbard. Jeg husker vi gikk ombord i et kullskip i ballast i oktober. Overfarten var skremmende med storm. På høyde med Bjørnøya slo kapteinen farten ned, og vi ble liggende på været. Baugen reiste seg høyt opp og datt ned igjen med dunder og brak. Morgenen etter fortsatte ferden i et roligere vær.

På Spitsbergen var det mørkt. Vi så i grunnen ikke landskapet før lyset kom tilbake over fjelltoppen i sør i mars måned. Lyset kom først som en bitte liten smal lysstripe. Så ble det mer, og til slutt lys hele døgnet. Vi kunne ikke se forskjell på dag eller natt. Tradisjonen tro ble det årlig stor lysfest.

De to første vintrene bodde vi i leilighet i annen etasje, med trekkfullt utedo i første. Vannforsyning, to ganger i uken, ble levert med tankbil som dampende, evaporert vann. Utenfor huset stod to rengjorte oljefat som ble fylt opp. Vi måtte straks, så ikke vannet frøs, fylle vannbøttene og bære opp og helle vannet over i den store tanken vi hadde stående på kjøkkenet. Over tanken hang vannøsen. På en krakk stod vaskevannsfatet og på veggen var det montert utslagsvask. Vi var heldige som slapp å bære brukt vann ut. I kjøkkenet hadde vi komfyr som ble fyrt med kull. Noen ganger sa det puff når gassen ville ut i en fart, og da fulgte det med kullstøv som la seg over rommet. For ei byjente som nesten ikke hadde laget mat i det hele tatt, var dette en utfordring.

Det var et veldig delt samfunn. De som arbeidet i gruvene, bodde i brakker i en egen del av byen. De hadde verken barn eller koner med seg. Men funksjonærer hadde familie med.

De fleste familiene var unge som oss. Det var stor selskapelighet. Om formiddagen sørget vi for at ungene hadde noen å leke med. Vi gikk fra det ene hjemmet til det andre. Om kveldene skaffet vi oss barnevakt og gikk i messen. Der var det skytekonkurranse, dans, bridge, servering og mye annet. I det hele tatt gjorde Store Norske Spitsbergen Kulkompani veldig mye for trivselen.

De små barna skulle ha ½ liter melk hver dag. Det var ku på stedet som sørget for å sikre den leveransen. Melken måtte daglig hentes i messen. Der bodde det også mange ungkarer som ikke hadde familie med seg, og som hadde mat og full forpleining. Var det glatt ute, gikk jeg veldig forsiktig ned bakken med spannet og de edle melkedråpene. Men en dag var jeg uheldig, gled på isen og mistet melken. Da var jeg ikke mye blid.

Så snart sommeren kom, dro vi hjem. Etter å ha vært der oppe en vinter, kom jeg tilbake til Stavanger med en grå, tynn, liten gutt. Bestemoren satte han i vognen, dro straks til slakteren, kjøpte et godt stykke servelat. Dette skulle han ha i vognen og knaske i seg. Sjokolade

manglet det heller ikke på de fem - seks ukene. Gutten var vant til å leke rolig inne, men var liksom ikke videre interessert i mat.

Oppholdet i nord varte i tre år. Siste året fikk vi leilighet med WC, bad, rennende vann og elektrisk komfyr. Du, for en luksus! Disse tre årene ga oss venner for livet, noen norske, og ikke å forglemme de unge geologene fra Østerrike. Konene som ikke kunne norsk, ble jeg veldig godt kjent med. Den lille tyskkunnskapen min fikk riktig prøve seg.

ET GLØTT AV JÆREN

Nye utfordringer stod for døren. Vi havnet på Kleppe, for Jacob var knyttet til Kyllingstad plogfabrikk. Vi bodde i en tomannsbolig med masse barn i nabolaget. En dag ble det satt opp TV- antenne på huset. Dette merket naboungene. Etter fredagens storvask i huset stod det kø utenfor trappen vår. Barneblikkene hadde håp om å bli bedt inn til barnetimen. Stoler hadde vi ikke nok av, så de satt, sto og lå hvor det var plass i den lille leiligheten. Etterpå ramlet de ned trappen. Dagen var reddet for dem, og ungene våre var godtatt.

I helgene dro ungdommene i nabolaget på fest. Alkohol og slåssing hørte med som en selvfølge. Vi var enige om at dette miljøet skulle våre unger skånes for når den tid kom.

Bedriftens direktør ble pensjonist, og han trakk seg tilbake. Vi overtok direktørboligen. «Det e` et jækla kaldt hus, så eg håbe at kånå di e` heide». Det var jærbuens direkte tale. Men et par år før vi endelig tok farvel med Kleppe, og før vi flyttet inn i direktørboligen, hadde mannen min et års permisjon fra Kyllingstadfabrikken.

ET BEGIVENHETSRIKT ÅR I EGYPT

Opplevelsestrangen seiret igjen. Jacob ble engasjert av Industri- og Handelsdepartementet som bedriftsutvikler i Kairo. Han reiste i forveien og fant en stor grei leilighet til oss på ei øy i Nilen, med skoler i nærheten. Vi hadde Nilen på den ene siden av huset, og Gezira Sporting Club på den andre. Her var det svømmebassenger, fotballbaner, tennisbaner, galoppbane, kafeer, barnepark, og alt du kunne trenge av utendørs fritidsbeskjeftigelse for alle aldersgrupper.

Ny jobb, nye venner, ny kultur, kullsvart nanny, kokk på kjøkkenet, og så var det varmen. Faktisk var det både britisk, amerikansk og fransk skole like ved. For sønnen vår valgte vi engelskspråklig, men så viste det seg at disse skolene var overfylte allerede. Den franske skolen ble redningen. Da vi leverte sjuåringen til nonnene første dagen, var verken han eller vi foreldre høye i hatten. Men det gikk veldig bra, og han fikk gode venner. Eldste jenten kom i Kindergarten på samme skolen. Der var det utfordrende leker som engasjerte og ikke stilte krav til språk. Den yngste gledet seg til å bli tre år, for da kunne hun òg begynne. Vi som bodde i nærheten, hentet selv våre håpefulle. Den yngste satt på armen min og så spetakkelet da barna strømmet ut porten. Hun hadde full oversikt. Nonnen som hadde vakt, sto innenfor porten og slapp barna ut ett etter ett, med vaktsomt blikk.

Inne i Kairos gater var trafikken tett, med tuting i bilhorn og menn syklende med kjempebrett på hodet.

Og oppå der lå hauger med noe som så ut som potetkaker. Dette balanserte de med en hånd på styret og en på brettet.

I alle fall, svenske Karin i etasjen over og jeg satte oss i hodet at før vi forlot Egypt, skulle vi sikre oss sertifikat. Vi meldte oss på et kurs. Sjåføren kom, men han kunne ikke et engelsk ord, og vi kunne bare noen få arabiske. Han valgte en stille forstadsgate full av hullet asfalt, og undervisningen begynte. Vi skjønte ikke et kvekk, måtte bare gjette og prøve å huske hvordan våre menn startet en bil. Vi drev på, først den ene så den andre. Etter fire kjøretimer sa han noe som lignet «foto»-«bass»-«polis», og så navnet på en dag som vi skjønte.

Dagen kom, han hentet oss, kjørte til sentrum, fant politistasjonen og parkerte bilen rett foran døren. Vi gikk inn og hilste pent på vakthavende, la fram foto, pass og adresser. Han noterte det han skulle, limte inn passbildene, pekte på døren og sa at en av oss måtte kjøre bilen rundt kvartalet. Vi måtte kjøre alene. Ut i trafikken, esler med overlessede kjerrer, løse hunder, sauer, geiter, busser, biler og trafikanter uten trafikkultur. Jeg vet ikke hvordan jeg kom meg rundt det digre kvartalet. Det samme gjentok seg med Karin. Etterpå stod vi ute i gaten med hver vårt sertifikat i hendene, og ingen av oss kunne kjøre.

SANDNES, SISTE STOPP

Vi hadde nå i en tiårs periode opplevd mye, flyttet på oss mange ganger og truffet mange flotte mennesker. Tiden var inne til å slå seg ned med eget hus. Så ble det Graveren for Jacob. Drømmen om mursteinshus kunne endelig realiseres. Her også har vi funnet trivsel og gode venner. Familiene våre var glade, men lurte nok på hva neste eskapade ville bli. Vi var fornøyd med hva vi hadde opplevd, og ville at ungene nå skulle få slå seg til ro. Jeg var hjemmearbeidende til barna vokste til.

På 1970-tallet åpnet et nytt apotek i Huset Vårt. Da kom forespørselen om jeg kunne tenke meg tilbake til apotekerfaget. Barna gikk fortsatt på skole, samtidig var det fristende å komme seg ut i arbeidslivet. Jeg tillot meg å stille betingelser om kort arbeidsdag, frammøte etter at ungene var sendt til skolen, og så måtte jeg være hjemme før skoleslutt. Dette kunne aksepteres. Mye hadde skjedd på apotekfronten siden min ung-

Maleri fra A/S Graveren Teglverk. Ektemannen Jacob Wiig Hanssen hadde arbeidsplassen der i mange år. Bildet er malt av Bruno Krauskopf.

dom. Alt som ble solgt kom ferdiglaget fra fabrikk. Noe av den gamle sjarmen med tilberedning av produkter var borte, men jeg gikk til en hyggelig arbeidsplass i mange år.

KÅNENE

Det var praten rundt bordet i juleselskapet i 1993 som satte det hele i gang. Historien om den eldre, utslitte mannen, som fikk nei til avlasting og sykehjemsplass for sin sengeliggende kone var trist, men slik var det bare når det ikke var penger i kommunen, trodde vi.

«Har dere lest i avisen at Sandnes Rådhus skal bygges ut for 16,3 mill. kroner?» Hadde vi hørt riktig? For fireårsbudsjettet i kommunen var nettopp gjennomarbeidet og vedtatt. Der var ikke denne summen på 16,3 millioner, eller noen forandring av Rådhuset, nevnt med et eneste ord. Dette nye forslaget, «Bedre arbeidsforhold for alle i administrasjonen», som dukket opp etter at budsjettet var vedtatt, møtte begeistring. Det så ut til at rådmannen lette gjennom alle konti, og vips, jammen klarte han uten vanskeligheter å finne 16,3 mill.

Vi var sju kvinner og en studiesirkel som konkluderte med at gale prioriteringer førte til uholdbare tilstander for eldre pleietrengende. Ingen av oss hadde erfaring med å protestere. Det lengste vi hadde drevet på den fronten, var protester på hjemmebane.

Men en ting var vi helt skråsikre på, og det var at mennesker som på slutten av sine liv ble fullstendig avhengige av hjelp til pleie og stell, døgnet rundt, ikke skulle være nødt til å vansmekte i en kommune som hadde råd til å utbedre og forskjønne sin administrasjonsbygning.

«Kånene» i Sandnes har i mange år satt eldreomsorgen på dagsordenen i denne byen. Damene går på gata for å få sagt sine meninger og organiserer veldedige tilstelninger som samler inn penger for å gjøre livet til de eldre i byen bedre. Her på bildet ser vi Gerd Hatteland, Anvor Lone, Else Nødland, Kari Rønneberg og Vivi Bast Sætre sittende, og Grethe Stangeland, Åse Wiig Hanssen, Gerd Gade Christiansen og Emma Kristensen stående.
Fotografi: privat eie, fotograf ukjent

Vi engasjerte oss. Med et minimalt budsjett steg det fram en omfattende protestbølge. Det ble protestkort og dør til dør aksjon. Langgata og supermarked ble brukt. En storstilt underskriftsaksjon samlet mer enn 8 200 proteststemmer. Underveis sa politikere i Rådhuskantinen «det e' kje någe å bry seg om, det e jo bare någen kåner.» Utsagnet nådde oss, og nå var vi blitt til «Kånene».

Åse og Jakob Wiig Hanssen på en av sine mange reiser, denne gangen i Sidney (Australia) i 1988.
Fotografi: privat eie, fotograf ukjent

Den 19.12.1994 refererte Stavanger Aftenblad fra bystyret. «Politikere fra alle politiske parti, med ett unntak, var på talerstolen og formidlet at de ville gå inn for å utsette ombygging av Rådhuset». Vi var målløse. Spør om det nytter å bry seg!

Senere har «Kånene» vært i aktivitet. Stort sett har vi vært rundt ti stykker. Med ulik bakgrunn og ulik styrke er vi blitt et godt team. Vi har stått i all slags vær, sommer som vinter i Langgata, og foran inngangen til bystyresalen med plakater for å minne om ansvaret for våre eldste syke, og hvor det hviler. Mens vi venter på nye plasser, har kånene sett behov for å skaffe oppmuntring og bedre trivsel i byens eldresenter. Vi trenger penger og samler inn på forskjellige måter. I noen år hadde vi «Bord dekk deg», og kafé på Varatun. Det ga fin avkastning.

Svært få mennesker ser for seg at en selv skal bli pleietrengende. Når enkeltmennesker kommer i den situasjonen at sykehjemsplass er alt de behøver i denne verden, føler de at de står helt alene. Ingen andre synes å ha samme problem. Politikerne har oversett eldreomsorgen i mange år. Enkeltmennesker er lette å overse.

TILBAKEBLIKK

Losjeengasjementet har fulgt meg siden tidlig ungdom. Fra ungdomslosjen gikk jeg over i de voksnes losje «Kamp og Seier». Der har jeg vært aktiv i over 60 år. Nå kan jeg se tilbake på et godt og ukomplisert liv som avholdsmenneske sammen med mann og tre barn.

Åse Wiig Hanssen deler ut medaljer i Godtemplarhuset i Stavanger 2003. Fotografi: privat eie, fotograf ukjent

Mye er forandret, med oljealder og utvikling, puber og alkoholvaner. Unge mennesker tror alkoholen beriker deres liv, og at uten alkohol ville deres liv være dødens kjedelige. Dette er skremmende. Foruten volden som allerede har satt sitt preg på vår hverdag, vil antall mennesker som ikke lenger kan styre sin alkoholbruk, øke ytterligere i årene fremover. Heldige var vi som vokste opp i en mer edruelig tid. Losjearbeidet har ikke lenger den appell det hadde, for det er vanskelig å engasjere dagens ungdom. Medlemsmøtene minner oss om at gjennomsnittsalderen stadig stiger.

Som leder av *Kånene* skulle jeg gjerne opplevd et godt og fullstendig utbygget tilbud for de eldste pleietrengende i Sandnes kommune. Det fortjener våre gamle slitere.

Samtidig lever vi nå i en verden som våre foreldre ikke kunne drømme om. Selv har jeg erfart grå stæroperasjon, nye hofter, skiftet noen tenner og fått meg gode briller. Jeg er blitt et reservedelsmenneske. Tenk så flott dere.

Herdis Oftebro

Født 1932 i Molde
Gift med Jan Oftebro
Fire barn
Utdannet førskolelærer

Herdis Oftebro og mannen hadde egentlig tenkt å slå seg ned i Molde. Der var det vanskelig å finne passende jobb. Men i Sandnes var Sandnes Aducerverk på jakt etter ingeniører. Så flyttet de hit og inn i Punkthuset i 1960 og har siden blitt her. Hun er en fin ledertype, kreativ og fantasifull, leken og glad. Mens barna var små, bygget hun og mannen opp Høyland KFUK / KFUM-speiderne på Hana. Hun har erfaring fra menighetsarbeid i Høyland og på Hana. Dessuten er hun glad i å skrive og satt en årrekke i redaksjonen for Høyland menighetsblad. Her har vi klippet litt. Innledningsvis presenteres tanker om å bli gammel.

VINTERGENERASJONEN

Sein ettermiddag, og det er november. Ute er det mørkt, kaldt og ensomt. Ingen tvil, vinteren er her. Inne står en bukett av høstens siste blomster på bordet, røsslyng og perikum, gullris og blåknapp, ryllik og strå. Fortsatt vakre, men forlengst tørkede og livløse. Er dette et situasjonsbilde på vintergenerasjonen 70+ ? En gang mangfoldige, levende mennesker i varme, lys og fellesskap, og nå vintergenerasjonsmennesker ?

Nei, det er nok langt fra virkeligheten slik jeg kjenner den. For uansett hvor ulike vi er, så har vi likevel visse fellestrekk. Det sies at det ikke er viktig hvor gammel du er, men hvordan du er det. Tiden går så forferdelig fort. Selv om en dag eller en natt kan synes uendelig lang, så løper ukene, månedene og årene fra oss. Det er en ganske paradoksal opplevelse, ettersom vi nå har brukt opp mesteparten av livstiden vår. En ung mann kommenterte det slik: «Så lenge jeg kan, skal jeg løpe. Når jeg ikke kan det lenger, skal jeg gå. Og når jeg ikke kan gå, ja, da skal jeg krype. For frem skal jeg, men jeg vet at jo langsommere det går, jo mer kan jeg se og oppleve underveis».

En meget gammel salme rår oss til å telle våre dager, så vi kan få visdom i hjertet! Et godt råd ettersom hjernen sliter med å lære noe nytt, for kloke hjerter blir varme hjerter, som ser «at hver dag er en sjelden gave, en skinnende mulighet». Det haster faktisk med å samle på gode opplevelser og gleder. «Å forstå sin alder, er å forstå dens gleder».

En praktisk måte å «telle» dager på, er å notere litt i en dagbok. Så kan en holde rede på hva en har opplevd, og ikke minst samle på de gledene livet gir. Har du forresten hørt at rødstrupen synger i november? Livet farer av og til nokså hardt fram med oss, så de små gledene kan bli «redningsvester» som holder oss flytende. Om tiden går fortere, er det en kjensgjerning at VI ikke gjør det. Alt tar lengre tid, men så har vi da ikke så mye å gjøre som før. I stedet blir det etter hvert mer vi trenger hjelp til. Det er ikke alltid like enkelt, verken å be om eller det å ta imot. Vi er jo vant til å være selvstendige og dessuten å kunne hjelpe andre! Kanskje kan noen kloke ord av biskop Dagfinn Hauge hjelpe oss: «Vi er her for hverandre!» Så har da alt sin tid, både å hjelpe og å bli hjulpet.

BARNDOM, KRIG, VENNSKAP

Folkeskoletiden var preget av krigen. Småbyen Molde ble dramatisk bombet i 1940, med miner og branntomter i sentrum. Lukten av brent by møtte oss da vi kom tilbake etter evakueringen. Men huset vårt stod, selv om alle vinduene var blåst ut. I hagen var det flere bombekrater. Klassekamerater hadde mistet alt sitt. Vi var ikke gamle før vi på vårt vis ble en motstandsbevegelse. Det bestod i å lære engelske ord, ettersom engelsk var strengt forbudt. Og selvfølgelig fikk klubben dekknavnet Smørfly (Butterfly). To ganger feiret vi fødselsdager, og hele selskapet endte med at vi måtte gå i kjelleren under flyalarm. Tilbud for barn var det lite av, men vi var oppfinnsomme, lekte både indianere og detektiver og administrerte vårt eget bibliotek. Krigen visket ut skille mellom fattig og rik, alle var mer likestilt. Det var positivt for oss ungene. Vi skaffet oss venner for livet. Da jeg kom til verden, var det allerede født en venninne til meg i etasjen over, den første i et

Herdis som barn.

femkløver som feiret 75-årsdagene sammen for få år siden, selv om vi bare hadde holdt sammen i 65 år.

Da freden kom i 1945, hadde vi ventet i fem år på å få gå i vårt første 17. mai-tog. Ikke underlig at freden gjorde et sterkt inntrykk på en 12-åring, noe følgende små vers forteller:

«Gud har gitt oss alt hva Han kan gi, Han har gitt oss freden, vi er fri!

Han har gitt oss landet vårt igjen, som nå bygges opp igjen, smått om senn.

Hele Norge heiser flagg i dag, heiser frie, vakre, norske flagg.

Vi er frelst fra Tysklands tyranni; hele Norge jubler: Vi er fri.

Kirkeklokker ringer dagen lang. Og fra kirken høres salmesang,

det er folk som til sin Frelser går, nå da de ved frihetsmålet står.»

8. mai 1945 Herdis

DØDEN ER LIVETS FØLGESVENN

Ti år gammel møtte jeg døden for første gang på nært hold. Da døde morfar. Han var så vakker der han lå i kisten i stuen, gravferden så høytidelig, men angsten flyttet inn. Noen av mine kunne dø. Døden er livets følgesvenn for oss alle. Og døden ble en nærgående faktor: Vi mistet våre første barn, tvillinger, som ikke fikk leve, - og holdningen den gang ga ikke rom for sorg. Det var bare å gå videre, å få nye barn. Men jeg slet med angst for at heller ikke de kunne leve.

FØRSKOLELÆRER OG IDEALIST

Fire livlige barn så dagens lys utover 1960-tallet. Det første barnet kom samme år som vi inntok Sandnes. Vi slo oss snart til i eget hus på Hana. Noen år senere

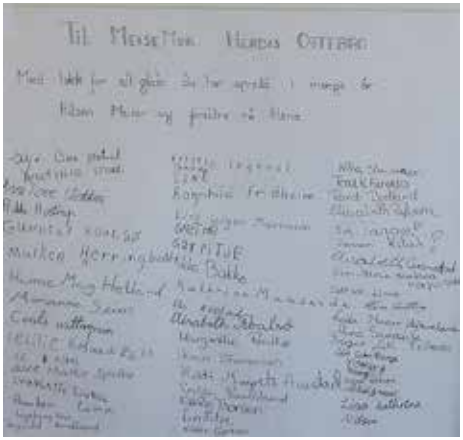

«En gang speider, alltid speider», hilsen til meisemor fra meisene.

åpnet jeg stua for barneforening for ungene i gata. I 1970 startet jeg Høyland menighets seksårsklubb i Bedehuset på Hana. Samlingen var én gang i uken. På den tiden var barnehagedekningen minimal. Mens interessen var som størst, hadde vi flere grupper og flere ledere. Hjemmeværende mødre var en stor og uunnværlig ressurs. seksårsklubben var det bruk for en tiårsperiode, og vi stod på.

Ungene våre vokste, utfordringene endret seg. Jan og jeg var gamle speidere. At det ikke var noe speidertilbud på Hana, ga oss anledning til å starte med speiderarbeid for å gi våre og nabolagets barn den muligheten vi selv hadde hatt så mye glede av. Jeg startet med jenter da vår eldste var sju år, og Jan kom etter med arbeid for guttene. Gjennom dette arbeidet fikk vi anledning til å arbeide med kristne verdier, fellesskap og friluftsliv. Jeg konsentrerte meg i alle år spesielt om de yngste, meisene. Årene gikk fort, og jeg var aktiv leder i 25 år. Da følte jeg behov for et skifte. To av barna drar arven videre, og er i dag aktive speiderledere i hver sin kommune.

Jeg trappet ned, engasjerte meg i diverse i menighetsarbeid, bl.a. «Torsdagstreffet».

EN GLAD KIRKEGJENGER.

Før Hana fikk sin egen kirke, sognet vi til Høyland kirke. I mange år var vi uten bil. Derfor gikk vi til kirken, i sol så vel som i regnvær. Noen ganger sammen med barna, andre ganger uten barn. Jeg gikk gjerne i regnklær og støvler langs Kyrkjevegen til kirken, og syntes det var godt å sparke av meg støvlene og gå på sokkelesten inn i kirken. En gang strikket jeg egne kirkesokker. De hadde store, gule smilesoler på hælene. De skulle si noe om gleden ved å gå til kirken og til alters.

Jeg fikk et nært forhold til glassmaleriene i Høyland kirke. De styrket konsentrasjonen og minte meg om at når vi kommer, er Han allerede på vei mot oss, jevnfør. glassmaleriet av Jesu inntog i Jerusalem. Jeg kunne følge hendene hans fra bilde til bilde, der de deler ut brød

og vin, der de bindes, og der de nagles til korset. Alt du trenger til kristentroen er uttrykt i de bildene, følte jeg.

Hanaområdet hadde vært gjennom en ganske sterk boligbygging. Det ble naturlig å vurdere deling av Høyland menighet.

Jeg var aktivt med i menighetsrådet i Høyland og ble satt til å lede distriktsutvalget i Hana / Aspervika. Målet var eget sogn og ny kirke for dette området. Det manglet ikke på pågangsmot, og det var et fantastisk kall å gå inn i. Det var forunderlig å oppleve at kirken ikke bare er tak og vegger. Menigheten er bygget av levende mennesker, heimkomne sønner og døtre.

Noe av det første vi arbeidet med, var å få egen prest. På denne tiden jobbet Høyland menighet med å få ungdomsprest i halv stilling. Vi måtte skaffe midler til å dekke inn den halve stillingen som menighetsprest. Pengene kom raskt på plass. Vi ivret for å få en ung prest, og slik ble det. Dagfinn Skogøy var bare 29 år den gangen. Han svarte fullt ut til forventningene, og med sin gitar ble han og en spillende trener på menighetslaget.

I Aspervika var ny skole under oppføring tidlig i 1980-årene. En av bygningene i skolegården ble Menighets- og Kulturhus. Det ble vigslet til gudstjenestebruk. Samtidig huset det ellers mange ulike aktiviteter frem til Hana kirke stod ferdig i 1997. Bl.a. var det her «Torsdagtreffet» startet, et tilbud for mennesker på ulikt funksjonsnivå. Det er et arbeid som har engasjert meg, helt fra starten av. Gjennom årene har det gitt meg gode venner og mye glede.

Tidene var annerledes. Vi mødre var hjemme, og det ga anledning til frivillig arbeid av ulikt slag. I dag ville jeg nok søkt en utdannelse innen menighetsarbeid. Men jeg er veldig takknemlig for de mulighetene jeg har fått gjennom livet. Speiderarbeid og frivillig menighetsarbeid har gitt meg spennende utfordringer.

Herdis Oftebro engasjerte seg på mange områder. Det har også blitt overskudd til en vakker bildevev.

Å MISTE LIVSLEDSAGEREN

Mange av oss opplever å bli aleine det siste veistykket av livet. Min mann og jeg fikk ikke feire gullbryllup. Planene vi hadde lagt for vår pensjonisttid, ble det ikke bruk for. Jan rakk aldri å bli pensjonist.

Å bli aleine krever at livet revurderes. Alt blir forandret, og en må finne sin egen vei videre. Rent praktisk blir det en kjempejobb å gjøre, samtidig som tanker og følelser kolliderer. Vi er veldig forskjellige og reagerer forskjellig, og sånn må det være. Den beste trøsten å gi i denne situasjonen henter jeg fra en liten sønnesønn. «Det er ikke farlig å være aleine bestemor, når en har noen som er glad i seg».

I en slik tid kommer vi nærmere hverandre som familie.

Og som besteforeldregenerasjon har vi en viktig oppgave. Vi skal videreføre kulturarven til barnebarna. Vi har nemlig en historie å fortelle fra et helt annerledes levd liv, - samtidig som de, barnebarna, har noe å lære oss om nåtiden. Det er viktig fortsatt å leve i generasjonsfellesskap, gjøre krav på å høre til, selv om en har mindre å bidra med enn før. Etter hvert som årene går, forandrer vi oss jo, som et annet lite barnebarn kommenterte: «Du har ikke alltid vært så skrukkete bestemor!» «Nei, men gjør det noe?» Det gjorde ikke noe, verken for henne eller meg, fellesskapet var det viktigste!

Kan hende tilsier alderen at vi må ut og finne nye sosiale sammenhenger. Liker du å gå tur, så finn noen som går like fort eller seint som deg. Jeg er med i en slik gruppe som har rukket å feire 15-årsjubileum for våre torsdagsturer i Arboretet. Gruppegåing er både sunt og sosialt. Året rundt er det masse å oppleve sammen ute i naturen.

I Hana kirke er det «Åpent Hus – Alltid på en tirsdag» fra kl. 10 til 12. Der er det ikke bare åpent for ulike mennesker i ulik alder som har formiddagsfri, men også for høyst ulike innslag av kulturell art. Det er allsang, humor og humør, og framfor alt, - fellesskap. Dette gir oss noe nytt å tenke på og snakke om hver uke.

HVA LIVET HAR LÆRT MEG

Mennesket er skapt i Guds bilde og gjort til en levende sjel som Gud har pustet liv i. For «Hva er livet - et pust i sivet, som synker ned. Et vell av krefter, som higer efter en evighet». Livet varer faktisk fra første pust og til det siste. Og hva er det livet lærer et menneske, som verken foreldre, lærere eller andre lærer det? Livets skole har sin egen geniale utviklingsplan, sine egne pedagogiske hjelpemidler, og: Det har så langt aldri hatt bruk for reformer!

Fra jeg kom til verden i 1932, har jeg vært båret frem av nettopp denne utviklingsplanen, som etter hvert nok går over i en avviklingsplan. Da jeg første gang festet blikket på mine nærmeste, da jeg smilte til dem, rakte hendene mot dem, var det ikke noe de hadde lært meg. Det var førstetimen i Guds utviklingsplan for å gjøre meg til et sosialt vesen. Det heter «en må lære å krype før en kan gå». Det gjelder all utvikling, på alle plan i menneskelivet. Hvert utviklingstrinn har et innlagt treningsprogram for det neste. Det var fantastisk å følge fire unger gjennom denne utviklingen og få bekreftet at slik lærer livet en å leve.

Herdis Oftebro og ektemannen har fire barn og åtte barnebarn. Det kom et barnebarn hvert år i åtte år på råd.

En kan undre seg over hvor drivkreftene og motivasjonen til denne utviklingen kommer fra. Livet har lært meg noe om at den kommer fra leken! Jeg siterer Petter Dass: «La livets kilde flyte – så ingen stanser den». I leken finnes energi, kreativitet, humor, den gir glede. Hvor lenge leker mennesket? Det skal det gjøre så lenge det lever. Leken er Guds fødselsgave til sine barn.

Mona L'orange-Svendsen

Født 1933 i Sandnes
Ugift
Handelsskole

Hun representerer vilje og seighet. I sitt åttiende år er hun fortsatt forretningsdrivende i Langgaten. Hun leder en av byens eldste butikker, den lille skobutikken som bestefaren startet i 1908. Lokalene overtok han etter sin mor fra den gangen hun hadde melkeutsalg på dette hjørnet. Bestefaren både produserte og solgte sko, sønnen lærte faget, men fikk en brå død da yngste datteren, Mona, var snaut to år gammel. Oppveksten ble spesiell med to fire til fem års Amerika-opphold. Så snart hun hadde gjort unna allmennutdannelsen og handelsskole, har livet omtrent bare dreid seg om sko og skohandel, krydret med smil og en god replikk.

STERKE SANDNES-RØTTER

Bestefar Svend Svendsen var en kjent mann i Sandnes. Sammen med fire andre startet han opp skofabrikken, Sandnes Nye Skofabrikk, i Langgaten i 1902. To av disse var skomakere, bestefar og Olaus Vagle. Etter noen år valgte de to å gå videre hver for seg. Bestefar trakk seg ut i 1913, og fikk i 1918 tatt i bruk et nytt fireetasjes murbygg i forlengelsen av skoutsalget han hadde hatt siden 1908, lenger sør i gaten. Han jobbet seg oppover, og utsiktene så lovende ut. Fabrikken hans ble for liten, og i 1930 ble Mikelsens Møbelfabrikk i Gjesdalveien kjøpt og skofabrikken flyttet dit. Skoutsalget fortsatte som før i Langgaten. Eneste barnet, sønnen August, var blitt medeier. Han hadde skaffet seg solid

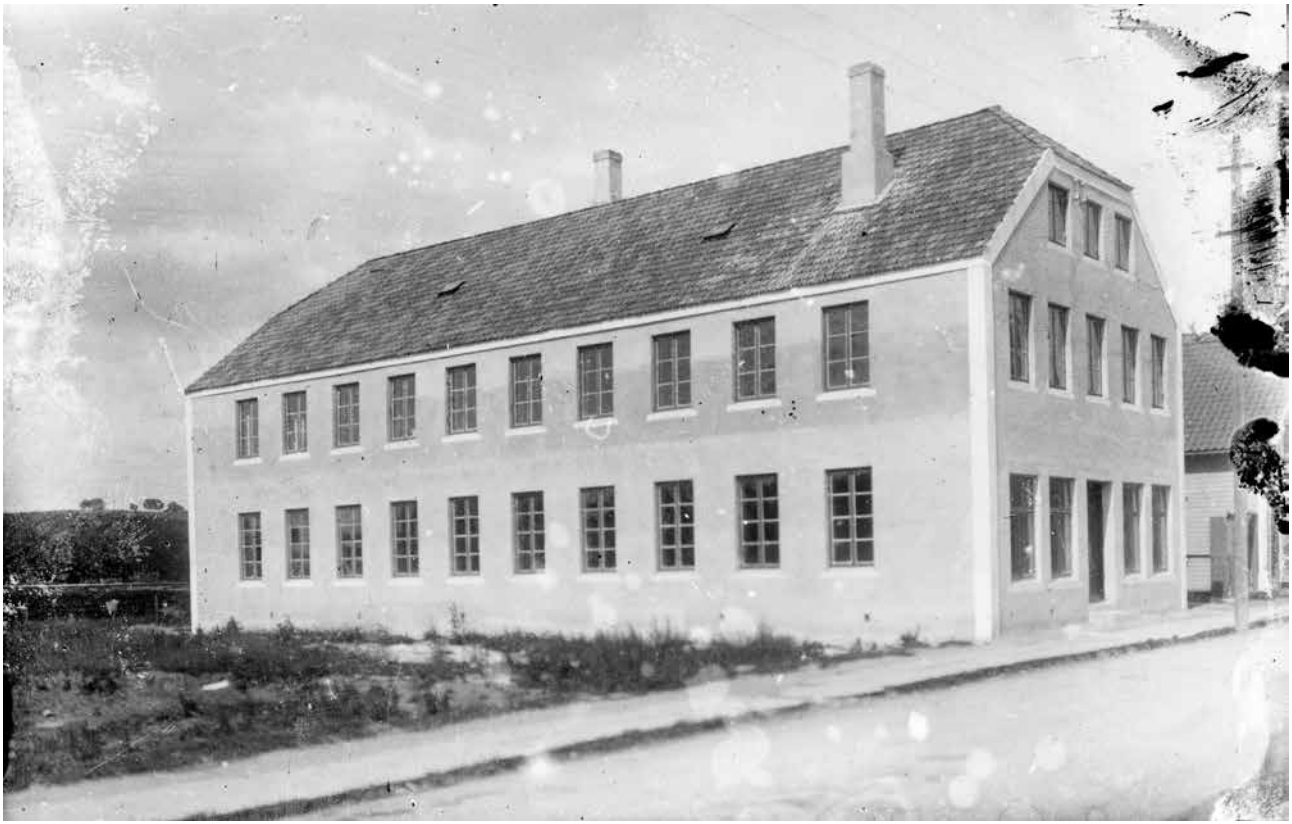

Svendsens skofabrikk i Gjesdalveien. Fabrikklokalene ble tatt i bruk høsten 1930. Fotografi: Jærmuseet/Sandnesmuseet

faglig utdannelse fra Tyskland, og det var egentlig han som stod bak kjøpet av møbelfabrikken i 1930. Han var etablert med kone og to små døtre da bedriften i 1935 med 50 ansatte kunne utrope seg til største skofabrikk på strekningen Skien - Bergen. Og yngste datter, det er meg.

Før jeg fylte to år, skjedde tragedien. Min far omkom i en trafikkulykke, for bilen hans ble påkjørt av hurtigtoget på planovergangen i Gjesdalveien. Selv om jeg ikke husker så langt tilbake, har denne hendelsen faktisk fått prege hele livet mitt.

Min mor var født i Amerika, av norske foreldre, som hadde et herskapelig hus i Hinnasvingene. Dette huset overtok min mor og min far og bosatte seg der til de fant ut at nærhet til bedriften måtte prioriteres. Etter fars død gikk min mor en vanskelig periode i møte, og valgte å dra over til slekten sin i Amerika. Reisemålet var liksom lengre unna den gangen. Vi tok nattruten til Bergen først, der lå Amerikabåten klar dagen etterpå. Båtturen tok åtte til ni dager.

Morfar, som var ingeniør, dro til Amerika i jobbetiden for å få seg arbeid. Forloveden kom etter, de giftet seg og slo seg ned. Min mor, min søster og jeg bodde hos disse i Ohio. Oppholdet varte fire til fem år, og sist i denne perioden døde morfar. Det var en trist opplevelse.

Vi kom tilbake fra Amerika-oppholdet og fikk oss leilighet på Våland. Storesøster var blitt skolepike, og jeg fikk følge med henne på skolen dette året Jeg var nok både språkforvirret og kjente ikke så mange unger. Krigen kom til landet og jeg ble selv skoleelev. Jeg ser tilbake på det positive og synes det var kjekt å vokse opp på Våland. Det er sikkert masse å fortelle fra skoletiden. Men det jeg husker spesielt godt er fra sjetteklassen i 1945, for da tok vi første båten etter freden til Amerika. Sjetteklassen med lærerinnen stod på kaien og vinket.

AMERIKAREPRISE

Mens søsteren min mestret språkovergangen, fikk jeg store engelskspråklige problemer. Til å begynne med tok vi inn hos tante og onkel i Philadelphia. Jeg var nærmest veldig ulykkelig, følte at jeg ikke fikk med meg det som skjedde omkring meg. Skolen var spesiell, kanskje en Steinerskole? Vi gjorde mange løgne ting, var på bedriftsbesøk, og jeg skjønte ikke hva vi skulle med dette. Jeg følte meg utafor, og gikk bare taus omkring. Jeg ble bedt om å holde foredrag om Norge, men siden jeg ikke kunne språket så slapp jeg. Etter tre måneders tid slo vi oss ned noen kilometer unna og møtte en «normal» skole. Venninner hadde jeg alltid. Skolearbeidet ble lettere, og allerede året etter kom high school. Jeg var iherdig, ble faktisk veldig flink i engelsk, spesielt i rettskriving, husker vi stod på rekke og rad og ble overhørt. Denne gangen ble det fire-fem nye år i Amerika, før vi vendte hjem til Norge.

Senere har det blitt en del reising, men jeg har aldri vært tilbake i Amerika. Flyreiser frister meg lite.

UNGDOMSTID I NORGE

Tilbake i Norge var jeg blitt 16 år og tok da fatt på gymnaset på Kongsgård. Men enkelt var det ikke, jeg hadde

En gammel logo fra skobutikken Svend Svendsen.
Fotografi: Jærmuseet, Berit Bass

glemt norsken og rettskriving spesielt. Nynorsk var helt ukjent, og tysk hadde jeg ikke vært borti. Dermed hoppet jeg ned til realskolen og tok eksamen der, godt hjulpet av ekstra timer i norsk. Jeg tror nok Amerika-oppholdet hadde gitt meg mot til å vise litt mer igjen. Jeg fortsatte skolegangen og tok handelskole etterpå, klar til å satse i forretningslivet.

JOBB HOS «SKO SVEND»

Jeg begynte i firmaet som jeg fortsatt er knyttet til. Min søster, som hadde lært seg stenografi, begynte først i bedriften, men syntes ikke det var utfordrende nok. Hun kjedet seg og sluttet. Det var et enkelt kontor over butikken. Han som ekspederte i butikken, hadde også ansvaret for lønningene til arbeiderne på fabrikken. Han sprang opp og ned.

Selv ble jeg også satt til å gå ærend og ta tunge løft. Jeg dro til postkontoret på herresykkel, syklet under stangen. Da var jeg redd for å treffe tidligere medstudenter fra handelsskolen. De ville tenke, er hun ikke kommet lenger enn under stangen på en herresykkel? Derfor syklet jeg omveier og sidegater for ikke å bli sett. I banken fikk jeg beskjed at bestefar hadde ringt, og jeg måtte sykle tilbake. Der var en faktura jeg ikke hadde fått med meg. Jeg syklet tilbake. Sprang frem og tilbake som en jo-jo, følte jeg ofte.

Det var liksom ikke ordentlig kontor, lite og litt skittent. En ovn til å brenne skoesker i var en del av interiøret. Den sotet, for plutselig sa det puff, og sotet kunne legge seg utover. Bestefar så at jeg ikke trivdes. Så tok han meg med ned til kontoret hos Øglænd. «Vis henne kontoret, vis henne papirene.» Der stod jeg med alle folkene rundt. «Ja, ja, har du sett nok?», sa bestefar, så dro vi. Etter et år sluttet jeg.

UTE BRA, MEN - HJEMME BEST

Jeg sluttet og fikk kontorpost i Stavanger. Dette var andre forhold. Kontoret hadde flere ansatte, og her skulle jeg betjene telefonen, ta høflig imot kunder, foreta masse utregninger og skrive brev. Jeg var livredd for telefoner og nervøs for det meste. Nisten måtte jeg spise der jeg satt. Brev måtte jeg skrive om igjen, for

fingrene skalv. Etter bare tre-fire uker tok jeg kontakt med sjefen, beklaget og innrømmet at jeg ikke passet i stillingen. Han synes det var leit, men forstod meg. Han ville ordne med lønnen før jeg forsvant. Jeg sa «tusen takk for meg, ikke noe lønn», og så satte jeg lykkelig og fri på dør, var så glad jeg slapp ut. Han sprang etter meg med lønnen.

Bestefar og bestemor var hjerteglad da jeg vendte tilbake. Kontoret ble flyttet til skofabrikken, eget kontor med vindu mot gaten. Jeg fikk mer ansvar og orden.

Krigsårene hadde vært veldig gode år for skobransjen. Årene etterpå var preget av usikkerhet. Verken butikk eller fabrikk gikk så bra, og salget utad sviktet. Kundene så ingen fornyelse på skolestene.

Bestefar ble syk og skranten. Han døde i 1956, da var jeg bare 23 år gammel. Sviland, en mangeårig sliter, med erfaring både fra fabrikken, kontoret og som reisende, tok over som disponent. Det ble vanskeligere tider, vi mistet bl. a. en viktig kunde i Oslo fordi skoene ikke var utfordrende nok. Da kom en tidsstudiemann inn. Det var sikkert revisor og svogeren som ordnet opp. Ikke lenge senere ble det hentet inn ny disponent for fabrikken. Han hadde erfaring fra skobransjen. Samtidig ble produksjonen lagt om til bare å omfatte herresko. Årsproduksjonen var da ca. 50 000 par sko, den steg til 65 000, og vi tjente penger.

Logo for Svend Svendsen i 2013.

FABRIKKBRANN I 1964

Alt har en ende. En storbrann la omtrent hele fabrikken i aske. 58 ansatte hadde vi ansvar for, de fleste godt voksne menn. Vi var opptatt av at de skulle ha et arbeid å gå til. Derfor flyttet vi midlertidig skofabrikken inn i Røstads lokaler på Hana. Mulighetene til å bygge opp på branntomten, eller bygge nytt på Lura, ble vurdert. Den brannskadde fabrikken ble kondemnert. Det var ikke grunnlag for å bygge opp igjen. Tomten på 700-800 m^2, har siden vært leid ut til parkering. Tomten er nær jernbanen og har derfor restriksjoner. Et mulig byggeprosjekt på Lura la vi en del penger i, men innså at dette ville bli altfor usikkert. Disponenten hadde sagt opp, han så nok hvilken vei det bar. Etter ham kom en danske. Det var ikke så enkelt for den eldre arbeidsstokken å innordne seg. Dessuten var det vanskelige forhold ute. Det innså ikke vi, som bare var opptatt av å gå videre. Men etter to og et halvt år på Hana ble skoproduksjonen lagt ned. Jeg kjøpte søsteren min ut av butikken i 1968, mens vi fortsatt deler tomten i Gjesdalveien og bygningsmassen i Langgaten.

«SVENDSEN-HJØRNET» LANGGATEN – FLINTERGATEN

Skobutikken i Langgaten 22 har vært på dette hjørnet helt siden bestefar startet i 1908. Før den tid var det mor til bestefar, oldemor Hanna J. Svendsen, som eide huset, og der drev hun melkeutsalg. Hun ble enke 38 år gammel, og hadde da fire små barn i alderen fire til

Den lille butikken har et utrolig utvalg av sko.

ti år, bestefar var yngst. Hun var en meget dyktig og arbeidsom kvinne. Flink med håndarbeid, bl.a. laget og solgte hun pipekrager til presteskapet.

På andre hjørnet mot sør regjerte Bertinius Svendsen (f. 1869), med manufakturforretning. Han hadde handelsborgerbrev fra 1894. Samme året kjøpte han tomtegrunn, to små eiendommer. Den ene eiendommen var fargeriet til Jacob Andersen, som også laget blekk til skolen. Den andre var et primitivt og lite pensjonat kalt «Logi og Spise», med eier Mina Meisland. De to gamle små husene ble revet, og nytt toetasjes hus ble reist. Forretning i første og bolig i annen. Forretningen vokste, og i 1913 bygde han et treetasjes murbygg i flukt med det gamle hus i Flintergaten og fikk seg enebolig i 1916. Dermed kunne hele bygget mot Langgaten bli forretningsgård. Vis-à-vis på andre siden av gaten sikret han seg hjørnehuset og nabohuset mot sør. I hjørnehuset startet sønnen Bjarne Svendsen kolonialforretning i 1932, og i nabohuset sør bygde sønnen Sverre opp sin jernvareforretning. Ikke nok med det, datteren Judith Svendsen hadde kristelig bok- og papirhandel i murhuset i Flintergaten fra 1946. Sverre måtte legge ned på grunn av sykdom i 1957. Da flyttet Judith bok- og papirhandelen til brorens lokaler i Langgaten.

I lange tider utover 1900-tallet var altså dette krysset dominert av Svendsen-butikker, altså et «Svendsen-hjørne». Sko Svend er ikke i slekt med de andre, men kan skilte med utholdenhet. Den lille skobutikken har f.eks. gjort unna 100-årsjubileet i Langgaten, slikt står det vel respekt av? Jeg tror nesten kommunen hedret oss med å plassere «Lanternen» rett utenfor døren. Jeg synes, fritt sagt, den hører mer hjemme nærmere sjøen, kanskje kombinert med båtopptrekk.

SKOBUTIKKEN

Etter at fabrikken brant, ble det «bare» skobutikk for meg. I mange år har vi handlet sko gjennom kjeder. Falkanger gjorde en stor innsats på det området i etableringsfasen. De hadde salgskontor i Oslo, og jeg dro avgårde med egen bil og gjerne med min mor, som elsket disse utfluktene. Jeg fylte ut skjema og bestilte sko. Utviklingen gikk sin gang, Falkanger inngikk samarbeid og ble en del av Eurosko. Jeg tok turen til Oslo sammen med min mor og den lille voven vi hadde og møtte opp på salgskontoret. Det hadde vi forholdt oss til i mange år. Men denne gangen ble alle så løgne, plutselig forsvant de. «De vil ikke ha deg lenger», hvisket mor. «Kan skjønne, jeg må få papirer for å bestille», svarte jeg.

Men så kom de tilbake med skjema. De hadde valgt en større butikk i Sandnes, men så fant de ut at vi som hadde brukt Falkanger gjennom mange år, burde få fortsette. De synes nok det ble så pinlig der jeg stod med min gamle mor og den lille voven.

Tilbake i Sandnes fikk jeg spørsmål fra den større konkurrenten som trodde han hadde kontrollen på Eurosko. «Koss kom du deg inn?». «Nei, jeg skulle være med.»

Kjedemedlemskap koster, men gir fordeler. Billigere innkjøp, prosenter av omsetningen etc. Senere

Mona L´orange-Svendsen kan alt om sko, dessuten har hun kunnskap om regnskap og daglig drift.

ble salgskontoret for Eurosko flyttet til Odense, og turene dit var inspirerende, alltid med et flott opplegg der. Norge greide seg så bra at eget salgskontor ble lagt til Oslo. Utviklingen gikk sin gang. Etter hvert ble vi neddynget av mapper og dokumenter. Da PC og innkjøpsmaskin ble en del av hverdagen, hang vi ikke med lenger. Det ble for innviklet, og vi valgte å melde oss ut av Eurosko. Jeg tror det var i 1997, etter åtte års medlemskap. Nå må jeg kjøpe inn til høgere priser, det er tøft å være utenfor.

Vi er en liten skobutikk, den minste i gaten, med en fin stab som består av meg og tre andre. Det er mye arbeid. Lønninger, skatter og regninger tar jeg meg av, uten datamaskin. Regnskapet føres av andre, men etter nyere lovendring slipper vi revisor. Det er jo bra å spare de utgiftene. Jeg går i mitt åttiende år, og er i full jobb i butikken hver dag hele uken. Arbeidstiden er lang. Hverdager unntatt lørdager har jeg åpent til kl 18.00. Egentlig var det enighet om kl. 19.00, men trafikken gjennom gaten er begrenset. Derfor tar jeg og andre kvelden fra kl. 18.00. Hverdagen er så hyggelig, jeg kan ikke tenke meg noe annet.

I godt voksen alder fikk jeg lyst å synge i kor. Svanes var leder for kirkekoret, der kom jeg med. Da var jeg som sagt ingen ungdom, og jeg kunne heller ikke synge ordentlig. Jeg var livredd at dirigenten skulle oppdage hvor dårlig stemme jeg hadde. Dette var så kjekt at jeg var aktiv rundt åtte år, før jeg takket for meg i koret.

TILBAKEBLIKK

Jeg har gått videre på den arven jeg har fått. Det har vært ansvar og travle tider fra jeg var ganske ung. Da jeg kjøpte søsteren min ut av skobutikken, var jeg bare 35 år, og allerede den gang kjente jeg godt til skobransjens lunefulle opp- og nedgangstider. Tanken på å kvitte meg med butikken har streifet meg, men iveren og gleden ved arbeidet har seiret. Giftermål ble det ikke, kjærlighetssorg har jeg vært gjennom, og forelskelse og oppvartning ble jeg unt i mange år. Gjennom årene har jeg vært omgitt av gode støttespillere i hverdagen, ikke minst praktisk støtte, og det er jeg svært takknemlig for.

Det har ikke blitt særlig tid til foreningsliv utenfor butikken. En stund var jeg riktignok aktiv i Handelsforeningen. Da var jeg veldig ivrig, og noe ukritisk møtte jeg overalt, jeg og mange menn. Senere kom jeg inn i styret som sekretær, men takket nei til å overta formannsvervet. Vi hadde alle bedre tid før. Gode replikker satt løst, og smilet var aldri langt unna.

ALDERDOM OG FREMTIDSTANKER

Jeg er nok eldste aktive forretningsdrivende i gaten. Kort sagt er jeg en seig type med vilje. Samtidig litt sart, som lett tar med seg influensa når påkjenningen melder seg. Luftveiene har vært svake, mens livsgleden er sterk. En gang var det kneet som streiket, og sykemelding måtte til. Jeg ble utålmodig og begynte på arbeid før sykemeldingen var gått ut. Heldigvis har

kneet holdt siden. Riktignok merkes det i trapper at foten er svak, men jeg klarer meg. Til tross for at forretningen er gammel og upraktisk med mange trapper.

Jeg må gjerne snart passe meg, for alderen setter sine spor. Men hører jeg: «Den røya som står i den butikken, der vil vi ikke gå», da trekker jeg meg.

Butikken har veldig mange voksne damer som solide kunder. Det er viktig å ta vare på disse, men samtidig kan vi bli mer attraktive også for de yngre. Vi må satse også på unge, det er ikke til å unnslå, for de bruker mer penger. Jeg er så heldig at jeg har et yrke jeg kan, selge sko det er topp. Det er viktig å følge opp og orientere seg om nye merker. Gode leverandører, merker og kvalitet betyr alt.

Når du blir eldre dempes tempoet, for det går litt mer bedagelig. Det er en fordel å være yngre, for nå må du kave. Langt tilbake var jeg sjenert, nå er det nesten for mye andre veien. Jeg snakker dem heller ut. Er blitt så pratsom at jeg nesten kan glemme at det er skosalg det dreier seg om, og så er det blitt så kjekt å prate med folk som stikker innom. Jeg synes det er koselig de kommer innom bare for å drøse. Jeg liker veldig godt å følge med og har f.eks. store forventninger til utbyggingen i Vågen, med uteplasser, spiseplasser og forretninger, det kan bli så flott.

Ellers er ferie veldig deilig å se frem til. Da tenker jeg på hus, hage og hygge sammen med min egen familie og venninner.

Berith Sørensen Rosenberg

Født 1934 i Stavanger
Gift med Cato Rosenberg
To sønner
Artium, sosialhøgskolen

Berith-navnet, med h i slutten, bærer hun videre til minne om bestemoren, Bertha Elisabeth fra Skjold. Hun er ekte stavangerjente, det røper dialekten. Hun er utdannet til sosionom, og har hatt den lengste arbeidsdagen knyttet til krigsinvalider og deres rettigheter. Dette er en blid høyrekvinne med stort hjerte Hun engasjerte seg tidlig i politisk kvinnesaksarbeid og har utvist ekte engasjement for arbeid i sin egen bydel gjennom mange år. Som aktiv yrkeskvinne fant hun sin plass i Zonta International, som arbeider for å fremme kvinners stilling. Her var hun aktiv i 30 år og fortsetter som medlem.

DE FØRSTE BARNDOMSMINNENE

Det er så langt tilbake at minnene bare er vage. En gang som liten var jeg ute og lekte, syntes nok jeg måtte prøve utfordringene og fikk «brennekalk» i øynene. Episoden holdt på å gjøre meg blind fortelles det, like etterpå fikk vi skarlagensfeber og påfølgende karantener i hjemmet. Min mor tok dette som tegn på at ungene trengte nye omgivelser, og sørget for at vi bygde oss nytt hus og flyttet. Riktignok holdt vi oss til Storhaugsområdet.

Jeg begynte på skolen i 1941. Skolen i nabolaget, Storhaug skole, bygd i 1902 for 870 elever, var blitt skutt i brann av et britisk bombefly i aprildagene i 1940, og skolen brant ned. Dette fikk jeg merke, for vi ungene ble plassert på andre skoler. Nylund og Våland skole tok imot omtrent halvparten hver. Enkelte perioder åpnet også Samhold dørene for oss. Vi var heller ikke fremmed for å skifte mellom formiddags- og ettermiddagsundervisning. Skoleveien ble noe lengre. Noen ganger syklet vi, men ofte trasket vi. På hjemveien fra Våland hørte jeg til de tøffe og trygge som torde gå snarveien over Lagård gravlund. Min bestemor hadde fortalt om døden og himmelen, og det var ingenting å frykte.

Ny skole stod klar i 1949, men da hadde jo jeg forlatt folkeskolen.

STUDIETID OG VOKSENLIV

Det ble artium på Kongsgård, både allmennfag og handelsgymnas. Min far var inne på eiersiden av Konfeksjonshuset. De tre eldste barna var jenter. Han så nok gjerne at vi skulle overta, og jeg var pappajente. Jeg tenkte meg om, dro til Oslo, immatrikulerte meg, og forberedte meg på jusstudiet, men etter kort tid møtte jeg lykken. Da ble jusstudiene nedprioritert. Det ble toårig sosialhøyskole i stedet.

Etter sosialhøyskolen fulgte år med praksis og giftermål. Den ene praksisperioden valgte jeg å legge til Lierasylet. Arbeidet gikk over all forventning, jeg følte at jeg lett kom på bølgelengde både med friske og syke. Min mann skulle skaffe seg teknisk utdannelse fra Köping, og vi flyttet til Sverige. Her gikk vi inn i en periode med meg som hovedforsørger. Jeg ble ansatt i kommunen, og oppgaven var å hjelpe vanskeligstilte boligsøkende. I tillegg tok jeg ekstrajobber. Jeg husker jeg hjalp en inder med språkproblemer. Arbeidet hans var å levere motordeler til Volvo. Vi fikk oss en bra leilighet og en sønn. Senere jobbet jeg ekstra vakter på sykehuset. Det var ikke billig å bo i Sverige, men heldigvis var arbeidskapasiteten min bra på den tiden. Etter fire år i nabolandet var studietiden over og vi vendte hjem.

Litt tilfeldig, kanskje, etablerte vi oss ganske snart i Sandnes med eget hus. Jeg var litt nysgjerrig på læreryrket. En ny sønn hadde meldt seg, og jeg var blitt småbarnsmamma til to. Da ble kort arbeidsreise viktigere. Jeg tok utfordringen og søkte lærerstilling på framhaldskolen nederst i Austråttbakken. Og sannelig ordnet det seg. Skoleinspektør Anton Eide ansatte meg, kanskje litt utradisjonelt. Dette er nok det kjekkeste arbeidsforholdet jeg har hatt, selv om det bare var ett års vikariat. «Dei store gutane i framhaldsskolen var kamerat med henne og dei hadde respekt for henne på same tid.» Dette er utdrag av attesten fra skoleinspektøren.

Året etterpå var jeg å finne på Stangeland skole, omgitt av fjerdeklassinger. Denne gangen ble avstanden til arbeidsstedet enda kortere.

SOSIALKURATOR

Interkommunalt samarbeid oppstod nå på flere og flere felt. Det var ikke hver dag at en stilling som kurator ble lyst ledig. Nå passet det meg fint å få erfaring som sosialkurator ved interkommunalt skolepsykologisk kontor i Sandnes. Kontoret ble ledet av skolepsykolog, magister Thor J. Haukland. Ansvarsområdet dekket kommunene Sola, Sandnes, Høyland og Gjesdal. Småturer ut til kommunesentrene for å drøfte aktuelle saker fulgte selvsagt med. Jeg husker engang, at en av møtedeltakerne så sånn spesielt på meg at jeg tenkte, kanskje han har en sak, et spesielt problem han vil ta opp. Omsider fikk jeg ham i tale. «Nei, det er bare det, du har tatt stolen min. Her har jeg møtt i 30 år, og har alltid hatt samme stolen». Denne perioden ga meg gode kunnskaper om lokalmiljøet og skolemodenhet. Etter to år skjedde kommunesammenslåing og omstrukturering, og min stilling gikk inn.

Så gikk jeg inn i sosialhøgskolen som sekretær i en lang periode med Stavanger som arbeidssted, og med spesielt ansvar for praksisutplassering, praktiske kurs og undervisning i møteledelse. Dette arbeidet ga meg inspirasjon til å lese jus ved daværende distriktshøgskole i Stavanger. Det ble et års studium med eksamen i første avdeling jus.

En tid var jeg knyttet til spesialskolen Ramsvig, fungerte både som avdelingsleder og kurator. Disse elev-

Bokhyllen er lokalhistorie, krigshistorie og et kunstverk i seg selv.

ene kunne være en liten utfordring. En gang inviterte jeg en gruppe med meg hjem. Noen av ungene brydde seg ikke om ditt og mitt, de kunne naske litt. Men denne dagen kom en av guttene til meg og understreket at vi hadde hatt det så kjekt at de ikke ville ødelegge dagen for meg, og ganske riktig ble det et veldig hyggelig besøk.

Jeg fortsatte arbeidet i Stavanger, men gikk over til sosialkontoret. Jeg var sosialkonsulent og nestleder ved Hundvåg distriktssosialkontor i en treårs periode.

FAMILIEBEDRIFTEN VAR EN UTFORDRER

Jeg hadde ikke helt gitt opp familiebedriften, Konfeksjonshuset. Min far var fortsatt meget oppegående, og jeg ble grundig skolert på ansvar og arbeidsinnsats innen privat sektor. Jeg forberedte meg på å ta et fremtidig hovedansvar, likte veldig godt møtet med kundene. Tiden og utviklingen gikk sin gang, vi gjorde

opp status, og valget falt da på å selge bedriften. Og jeg kunne, kanskje litt lettet, konsentrere meg om mitt opprinnelige yrke.

FYLKESKURATOR FOR KRIGENS OFRE

Det ble i 1987 stilling ledig som fylkeskurator ved «Nasjonalhjelpens fond for krigens ofre» i Stavanger. Her havnet jeg, og det skulle vise seg å bli et meget interessant arbeidsforhold som varte i nesten 15 år. Tilbake i 1945-46 var det «Landsinnsamling til krigens ofre». I 1947 ble «Nasjonalhjelpens fond for krigens ofre» opprettet med sentralt styre og fylkeskuratorer spredt utover landet. Arbeidet gjaldt forvalting og fordeling av innsamlede midler, samt kuratormessig bistand og hjelp til krigsrammede.

Stillingen omfattet Rogaland fylke, i tillegg kom kommunene Sveio, Ølen og Etne fra Hordaland. Annenhver uke hadde jeg kontordag i Haugesund. Innimellom hadde fylkeskuratorene felles møter rundt omkring.

Jeg følte det var mye å gripe fatt i. Det trengtes en revitalisering av Nasjonalhjelpen, og jeg fikk satt fokus på sosiale og økonomiske rettigheter for krigsinvalider. Innsatsen ble verdsatt både av krigsseilernes og krigsinvalidenes foreninger. For meg var det vesentlig å bli kjent med den enkelte klient slik at økonomiske og sosiale rettigheter kunne underbygges. Tilbakemeldingene var stor anerkjennelse og verdifulle bekjentskap. Jeg opprettet dialog mellom bruker og Rikstrygdeverket for å få orden på krigspensjoner. Rikstrygdeverket så betydningen og hedret meg med utmerkelse. Årene gikk fort, og etter hvert gikk mange krigsinvalider ut av tiden. Da min personlige pensjonisttilværelse nærmet seg, hadde styret i Oslo bestemt at kontoret i Stavanger skulle legges ned om ett år. Jeg ble spurt om å bli værende så lenge kontoret var i drift, og det gjorde jeg og satt ett år «på overtid».

Nå er det vel bare to fylker som har fylkeskurator for krigens ofre.

HØYREKVINNE

Tilbake til tiden med meg som ung yrkeskvinne og mor. Ungene mine fikk plass i barnehage. Ikke alle var så heldige, det var få plasser. Ungene fikk plass etter søknad, men oftest var det mødre innen helse- sosialomsorg og læreryrket som ble prioritert. Jeg var politisk interessert og kjente småbarnsmødrenes hverdag.

Det var naturlig for meg å engasjere meg i likestillingspolitiske spørsmål. Høyrekvinner, deriblant jeg som medlem av Høyres feministiske komité på fylkesplan, presenterte på 1970-tallet en kvinnepolitisk utredning, der sentrale likestillingsspørsmål ble satt under debatt. Dette var ganske modig på den tiden, og engasjementet lot seg ikke vente.

Sammen med andre var jeg utover 1980-tallet i en årrekke engasjert med yrkesorientering for kvinner. Siktemålet var å få unge jenter til å velge utradisjonelle yrker ved å presentere muligheter og vise et bredere spekter av aktuelle yrker. For denne innsatsen mottok initiativtakerne, deriblant jeg, Stavanger kommunes likestillingspris i 1988.

I mange år har jeg vært kommunepolitiker i Sandnes. Jeg har prioritert bydelen, og har faktisk vært

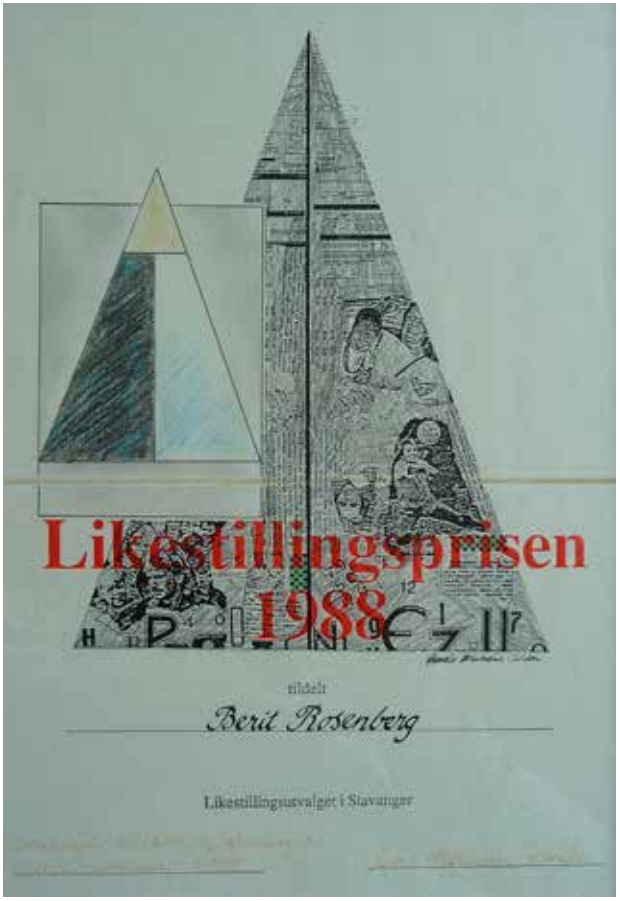

I 1988 fikk Berith Rosenberg tildelt likestillingsprisen fra Stavanger kommune.

aktiv i Bydelsutvalget for Stangeland i 28 år. I tre perioder har jeg vært leder. I årenes løp har jeg spesielt engasjert meg i kvinnesak, sosialpolitikk, skolepolitikk, musikk- og kulturspørsmål.

En periode var jeg nestleder for høyrekvinnene i Sandnes. I to valgperioder var jeg leder og nestleder i nemnda for elevsaker. Da var jeg alltid opptatt av elevens beste. Ellers har jeg også vært innom andre kommunale og fylkeskommunale verv i årenes løp.

På 1990-tallet var jeg leder av likestillingsutvalget i kommunen. Ett år var jeg utsendt delegat for både Sandnes kommune og Stavanger kommune til nordisk likestillingskongress i Åbo. Der hadde jeg tatt med mannen min som ledsager. Han var eneste mann, ellers bare kvinner. Jeg ble plukket ut og intervjuet av et TV- team. Det var stas å bli valgt, men det teamet var særlig opphengt i og ville prate om, var at mannen min var tilstede på kongressen. Og enda verre var at mannen min også ble intervjuet, og han fikk lengre sendetid enn meg.

ZONTAMEDLEM

Zonta er en internasjonal organisasjon, som fremmer kvinners stilling. Den oppstod på 1950-tallet. Det gis støtte til og arbeides for å bedre kvinners stilling rundt omkring i verden. Organisasjonen vektlegger helse, utdannelse og yrkesutvikling spesielt.

Mennene hadde sine herreklubber. Nå kom yrkeskvinner med bl.a. Soroptomist- og Zontaklubber. Jeg kjente til denne ene fra tiden på sosialhøgskolen i Oslo. Rektoren der var aktiv Zontakvinne. Jeg tok initiativ til å opprette Stavanger Zonta Klubb i 1977, og der var jeg lokal leder de første årene. Og i 1980-82 ble jeg valgt til landsleder for Zonta International. Jeg har vært medlem av flere Zonta-komitéer: International Service Committee og International Public Relation Com-

En bukett Zonta-kvinner på landsmøtet for Zontaklubber i 1979, på bildet: Kari Solberg, Irene Ødegård, Aud Mork Knutsen, Kirsten Melbye Ek, Berith Rosenberg, Kjellaug Zwerg, Aslaug Øye, Ba Halvorsen og Solveig Rydjord Steffensen. Berith Rosenberg var leder for Zonta-gruppen i Stavanger på slutten av 1970-tallet. *Fotografi: privat eie, fotograf ukjent*

mittee. Utbyttet var deltagelse i interessante prosjekt og reiser, og dessuten møte med spennende kvinner, både fra nærmiljø og fjerne land. Jeg tok initiativ til å få Landsmøtet lagt til Stavanger i 1979. Senere representerte jeg Norge på Zontas Community 1982 i San Diego, USA, og i Hongkong 10 år senere.

På slike representasjonsreiser fulgte rogalandsbunaden meg som festantrekk. Det pleide alltid å bli vellykket. De innfødte kunne være elegant pyntet i silke, perler og paljetter. Men den trauste bunaden min gjorde alltid positivt inntrykk.

Rundt om i Norge fins en rekke lokalavdelinger for

Zonta-samling i Hongkong i 1992. Berith Rosenberg i Rogalandsbunad blant gull- og silkekledde damer. Den gangen var hun den eneste representanten fra Norge.
Fotografi: privat eie, fotograf ukjent

Zonta, og disse skiftes om å være vertskap for det årlige landsmøtet.

MUSIKK, KUNST OG AKTIV I KULTURLIVET

Musikken har vært en viktig ballast gjennom hele livet. I barndomshjemmet hadde vi flygel. Jeg lærte meg å bruke det, men var utålmodig og slurvet med øvingen. Senere arvet jeg instrumentet, som fulgte meg i mange, mange år. Da vi solgte huset og flyttet i mindre leilighet for få år siden, måtte jeg ta avskjed med flygelet. Riktignok hadde det da ikke lenger så sentral rolle i hverdagen som i barndommens år.

Sønner og barnebarn engasjerte seg i skolekorps, og den aktiviteten oppmuntret vi til så godt vi kunne. I mange år var jeg fast å finne på torsdagskonsertene i Konserthuset i Stavanger. Et veldig flott tilbud til glede for mange.

Selv mangler jeg nok den store kunstneriske åren, men jeg finner glede og skjønnhet i kunsten. Jeg har vært medlem i kunstforeningene både i Stavanger og Sandnes fra langt tilbake, og har vært ganske flittig til å besøke utstillingene som har vært arrangert. I samme omgang må nevnes tilgangen på teateropplevelser. Vi er heldige som alltid har hatt nærheten til Rogaland teater, og nå fra tusenårsskiftet også Sandnes kulturhus med blant annet presentasjon av Riksteateret og moderne dans.

Kvinneliga for Fred og Frihet, Sandnesmuseet, Sandnes historie- og ættesogelag og Leiv Erikssons Lodge Sons of Norway er lag og foreninger jeg har engasjert meg i ved styreverv. En rød tråd er kanskje lokalt engasjement, gjerne med et blikk videre utover.

Kvinneligaen avd. Sandnes var i mange år en veldig oppegående lokalavdeling, med sterke og uredde kvinner som Johanne Skog Gripsrud og Johanne Lea i spissen. De hadde mye å lære bort. Sandnesmuseet utgjør nå en viktig del av byhistorisk avdeling i Vitenfabrikken. I Leiv Erikssons Logde har vi for eksempel ivret for å samle inn korrespondanse mellom de som dro til Amerika og gamlelandet. Historielaget har spesiell sjarm som greier å samle fra 100-150 mennesker til medlemsmøtet hver måned.

I oppveksten var det onkelen min som ivret for avholdssaken. Tolv år gammel var jeg med ham og avga avholdsløftet. Det var høytidelig og siden har jeg holdt

løftet. Jeg har aldri senere sett noen grunn til å utfordre meg selv med alkohol eller nikotin.

HYTTE OG FERIELIV

Vi er blant «de utvalgte» som har hytte og strandtomt på Vier. Det er kort reise, bilvei helt fram, egen kai, stor terrasse, godt fiske og fine turmuligheter. Her er med andre ord mange superlativer samlet på et ganske begrenset område. Denne plassen vet vi å utnytte til ferier og weekender, og her er det plass til familie og venner. Her er stadig nye utfordringer å ta fatt på. Akkurat nå kan vi skryte på oss ny terrasse, solid trapp og nyrestaurert stor kai. «Riskafjord» kan faktisk legge til. Ganske ofte må det foretas tynning i skogen. Det er kanskje ikke det mest utfordrende arbeidet å bli satt til nå i godt voksen alder, men det må til.

Ellers er møte med nye ulike kulturer og nye reisemål alltid like spennende, selv om reisen og tiltaket nok føles mer besværlig i dag enn tidligere. Reisevirksomheten har uten tvil avtatt med årene, og derfor ser vi at Vier blir stadig viktigere for oss.

ALDERDOM

Med alderen melder plagene seg. Ingen av oss går klar, ser det ut til. Symptomene kommer snikende etter hvert. Hos meg var det både hofter og kne som sviktet. Først den ene hoften, så den andre. Kneet er operert tre ganger. Kirurgiske inngrep er utført av de beste kirurger, likevel er ikke resultatet så bra som ønsket. Smerter og stivhet setter nå begrensninger for mine aktiviteter. Den ene hoften er operert i Tyskland, og den oppfører seg eksemplarisk.

I mannen min har jeg en uvurderlig støtte. Han har alltid vært positiv til mine engasjementer. Nå utfører han f.eks. utrolig mye av husarbeidet, støvsuging og vasking, som jeg ikke lenger er i stand til å greie. Uten han ville jeg vært avhengig av hjelp i huset, men sammen klarer vi mye.

Forfattaromtale

Sigmund Alsvik, Sandnes: f. 1936, siviløkonom. Pensjonist og aktivt medlem i Vitenfabrikkens Venner og Sandnes Historielag.

Torbjørg Sægrov, Sandnes: f. 1940. Landskapsarkitekt. Pensjonist og aktivt medlem i Vitenfabrikkens Venner og Sandnes Historielag.

HÅ KOMMUNE

Hå gamle prestegard

51 79 16 60

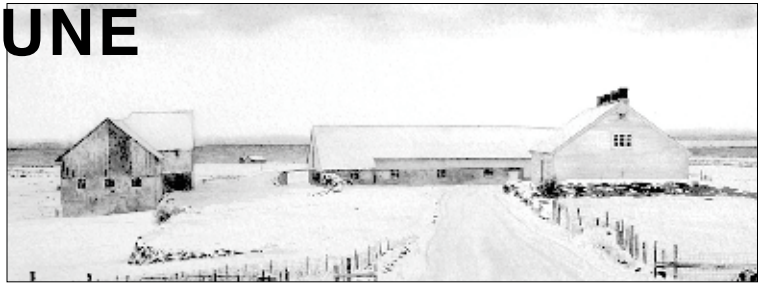

Hå gamle prestegard
Kunst- og kulturinstitusjon i eit tradisjonsrikt og verna anlegg. Anlegget er i dag arena for samtidskunst; både biletkunst, installasjon, skulptur, kunsthandverk og kulturhistorie. Kafé med enkel smak. Utleige av lokaler. Omvisning etter avtale.
Telefon: 51 79 16 60, E-post: kultur@ha.kommune.no, Ope: 1.september - 14.mai kvardagar kl. 11-15. 15.mai -31.august kvardager kl. 11-17. Heile året lørdag - sundag kl. 12-17

Obrestad fyr
Obrestad fyr ligg rett sør for Hå gamle prestegard. I fyrbygningen frå 1873 er det museum med faste og skiftande utstillingar. Dei tidlegare fyrboligene blir leigd ut året rundt til overnatting, møter, seminarer og selskap. Fyret er eit godt utgangspunkt for kortare og lengre turer langs havet. Kafé på sundager. Sommarferien: Tysdag - sundag kl 12 - 17. 1. mars - 31. november: Sundagar kl 12 - 17

Informasjon og utleie: Hå gamle prestegard. Tlf 51 79 16 60 kultur@ha.kommune.no

Velkommen til Klepp

Tinghaug- Krosshaug – Dysjane
Tinghaugområdet er rikt på fornminne. Her ligg Krosshaug, Dysjane og ca 20 gravhaugar. Parkeringsplass v/Postvegen.

Feistein Fyr
Fyret er tilgjengeleg for overnatting/utleige
15.mai – 15.sept.
Vertskap tlf. 95 00 94 74/Klepp kommune 51 42 97 50

Stangelandhelleren/Helleberget
Helleren blei nytta som bustad til ulike tider gjennom mange tusen år. Helleberget blei nytta som bygdeborg i eldre jernalder. Adkomst via fv 242.

For meir informasjon sjå:
www.klepp.kommune.no

Randaberg er full av opplevelser, og vi inviterer alle til å gå på oppdagelsesferd i kommunen.

Randaberg kommune

Sammen skaper vi den grønne landbyen

Ta deg en tur til Limagarden i Gjesdal. Her er det kulturminner fra forskjellige perioder. Gården har vært der siden 1600. Inne i det bevarte heimehuset fra 1848 kan du ser hvordan det var å bo der på den tiden. Forløe i grindkonstruksjon er fra 1800 tallet. I nærheten finnes også et gammelt kvernhus, fornminnefelt og gode turmuligheter. Velkommen til Limagarden!

Åpningstider: mai-september: søndager kl 13 - 16; juli måned: tirsdag - søndag kl 13 - 16

Anlegget kan utleies etter avtaler hele året - kontakt Jærmuseet, tlf. 51 79 94 20

Gjesdal kommune
Vi strekker oss lenger™

Sola kommune
Ansvar for hverandre

VELKOMMEN TIL OSS!

Flyhistorisk museum Sola
Åpent søndager mai – november kl 12-16
Skoleferien tirsdag - søndag kl 12-16

Rogaland Krigshistorisk museum
Åpent søndager mai – november kl 12-16

Kystkultursamlingen i Tananger
Åpent søndager mai-september kl 12-15

Opplevingar i Time

Fotland mølle
Kunstutstillingar - Museum
Liten kafé om søndager
Torvhuset husflid og brukskunst
Påske til desember
Søn/helgedagar 12-17
Kvar dag i juli og halve aug. 12-17

Garborgheimen/Knudaheio
Påske tom sept.
Søn/helgedagar 12.30-17
Kvar dag i juli og halve aug. 12-17

Fotland kraftstasjon
Ope etter avtale

Træe husmannsplass
Søndagar juli og halve
august 13-17

Time bygdemuseum, Undheim
Ope 13-16 når Samfunnshuset har
sundagsmiddagservering

TIME KOMMUNE - KULTURVERN
Pb. 38, 4349 Bryne
Tlf. 51 77 60 00 Faks 51 48 15 00
E-post: postmottak@time.kommune.no
Sjå òg: www.time.kommune.no

SI.BYGG
www.sibygg.no
MESTERHUS
– det blir som avtalt
www.mesterhus.no

ECS Electric Control System Automation AS
ECS Automation AS. P.B. 508, Industrivegen 2. 4349 Bryne. Telefon: 51770970, Telefax 51770971
ECS E post: ecs.@ecs.as og ECS Nettside: www.ecs.as

HENNIG OLSEN
Kremen av iskrem!

GAUTE A/S
4365 Nærbø
Telefon 51 43 31 56

JERNVARER – MALERVARER

Elektrikere som er:

• Tydelig • Engasjert • Ansvarlig

finner du hos

sønnico Installasjon

avdeling Forus, Forusbeen 80, 4033 Stavanger

telefon 51 44 30 00 www.sonnico.no

SpareBank 1
SR-BANK

FARSTAD catering

dekketøy
selskapsarrangement
bryllup
konfirmasjon
grillparty

koldtbord
snitter
firmaarrangement
minnestunder

51 48 21 82 Jærveien 502 4352 Kleppe

GJØR HVERT MÅLTID TIL EN FEST-
ETTER DITT BEHAG

KAFÉ JÆRBUEN
gjør måltidet til en fest ettter ditt behag

coop
Nærbø

Christen Øygaard AS
Gull og Sølv
Tlf. 51 43 34 43
Nærbø

Blomsterkroken
Nærbøsenteret - 4365 Nærbø - Tlf. 51 43 44 77
Alt i blomster.
Du ringer - vi bringer!

Bok & Media
NÆRBØ
Boks 143, 4367 Nærbø
Tlf. 51 43 46 55 - Fax 51 43 40 30

coop
Høyland og Jæren avd. Varhaug
Postboks 84, 4368 Varhaug • Telefon 51 79 94 40
Åpningstider: 8 - 21 (9-18)

Montér
Montér Nærbø
Org.nr.: 937 420 153 MVA
Opstadvn. 3, 4365 Nærbø
Tlf. 51 43 30 88 - Fax 51 43 39 15

ÅRDAL
maskinering

WACO
Forsikringsmegling as

KRUSE SMITH

Jæren Everk

www.jev.no

Haugseng Nærbø

Alt innen arbeidsklær og verneutstyr

JÆRMUSEET

EPCON A/S

PROSJEKT- OG BYGGELEDER

PROSJEKTADMINISTRASJON, BYGGELEDELSE.

EPCON

Epcon a/s Rådgivende ingeniører
Tlf.: 51 88 66 00
Fax: 51 88 66 01
Kvalebergveien 21, 4016 Stavanger.

FORVALTNING BYGGETEKNIKK

Tore Vagle a/s

VERKTØY OG MASKINER

Langgt. 103 - 4306 Sandnes

BRYNE KRO & HOTELL
- det lille ekstra

Kro, selskaps-, kurs- og konferanselokaler
Morénefaret 3,
P.O. Box 420, N-4341 Bryne.
Tel.: 51 77 75 00
Fax: 51 77 75 50
E-post: post@bryne-kro.no
Internett: www.bryne-kro.no

ROLFS FOTO
-når du er fotografen!

NÆRBØ TLF. 51433555 SANDNES TLF. 51665202

EUROSKO

BRYNE: Storgt. 28 – Tlf. 51 48 15 33
BRYNE: M44 – Tlf. 51 48 52 40
NÆRBØ: Amfisenteret – Tlf. 51 43 34 13

coop
Brusand
4363 Brusand
Åpningstider:
Mandag - Fredag 09.00 - 20.00 (Lager 09.00 - 16.00)
Lørdag 09.00 - 18.00 (09.00 - 13.00) Lager
Telefon 51 43 91 12 - Telefax 51 43 93 81

PAUL Aadnesen A/S

4365 Nærbø - Tlf. 51 43 35 16

Comfort
Rørleggeren i nærheten
Mæland Rør as

Langgata 15
4362 VIGRESTAD
Tlf: 51 43 73 01
Fax: 51 43 78 89
e-mail: vigrestad@comfort.as
www.comfort-vigrestad.no

ABB

Power and productivity
for a better world™

ABB AS, Robotics
Box 265, N-4349 Bryne
Telefon 51489000
Telefaks 51483725

www.abb.com/robotics

JÆRBETONG

Kvalitetsbetong og et trygt fundament

- Ferdig betong
- Betongpeler
- Betongpumping
- Betongkontroll

Tlf. 51 79 18 00
Betongbestilling: 51 79 18 01
www.jaerbetong.no

- ReCon Løblokker

TINE Meieriet Nærbø
støtter Jærmuseet

TINE ®

EN SUPER TOTALENTREPRENØR

LOKOMOTIV MEDIA

Vi i Jærentreprenør er opptatt av å gjøre det enkelt for våre kunder og samarbeidspartnere. Som totalentreprenør tar vi ansvar for hele byggeprosjektet fra A til Å. Det er den beste garantien for at jobben blir utført med riktig kvalitet, til rett tid og til avtalt pris. På www.jerentreprenor.no finner du en rekke eksempler på totalentrepriser vi har utført.

Jærentreprenør

- en STØDIG samarbeidspartner

Besøksadr: Opstadveien 643 • 4360 Varhaug
51 79 87 00 • www.jerentreprenor.no

HRD

HÅ REGNSKAP OG DATA A/S

tks APF-vogn

Foring etter appetittmetoden (APF) gir:

- Optimal tildeling av grovfor og kraftfor
- Kostnadsbesparende
- Meget arbeidsbesparende
- Økt appetitt på grovfor
- Reduksjon i kraftforbehov

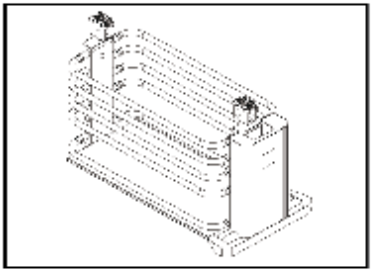

tks Fylltømmer

Kombinasjonen tårnsilo og Fylltømmer gir:

- En av de beste metodene for å bevare kvaliten på grovfôret
- Minimal fare for varmgang
- Jevn pakking i siloen
- Raskere, mer effektiv og enklere behandling

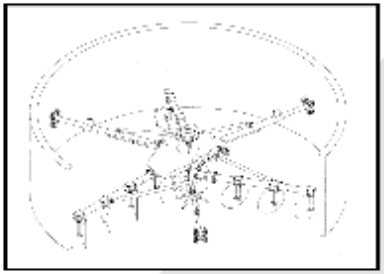

tks AGRI

tlf. : 51 77 05 00
www.tks-as.no

Jærbladet

Rygg Maskin A/S
Tangen 2a, 4070 Randaberg
Tlf.: 51733310 Fax.: 51733311
Internett: www.rygg-maskin.no

www.livklaer.com
LIV KLÆR OG GAVER
TORGPLASSEN, NÆRBØ. TLF. 51 43 31 53

NF NÆRBØ FARGESENTER AS
Kyrkjeveien 6, 4365 Nærbø
Tlf. 51 43 33 11
Fax 51 43 37 54
Farvemarked

TOTAL

Magnar Eikeland

Lyse

STANGELAND MASKIN

STANGELAND

www.tsmaskin.no - 51 44 40 00

TIME SPAREBANK

- for Jæren

KOLON | Foto: Tom Haga | 092364

når kloke hoder stimuleres, skapes morgendagens løsninger

Vi i ExxonMobil ønsker å skape økt interesse for vitenskap og teknologi blant barn og unge. Vi støtter Vitenfabrikken i Sandnes, hvor våre interaktive energispill kan oppleves.

ExxonMobil
Tar tak i fremtidens energiutfordringer.™

Mediafarm gjør læring til en opplevelse!

Mediafarm utvikler interaktive løsninger som involverer og utfordrer deltakerne. Spill, simulering og opplevelsessentre presenterer ny kunnskap på en måte som gir glede og lærelyst!

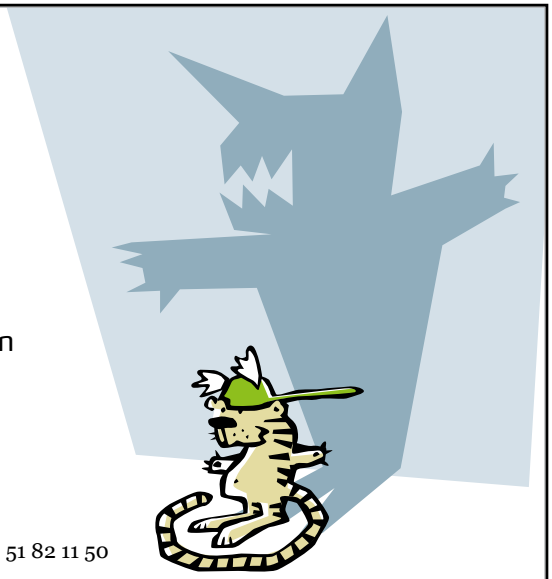

Mediafarm
Gjør læring til en opplevelse

post@mediafarm.no | www.mediafarm.no | Tlf: 51 82 11 50

cegal

SMARTE DATAHODER

Å gjøre hverandre gode

HMS

Kundefokus

Kompetanse

Kvalitet

Kremmerånd

Åpenhet og ærlighet

Risa-konsernet består av fem selskaper med hovedvekt på entreprenørtjenester. Konsernet har totalt 700 ansatte og en omsetning på 1,7 mrd kroner. Med høy kompetanse, fokus på HMS og mye kremmerånd har Risa-konsernet de siste årene blitt markedsledende i servest Norge på flere av sine fagfelt.

www.risa.no

HELSE, MILJØ OG SIKKERHET
ÅPENHET OG ÆRLIGHET
KUNDEFOKUS KOMPETANSE
KVALITET

areiser

REISEGARANTI RGF FONDET

4048 Hafrsfjord, tlf. 51593210

VIGRESTAD BUSS

4362 Vigrestad, tlf. 51 43 78 00

La oss ta hånd om dine turer i inn- og utland
Vi skreddersyr den turen du ønsker og tar hånd om all planlegging, bestilling, fakturering, program, brosjyre, profesjonell reiseledelse og gjennomføring. Buss og/eller fly, vi har alternativet.

Vår sterkeste side er:

Kvalitet gjennom hele turen

NorEngros
Kjosavik AS

Emballasje – Storhusholdning – Kontor og datarekvisita –
Møbler og Interiør – Medisinske forbruksvarer
www.norengros.no

Canon